

KÜTAHYA ŞAPHANE AĞZI

(Yüksek Lisans Tezi)

Elvan MARAL DEMİRCİ

Kütahya - 2019

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KÜTAHYA ŞAPHANE AĞZI

Danışman:
Prof. Dr. Bilal AKTAN

Hazırlayan:
Elvan MARAL DEMİRCİ

Kütahya - 2019

Kabul ve Onay

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim/Anasanat Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ ÇALIŞMA RAPORU olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

Prof. Dr. Bilal AKTAN

(İmza)

Üye.....

Doç. Dr. Ayşe Nur SIR DÜNDAR

(İmza)

Üye.....

Doç. Dr. Meriç GÜVEN

(İmza)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Kütahya Şaphane Ağız” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

...../...../2019

Elvan MARAL DEMİRCİ

Özgeçmiş

09.08.1986 tarihinde Afyonkarahisar'ın Sandıklı ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Denizli'nin Çivril ilçesinde İsmail Özcan İlkokulunda tamamladı. 1997 yılında girdiği Çivril Emine Özcan Anadolu Lisesinde ortaokulu bitirdikten sonra liseyi de aynı okulda 2004 yılında tamamladı. 2004-2008 yılları arasında Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği bölümünde lisans eğitimini tamamladı. 2008 yılında Kütahya Seyitömer İlköğretim Okuluna Türkçe Öğretmeni olarak atandı. 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Dumlupınar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde tezli yüksek lisans eğitimine başladı. Seyitömer İlköğretim Okulunda dört sene görev yaptıktan sonra Kütahya Derviş Paşa Kurtuluş Ortaokulunda üç yıl ve sonrasında Kütahya İmam Hatip Lisesinde bir yıl görevine devam etti. 2016-2017 arasında bir yıl Denizli'de görev yapıp 2017'den itibaren Mersin'de görevine devam etmeye başladı.

ÖZET

KÜTAHYA ŞAPHANE AĞZI

MARAL DEMİRCİ, Elvan

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bilal AKTAN

Haziran, 2019, 171 sayfa

Bu çalışmada Şaphane yöresinde ağız araştırması yapılmış, elde edilen bulgular sonucunda bölgenin ağız özellikleri ses-şekil bilgisi bakımından incelenerek bu yöreyle yazı dilimiz arasındaki ses ve şekil farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yaptığımız çalışma ses bilgisi, şekil bilgisi ve metinler olmak üzere üç bölümde incelenmiştir. Bunların ardından sözlük, kaynakça ve dizin yer almıştır. Bu çalışma, Şaphane ilçe merkezi ve ilçeye bağlı 9 köyde yaptığımız araştırmanın bir sonucudur. Araştırmadaki metinler, bölgedeki kişilerle görüşülerek ses kaydı alınan 33 metinden oluşmaktadır. Elde ettiğimiz kayıtlar çevriyazı sistemi esas alınarak yazıya geçirilmiştir.

Araştırmamızın ses bilgisi kısmını ünlüler ve ünsüzler oluşturmaktadır. Bu bölümde Şaphane yöresinde kullanılan ünlüler ve ünsüzler incelenerek yazı dilimizden farklı olanlar belirtilmiş, bunlarla ilgili ses olayları ortaya konmuştur. Şekil bilgisi kısmında ise bölgede kullanılan zamir, sıfat, zarf, edat, bağlaç, ünlem türleri ile çekim ve yapım ekleri, kipler, çekimsiz fiiller belirtilmiştir. Bunların yazı dilimizden ayrılan özellikleri ve yazı dilimizle benzerlikleri gösterilmiştir. Ses ve şekil bilgisi incelemesinde verilen örnekler numaralandırılmıştır. Örneklerden sonra yay ayaç içinde verilen numaralardan birincisi metin numarasını, ikincisi ise metnin cümle numarasını gösterir. Araştırmanın üçüncü bölümünü metinler oluşturmaktadır. Bu metinler ilçe merkezi ve 9 köyden toplam 27 kişiyle yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın sözlük kısmında ses olaylarıyla değişime uğrayan kelimeler verilmiştir. Yararlanılan kaynaklar kaynakça bölümünde belirtilmiş ve dizin bölümünde de dilbilgisi terimlerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kütahya, Şaphane, Ağız, Ses, Şekil Bilgisi

ABSTRACT

KÜTAHYA ŞAPHANE DIALECT

MARAL DEMİRCİ, Elvan

Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Prof. Dr. Bilal AKTAN

June, 2019, 171 pages

In this study, the dialect in Şaphane district has been addressed and the features of the region's dialect were examined in terms of phonetic and morphology according to the results. The differences between this region and our written language in terms of phonetic and morphology have been revealed.

Our study was composed of three sections as phonetic, morphology and texts. After that, the glossary, bibliography and directory were included. This study was the result of the research conducted in 9 villages of Şaphane district and the center of the district itself. The texts in the research consist of 33 texts which were recorded during interviews with the people in the region. The records obtained were decrypted based on the translation-text system.

The phonetic section of our research is composed of vowels and consonants. In this section, the vowels and consonants used in Şaphane region were examined and the different ones from our language were expressed and the relevant sound events have been revealed. In the morphology section, pronouns, adverbs, prepositions, conjunctions, exclamation types, inflectional suffix and derivational affix, modals, infinite verbs were stated. Their similar and different characteristics compared to our written language were noted. The examples given in phonetic and morphology were numbered. The first of the numbers given in the brackets after the samples showed the text number. The second showed the sentence number of the text. The third section of the research was composed of texts. These texts were the result of interviews conducted with a total of 27 people from the district center and 9 villages.

In the glossary section of the study, the words that have been changed by sound events were presented. The resources have been stated in the bibliography section and the index section also included grammatical terms.

Keywords: Kütahya, Şaphane, Dialect, Phonetic, Morphology

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR VE İŞARETLER.....	xiii
ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM SES BİLGİSİ

1.1. ÜNLÜLER	17
1.1.1. Şaphane Yöresinde Kullanılan Ünlüler	17
1.2. UZUN ÜNLÜLER	19
1.2.1. Uzun Ünlülerin Oluşumu.....	19
1.2.1.1. Yabancı Kaynaklı Olup Aslen Uzun Olanlar.....	20
1.2.1.2. Hece Kaynaşması ile Oluşanlar	20
1.2.1.3. Ünsüz Düşmesi İle Oluşanlar.....	21
1.2.1.4. Hece Düşmesiyle Oluşanlar	23
1.2.1.5. İki Ünlünün Yan Yana Gelmesiyle Oluşanlar	24
1.2.1.6. Anlama Abartı Katmak Amacıyla Oluşanlar.....	24
1.2.1.7. Ünlü Düşmesiyle Oluşanlar	24
1.2.1.8. Kelimelerin Birleşmesiyle Oluşanlar	25
1.3. KISA ÜNLÜLER.....	25
1.3.1. Kısa Ünlülerin Oluşumu	25
1.3.1.1. Ünsüz Düşmesiyle Oluşanlar	25
1.3.1.2. İkiz Ünlüler	25
1.3.1.2.1. Alçalan İkiz Ünlüler	26
1.3.1.2.2. Yükselen İkiz Ünlüler.....	26
1.3.1.2.3. Eşit İkiz Ünlüler	26
1.3.2. Şaphane Yöresinde Kullanılan Kısa Ünlüler	27
1.4. ÜNLÜ UYUMU	27
1.4.1. Kalınlık – İncelik Uyumu (Büyük Ünlü Uyumu).....	27
1.4.2. Düzlük – Yuvarlaklık Uyumu (Küçük Ünlü Uyumu)	28
1.4.3. Yabancı Kaynaklı Kelimelerin Durumu	28
1.4.4. Ünlü Uyumunda Bazı Kelimelerin Eski Şekillerini Korumaları	29
1.4.5. Ünlü Uyumunun Bozulması	29
1.4.6. Uyum Değişmesi.....	30

1.4.7. Uzunluk Kayması	31
1.5. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ	31
1.5.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi.....	31
1.5.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması	32
1.5.3. Geniş Ünlülerin Daralması	32
1.5.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi	33
1.5.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması.....	34
1.5.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi.....	34
1.6. ÜNLÜ DÜŞMESİ	34
1.7. ÜNLÜ TÜREMESİ	35
1.7.1. Ön Türeme	35
1.7.2. İç türeme	36
1.7.3. Son türeme	36
1.8. ÜNSÜZLER	37
1.9. ÜNSÜZ DEĞİŞİMLERİ.....	39
1.9.1. Ön Ses Ünsüz Değişimleri	39
1.9.1.1. Ön Seste Tonlulaşma (Ötümlüleşme)	39
1.9.1.2. Ön Seste Tonsuzlaşma (Ötümsüzleşme).....	40
1.9.1.3. Ön Seste Süreksizleşme	40
1.9.1.4. Ön Seste Görülen Diğer Ses Olayları	40
1.9.2. İç Seste Ünsüz Değişimleri.....	40
1.9.2.1. İç Seste Tonlulaşma (Ötümlüleşme).....	40
1.9.2.1.1. Ekleşme Sırasında Ortaya Çıkan Ötümlüleşme	42
1.9.2.2. İç Seste Tonsuzlaşma (Ötümsüzleşme)	42
1.9.2.3 İç Seste Sızıcılaşma (Süreklileşme)	43
1.9.2.4. İç Seste Süreksizleşme.....	43
1.9.2.5. İç Seste Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişimler.....	43
1.9.2.6. İç Seste Meydana Gelen Diğer Ünsüz Değişimleri.....	44
1.9.2.7. İç Seste Ünsüz Benzeşmesi.....	45
1.9.2.7.1. İlerleyici Benzeşme	45
1.9.2.7.2. Gerileyici Benzeşme.....	45
1.9.3. Son Ses Ünsüz Değişimleri.....	46
1.9.3.1. Son Seste Tonlulaşma (Ötümlüleşme).....	46
1.9.3.2. Son Seste Tonsuzlaşma (Ötümsüzleşme)	46
1.9.3.3. Son Seste Süreksizleşme.....	47
1.9.3.4. Son Seste Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişimler.....	47
1.9.3.5. Ünsüz Bakımından Eski Şekillerini Koruyan Kelimeler	47
1.10. ÜNSÜZ DÜŞMESİ	48
1.10.1. Kelime Başında Ünsüz Düşmesi	48

1.10.2. Kelime İçinde Ünsüz Düşmesi	48
1.10.3. Kelime Sonunda Ünsüz Düşmesi	49
1.11. ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ.....	50
1.12. İKİZ ÜNSÜZÜN TEKLEŞMESİ.....	50
1.13. HECE KAYNAŞMASI	51
1.14. HECE YUTUMU.....	52
1.15. ÜNSÜZ TÜREMESİ	52
1.15.1. İç Seste Ünsüz Türemesi.....	53
1.15.2. Son Seste Ünsüz Türemesi	53

İKİNCİ BÖLÜM ŞEKİL BİLGİSİ

2.1. İSİMLER.....	55
2.1.1. Çekim Ekleri	55
2.1.1.1. Hâl (Durum) Ekleri	55
2.1.1.1.1. Tamlama Durumu.....	55
2.1.1.1.2. Yalın Hâl	56
2.1.1.1.3. Belirtme Hâli	56
2.1.1.1.4. Yönelme Hâli.....	58
2.1.1.1.5. Bulunma Hâli.....	58
2.1.1.1.6. Çıkma (Ayrılma) Hâli.....	59
2.1.1.1.7. Vasıta Hâli	60
2.1.1.1.8. Eşitlik Hâli.....	61
2.1.1.2. İsimlerde Çokluk.....	61
2.1.1.3. İyelik Ekleri	62
2.1.1.4. İlgi (Aitlik) Eki	63
2.1.1.5. Soru Eki	64
2.1.2. Yapım Ekleri.....	64
2.1.2.1. İsimden İsim Türeten Ekler	64
2.1.2.2. İsimden Fiil Türeten Ekler	66
2.1.2.3. Fiilden Fiil Türeten Ekler.....	67
2.1.2.4. Fiilden İsim Türeten Ekler	68
2.2. ZAMİRLER	70
2.2.1. Kişi (Şahıs) Zamirleri	70
2.2.2. Dönüşlülük Zamiri	71
2.2.3. İşaret (Gösterme) Zamirleri	71
2.2.4. Soru Zamirleri.....	72
2.2.5. Belirsizlik Zamirleri.....	72

2.3. SIFATLAR.....	73
2.3.1. Niteleme Sıfatları.....	73
2.3.2. Belirtme Sıfatları.....	73
2.3.2.1. İşaret Sıfatları.....	73
2.3.2.2. Sayı Sıfatları.....	74
2.3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları	74
2.3.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları.....	74
2.3.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları	74
2.3.2.2.4. Kesir Sayı Sıfatları	74
2.3.2.3. Belirsizlik Sıfatları	74
2.3.2.4. Soru Sıfatları	74
2.4. ZARFLAR.....	75
2.4.1. Durum Zarfları.....	75
2.4.2. Zaman Zarfları	75
2.4.3. Yer-Yön Zarfları	76
2.4.4. Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfları.....	76
2.4.5. Soru Zarfları.....	76
2.5. EDATLAR	77
2.5.1. Soru İlişkisi Kuranlar.....	77
2.5.2. Beraberlik veya Vasıta İlişkisi Kuranlar.....	78
2.5.3. Benzerlik İlişkisi Kuranlar.....	78
2.5.4. Miktar ve Derece İlişkisi Kuranlar	78
2.5.5. Nispet İlişkisi Kuranlar	79
2.5.6. Sebep-Amaç İlişkisi Kuranlar.....	79
2.5.7. Zaman İlişkisi Kuranlar	80
2.6. BAĞLAÇLAR	80
2.6.1. “dA” Bağlacı.....	80
2.6.2. “ama, amma, emme” Bağlaçları	80
2.6.3. “bile” Bağlacı.....	81
2.6.4. “mesela” Bağlacı.....	81
2.6.5. “yani” Bağlacı.....	81
2.6.6. “yalnız” Bağlacı.....	82
2.6.7. “fakat” Bağlacı.....	82
2.6.8. “ya...ya” Bağlacı	82
2.6.9. “çünkü” Bağlacı.....	82
2.6.10. “ve” Bağlacı	82
2.6.11. “eğer” Bağlacı.....	83
2.6.12. “madem” Bağlacı.....	83
2.6.13. “zaten” Bağlacı	83

2.7. ÜNLEMLER.....	83
2.7.1. Seslenme Ünlemleri.....	83
2.7.2. Cevap-Onaylama Ünlemleri	84
2.8. FİİLLER.....	84
2.8.1. Kişi Ekleri	84
2.8.1.1. Zamir Kökenli Kişi Ekleri	85
2.8.1.2. İyelik Kökenli Kişi Ekleri.....	86
2.8.2. Fiil Kipleri.....	87
2.8.2.1. Haber (Bildirme) Kipleri.....	87
2.8.2.1.1. Geçmiş Zaman.....	87
2.8.2.1.1.1. Duyulan (Öğrenilen) Geçmiş Zaman: -miş.....	87
2.8.2.1.1.2. Görülen Geçmiş Zaman: -DI.....	88
2.8.2.1.2. Şimdiki Zaman: (-I)yo	88
2.8.2.1.3. Gelecek Zaman.....	89
2.8.2.1.4. Geniş Zaman.....	90
2.8.2.2. Dilek (Tasarlama) Kipleri	91
2.8.2.2.1. İstek Kipi	91
2.8.2.2.2. Şart Kipi.....	91
2.8.2.2.3. Gereklilik Kipi.....	91
2.8.2.2.4. Emir Kipi	91
2.8.3. Ek Fiil	92
2.8.3.1. İsimleri yüklem yapar	92
2.8.3.1.1. Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı	92
2.8.3.1.2. Ek Fiilin Duyulan Geçmiş Zamanı.....	93
2.8.3.1.3. Ek Fiilin Geniş Zamanı	93
2.8.3.1.4. Ek Fiilin Şartı	94
2.8.3.2. Birleşik zamanlı fiil yapar.....	94
2.8.3.2.1. Ek Fiilin Hikaye Birleşik Zamanı.....	94
2.8.3.2.1.1. Görülen Geçmiş Zamanın Hikayesi	94
2.8.3.2.1.2. Şimdiki Zamanın Hikayesi.....	95
2.8.3.2.1.3. Geniş Zamanın Hikayesi	95
2.8.3.2.2. Ek Fiilin Rivayet Birleşik Zamanı.....	95
2.8.3.2.2.1. Gelecek Zamanın Rivayeti	95
2.8.3.2.2.2. Geniş Zamanın Rivayeti.....	95
2.8.3.2.3. Ek Fiilin Şart Birleşik Zamanı.....	95
2.8.3.2.3.1. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı.....	95
2.8.3.2.3.2. Şimdiki Zamanın Şartı	96
2.8.3.2.3.3. Gelecek Zamanın Şartı	96
2.8.3.2.3.4. Geniş Zamanın Şartı.....	96
2.8.4. Birleşik Yapılı Fiiller	96
2.8.4.1. Kurallı Birleşik Fiiller.....	96
2.8.4.1.1. Yeterlik Fiili: -(y)Abil-.....	96
2.8.4.1.2. Tezlik Fiili: -(y)İver-	96
2.8.4.2. Yardımcı Fiillerle Kurulmuş Birleşik Fiiller	97
2.8.5. Çekimsiz Fiiller.....	97

2.8.5.1. İsim Fiil.....	97
2.8.5.2. Sıfat Fiil	99
2.8.5.3. Zarf Fiil	99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM METİNLER

3.1. DERLEME METİNLER.....	102
SONUÇ.....	157
SÖZLÜK.....	162
KAYNAKÇA	169
DİZİN	171

KISALTMALAR VE İŞARETLER

a. Kısaltmalar

A	: a, e
Ā	: ā, ē
Ar	: Arapça
bkz.	: bakınız
bs.	: baskı
C.	: cilt
D	: d, t
Far.	: Farsça
I	: ı, i, u, ü
İng.	: İngilizce
krş.	: karşılaştırınız
s.	: sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: ve benzeri
Yay.	: yayınları

b. İşaretler

- : fiile bağlanmayı gösterir.
- + : isme bağlanmayı gösterir.
- (Ø) : şekil olarak kaybolmuş, düşmüş.
- (ʾ) : ulama işareti.

ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ

a. Ünlüler

a :

á : a-e arası ünlü

ạ : a-ı arası ünlü

â : ince a

ā : uzun a

è : e-i arası ünlü

ē : uzun e

ı :

ī : uzun ı

ĩ : kısa ı

î :

î̇ : uzun i

ĩ̇ : kısa i

o :

ò : o-u arası ünlü

ō : uzun o

ö :

ō̇ : uzun ö

u :

ù : a-o arası ünlü

ụ : u-ı arası ünlü

ū : uzun u

ü :

ū̇ : uzun ü

b. Ünsüzler

b :

c :

ç :

d :

f :

F : f-v arası ünsüz

g :

ğ : k-g arası ünsüz

ğ̇ :

h :

j :

k : ön damak k'si

Ḳ : k(a)-g(a) arası ünsüz

l :

m :

n :

ñ : nazal n (n-g)

ñ̇ : n-y arası ünsüz

ŋ : n-l arası ünsüz

p :

P : p-b arası ünsüz

r :

s :

ş :

t :

T : t-d arası ünsüz

v :

y :

z :

TEZ METNİ

GİRİŞ

ŞAPHANE AĞZININ ANADOLU AĞIZLARI İÇİNDEKİ YERİ

Anadolu ağızları üzerinde yapılan araştırmalar, 19. yüzyılın ortalarında başlar. Uzun yıllar yabancı araştırmacıların eser verdiği bu alan, 1940 yılından sonra yerli araştırmacıların da ilgisini çeker. Bugüne kadar Anadolu ağızlarının tamamını veya bir kısmını içine alan pek çok derleme, inceleme ve karşılaştırma çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmaların büyük bir kısmı, üniversitelerde hazırlanmış ve basılmamış tezlerdir. Başka alanlara göre hayli yavaş ilerleyen bu çalışmaların bugün geldiği noktada hâlâ bir ağızlar atlası hazırlamak ve buna bağlı olarak ayrıntılı bir sınıflandırma yapmak için gerekli malzeme mevcut değildir. Buna rağmen eldeki malzeme zaman zaman araştırmacılar tarafından değerlendirilmiş, ağızların yayılma alanları tespit edilmeye çalışılarak bir anlamda sınıflandırma denemeleri yapılmıştır (Karahan, 2017: IX).

Anadolu ağızlarının sınıflandırılması çalışmalarında en çok kullanılan ölçülerden biri, şimdiki zaman ekindeki ses değişimleridir. Bu ek, ses yapısı bakımından gösterdiği çeşitlilikle (-yorur, -yoru, -yor, -yo, -ya, -yu, -yı, -yi, -y, -i vs.) Anadolu'daki ağız gruplarının belirlenmesinde rol oynar. Ahmet Caferoğlu bir makalesinde, ekin “-yo, -yir, -ir, -i, -or” şekilleri etrafında toplanan ağız gruplarını göstermeye çalışır (A.g.e.: XI).

Şaphane ağzı, Anadolu toprakları üzerinde en geniş alana yayılmış olan Batı Grubu ağızları içinde yer almaktadır. Batı Grubu ağızları 9 alt gruba ve bu alt gruplar da ikinci derecedeki alt gruplara ayrılmıştır. Şaphane ağzı; Afyonkarahisar, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa, Çanakkale, Denizli, Eskişehir, Isparta, İzmir, Kütahya, Manisa, Muğla, Uşak ve Nallıhan (Ankara) illerinin bulunduğu I. Grup ağzında yer almaktadır. İkinci derecedeki alt gruplarda ise Aydın, Bursa, Denizli, Isparta, İzmir, Manisa, Muğla illeri ile aynı gruptadır. Alt grupları belirleyen özellikler de ses ve şekil bilgisi yönünden ağızlar arasındaki benzerliklerdir. Bu nedenle Şaphane ağzı aynı grupta bulunduğu Aydın, Bursa, Denizli, Isparta, İzmir, Manisa ve Muğla ağızlarıyla belirgin benzerlikler göstermektedir.

Karahan, “Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması” adlı kitabında Kütahya ağzında şimdiki zaman ekinin “-yo” olduğunu özellikle belirtmiştir (2017: 155) ve

Şaphane ağzında da şimdiki zaman eki “-yo” dur. Yine aynı kitapta belirtilen Batı Grubu ağızlarındaki “r, l” düşmesi, Şaphane ağzında da çok yaygındır.

Gülensoy’un “Kütahya ve Yöresi Ağızları” adlı eserinde, 1973-1975 yılları arasında Kütahya merkez ve ilçeleri Gediz, Simav, Altıntaş, Emet, Tavşanlı ve Domaniç’e bağlı 56 köyde yapılan ağız araştırmaları yer almaktadır. Araştırmanın yapıldığı yıllarda Kütahya’nın 6 ilçesi bulunmaktadır ve bu ilçeler arasında Şaphane yer almamaktadır. Bu araştırma “Ses Bilgisi”, “Şekil Bilgisi”, “Metinler” ve “Sözlük-Ekler” bölümlerinden oluşmaktadır. Araştırmada söz dizimine yer verilmemiştir. Bu eser Kütahya ve yöresi ağızlarının ses ve şekil özelliklerini iyi bir şekilde yansıtmaktadır ve bu yörede ağız araştırması yapacak olanlara kılavuz niteliğinde bir eserdir.

Şaphane ağzının komşu ağızlar olan Gediz, Simav, Pazarlar ve Domaniç ağzıyla da benzerliği oldukça fazladır. Uşak ve Afyon ağızları ile de ses ve şekil bakımından ortak yönleri bulunmaktadır.

Korkmaz’ın “Güney-Batı Anadolu Ağızları” adlı eseri Güney-Batı Anadolu ağızları üzerine yazılmış bir ses bilgisi kitabıdır. Yapılan araştırmanın sınırı Uşak’tan başlar, devamında Eşme, Alaşehir, Salihli ve Turgutlu’yu içine alarak Kula, Gördes, Demirci’yle devam eder ve daha kuzeyde Manisa’nın Soma, İzmir’in Bergama ilçelerinden Ege Denizi’ne dayanır. Bölgenin doğu sınırı da Afyon’un Dinar ilçesinden Muğla bölgesine dayanır. Araştırmanın sınırlandırılmasında coğrafi ve idarî bölümlenme yanında ağız özellikleri birliği esas tutulmuştur. Bunun için Dinar ve Uşak ilçeleri bağlı bulundukları Afyon ve Kütahya illerinden ayrılarak güney-batı sınırına sokulmuştur. Araştırmanın yapıldığı yıllarda Uşak, Kütahya’nın bir ilçesidir ve kitapta Kütahya’nın Uşak ilçesinden derlenen metinlere ve bunların ses bilgisi incelemesine yer verilmiştir. Kütahya’nın Uşak ilçesinden derlenen metinlerin ses bilgisi incelemesindeki ses olayları Şaphane ağzıyla da oldukça benzerdir. En belirgin benzerlikler de uzun ünlüler, ünlü uyumu, nazal ünlüler, ünlü ve ünsüz değişimleri, ünsüz düşmesidir.

ŞAPHANE İLÇESİNE TARİHİ VE KÜLTÜREL BAKIŞ

Şaphane’nin Tarihi

Kronolojik sıralamaya göre sırasıyla Friglerin, İskender İmparatorluğu’nun ve Bizanslıların hâkimiyeti altına giren Şaphane, 1234 yılında Konya Selçuklularının topraklarına katılmıştır. Daha sonra Germiyanogulları’ndan Osmanlı Sultanı Yıldırım

Beyazıt'a çeyiz olarak devredilmiştir. 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra Germiyanogulları'nın eline geçmişse de, 1429 yılında tekrar Osmanlı İmparatorluğu topraklarına katılmıştır. Günümüze kadar (birkaç günlük Yunan İşgali hariç) yabancı işgaline uğramamıştır. Boncuktaş adıyla kurulmuştur. Evliya Çelebi'nin "Seyahatname"sinde bu köyün şap sayesinde müreffeh bir hayat sürdüğü yazılıdır (<http://www.saphane.tr.gg>, 2019).

Kuruluş Yönünden

Zamanımızdan 800 sene önce kadar bugünkü şap sitesi yerinde yani Kayran mevkiinde Boncuktaş adı ile kurulmuştur. 1463 yılında köyün kuzeybatısında Karacakaya dağında şap madeni bulunmuştur. Osmanlılar şap madenine çok ehemmiyet vermişler ve burayı büyük bir işletme haline çevirmek istemişlerdir. En yakınında Boncuktaş köyü bulunmaktadır. Şap madeni bulunuşundan sonra köy hızla gelişmeye başlamıştır. Köyün zenginliği çevreye yayılmış olduğundan sık sık eşkıya baskınlarına uğramıştır. Savunmaya elverişli olmayan eski yerinden daha güvenilir bir yer olan bugünkü yerine çekildiği hâlde eşkıya baskınlarının arkası kesilmemiştir. Şap işletmesine köyün nüfusu yetmemiş ve bunun üzerinden padişah ferman yayınlayarak tüm imparatorluk topraklarından insanları davet etmiştir. Boncuktaş halkını, köyün kurulmasına yardım eden ilk yerliler ve Boncuktaş'a sonradan gelenler olarak iki kısma ayırmak mümkündür. O kadar ki buraya gelenler vergiden, askerlikten, cezadan muaf tutulmuşlardır.

Köyün kurulmasına yardım eden ve kurulmasını tamamlayan ilk yerlilerin gelişleri kesinlikle bilinmemektedir. İlk gelenlerin tarım ve hayvancılıkla uğraşmış olmaları ve hayvancılığın halen devam etmesinden, eski dokuma ve örmelerden, beden ve yüz yapısından, şiveden Yörük asıllı oldukları tahmin edilmektedir. Köyü ilk kuranların kaç kişiden ibaret oldukları bilinmemektedir. Ancak Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ndeki "Orada küçük bir köy var ki" deyimini ve o zamanki yerleşme alanında olduğu genel bir tahmin neticesidir.

Boncuktaş köyünde şap ocakları çalışmaya başladıktan sonra köy halkı eşkıya baskınlarına karşı savunma tedbirleri almıştır. Bu tedbirler, çevrede Boncuktaş'ın yaşamak için güvenilir ve paralı bir yer olduğu izlenimini uyandırmıştır. Vergi toplanmaması, erkeklerin askere alınmaması çevre halkının Boncuktaş'a yerleşme

arzusunu kamçılayan etmenler olmuştur. Eşkîya baskınından kaçan çevre halkı, padişahın zulmünden kaçan siyasi mahkûmlar, köye gelerek yerleşmişlerdir. Şap işinde çalışarak geçimlerini sağlamışlardır. Boncuktaş'ın nüfusunun artması ile birlikte eşkıya baskınlarına karşı savunma gücünün arttığını düşünen ilk yerlilerin yeni gelenlere karşı mülayim davranmaları, sonradan gelenlerin Boncuktaş köyüne yerleşmelerini ve asıl yerli halk ile kaynaşmalarını sağlayan başlıca etmen olmuştur.

Şap madeninin bulunmasından sonra 1405'te köyün adı Şaphane olmuştur. İmparatorluk ve cumhuriyet devrinde isim değişikliği olmamıştır. Şaphane'de bulunan ve işletilen şap madeninin Avrupa devletlerine sevk edilmesi para getirdiğinden Şaphane'ye ayrıcalık tanınmıştır. Uzun süre vergi toplanmamıştır.

Tanzimat'a kadar Şaphane; “Şaphane-i İdari Amire Müdürlüğü” adı altında doğrudan saraya bağlı olarak idare edilmiştir. Bu şekilde doğrudan İstanbul'a bağlanan ilk yerleşim merkezidir. Hâlen ilçe halkı Birleşmiş Milletler gibidir. Bugün bile bu aileler Cenevizliler (Çinizliler), Tunuslar (Tönüsler), Karadağlılar, Tirollar, Çankırlılar (Şankırlar) lâkapları ile birlikte hâlen yaşamaktadırlar. Şiveleri çevreye uymakta, daha çok İstanbul Türkçesi ile konuşmaktadırlar. Bir önceki nesil, daha arı bir İstanbul Türkçesi ile konuşmaktadır. Yani ilçenin çok ilginç ve derin tarihi vardır. Tanzimat'tan sonra memlekette yapılan idari reform sırasında Şaphane-i İdari Amirliği kaldırılmış, bucak haline gelmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nde önceleri bucak olan Şaphane, 19 Haziran 1987 tarihinde çıkarılan 3392 sayılı kanunla ilçe olmuş, ilk kaymakamın 26 Nisan 1988 tarihinde göreve başlamasıyla resmen ilçe statüsüne kavuşmuştur (<http://www.saphane.tr.gg>, 2019).

Konumu

Kütahya ilinin 125 km güney batısında yer alan Şaphane, İç Anadolu ile Batı Anadolu arasında İç Batı Anadolu diye adlandırılan geçit üzerindedir. İlçenin yüzölçümü 251 km², rakımı 900 metredir. Şaphane ortalama 1000–1200 metre yükseklikte dalgalı bir plato üzerinde ve engebeli bir araziye sahip olan Şaphane Dağı'nın batısında akarsu vadisinin tabanında kurulmuştur. İlçenin en önemli yükseltisi 2120 metre ile Şaphane Dağı'dır.

Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde yer alan ve Kütahya il merkezine bağlı olan Şaphane'nin doğusunda Gediz ilçesi, batısında Simav ilçesi, kuzeybatısında Hisarcık ilçesi, güneyinde Uşak ili ve güneybatısında Pazarlar ilçesi ile Manisa ili Selendi ilçesi bulunmaktadır. Şaphane'nin iller arası uzaklığı ise bağlı bulunduğu Kütahya iline son yol çalışmaları sonucunda 125 km, Uşak iline 72 km ve Balıkesir iline ise 165 km uzaklıktadır.

İç Batı Anadolu Bölümü'nde dağlar, Ege Bölümü'ndeki dağlar gibi blok tektoniği ile oluşmuş dağlar değildir. Şaphane yöresini Anadolu'nun önemli yer şekillerinden ikisi olan, Şaphane Dağı (Ak Dağ) (2120 metre) ve Murat Dağı (2310 metre) şekillendirmektedir. Bu dağlar 3. jeolojik zamanın üst devirlerinde yükselmeye uğramış tortul yapılar olup; tektonik kökenli neojen depresyonlarla birbirlerinden ayrılmışlardır. Yöreyi 900–1000 metre yükseltiye sahip bir plato alanı olarak düşünürsek Şaphane ve Murat Dağları dışında birbirinden bağımsız 1000 metre civarında pek çok tepenin varlığı dikkati çeker. Bu durum sırt alanların yoğunluğunun beraberinde getirmiştir. Bu yüzden rahatlıkla çok engebeli bir yer şekline sahip olduğu söylenebilir.

Şaphane Dağı'nda geleneksel yayla şölenleri Şaphane halkı tarafından yapılmaktadır. Şaphane Dağı'nın bir özelliği de yamaç paraşüt sporuna uygun olmasıdır (<http://www.saphane.tr.gg>, 2019).

İklimi

İklim karakterinin karasal olduğu söylenebilir. Ancak yükseltinin çevresine göre alçak olması kısa mesafede iklim özelliklerinde farklılıklar ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Şaphane'nin konumu çevresine göre daha alçak düzeyde olduğundan ilçe iklimi çevreye göre daha ılımlı bir karakter kazanmıştır. Şaphane, Akdeniz iklimiyle karasal iklim arasında geçiş özelliği gösteren bir iklim tipine sahiptir.

Yıllık ortalama sıcaklık değeri 12,4 santigrattır.

Yağış rejimi itibariyle İç Anadolu'nun az yağışlı Karasal iklimi ile Akdeniz yağış rejimi arasında bir özellik gösterir. Kar yağışlı gün sayısı çevresine göre düşüktür. En fazla yağış kış ve ilkbahar aylarında düşerken yazlar kurak geçmektedir. Yıllık yağış miktarı ortalama 1 m²'ye 710 kg'dır (<http://www.saphane.tr.gg>, 2019).

Doğal Bitki Örtüsü

Yükseltinin 1000 metrenin altında olduğu engebeli alanlarda meşe ağaçlarının fazlaca bulunduğu bozkırlar yer alır. Bu bozkırlarda papatya, çiğdem, menekşe, sığırkuyruğu, çoban yastığı, gelincik, geven, kekik, çakırdiken, yavşan otu, çayır püskülü, ayva denesi (akbaşı), mantar çeşitleri gibi bitkiler vardır. 1000 metrenin üzerindeki alanlar ise özellikle Murat Dağı'nın sahası ve dağların kuzey kesimleri yarı nemli olan ormanlarla kaplıdır. 1000-1500 metre arasında meşe ormanları yaygın iken 1500-2000 metre arasında ve dağların kuzey yamaçlarında karaçam alanları yoğundur. Şaphane Dağı'nda ardıç ağaçlarına rastlanır. Akarsu boylarında ise kavak, söğüt ve çınar familyaları hâkimdir (<http://www.saphane.tr.gg>, 2019).

Nüfus Durumu

Şaphane nüfusu 2015 yılında 6.762'dir. Bu nüfusun 3.234'ü erkek, 3.528'i kadından oluşmaktadır. Yüzde olarak ise %47,83 erkek, %52,17 kadındır.

Yıllara göre Şaphane nüfusu aşağıdaki gibidir.

Yıl	Şaphane Nüfusu	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu
2015	6.762	3.234	3.528
2014	7.038	3.364	3.674
2013	7.374	3.510	3.864
2012	7.573	3.597	3.976
2011	7.500	3.546	3.954
2010	7.486	3.541	3.945
2009	7.786	3.668	4.118
2008	7.554	3.633	3.921
2007	7.697	3.715	3.982

Kaynak: http://www.nufusu.com/ilce/saphane_kutahya-nufusu, 2019.

Ekonomik Durum

İlçe ekonomisi büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. İlçe merkezinde bulunan Dostel A.Ş. adındaki şap fabrikasının da ilçe ekonomisine büyük katkısı bulunmaktadır.

İlçeye bağlı belde ve köylerde besicilik ve özellikle süt hayvancılığı önemli ölçüde yapılmaktadır. İlçe merkezi, belde ve köylerde özellikle vişne, kiraz ve elma yetiştirilir (<http://www.kutahyakulturturizm.gov.tr/TR,69502/saphane.html>, 2019).

Şaphane ilçesi ve civarındaki belde, köy ve mahallerinde Napolyon kirazı yetiştirilmektedir. Şaphane ilçesi ve civarında yetiştirilmekte olan Napolyon kirazının

büyük bir kısmı yurt dışına ihraç edilmektedir. İhracın yanında yurt içinde de Şaphane'nin Napolyon kirazı tüketilmektedir.

Şaphane ilçesi ve civarında yetiştirilmekte olan Şaphane vişnesi değişik firmalar aracılığıyla hem yurt dışına hem de yurt içine vakumlu, suluk ve kuru şekillerde ihraç edilmektedir. Şaphane ilçesinde yetiştirilen Şaphane vişnesinin fidanları Şaphaneli çiftçiler tarafından yetiştirilip aşıları da kendileri tarafından yapılmaktadır.

Dostel A.Ş. ülkemiz ihtiyacı olan alüminyum sülfatın en ekonomik yoldan üretimini gerçekleştirmek amacıyla 1970 yılında Kütahya ili Şaphane ilçesinde kurulmuş ve 1974 yılından itibaren de deneme işlemlerine başlamıştır. İlk yıllarda 20.000 ton alüminyum sülfat ve 3.000 ton potasyum alüminyum sülfat üretimi kapasitesiyle hiçbir ithal girdisi olmaksızın tamamen yerli alünit cevherini işleyerek ülkemize önemli ölçüde döviz tasarrufu sağlamıştır. 2003 yılından itibaren teknolojik gelişmelere paralel olarak yatırımlara başlamıştır. TÜBİTAK'la anlaşarak alünit cevherinden potasyum sülfat, alüminyum hidroksit, kaolin ve kuvars üretiminin araştırmasını yapmış ve başarmıştır. Dostel A.Ş. ülke ihtiyacı alüminyum sülfatın % 100'ünü karşılamaktadır. Potasyum alüminyum sülfat üretiminde ülke ihtiyacının tamamını karşıladığı gibi ihracat da yapmaktadır. Alüminyum sülfatta bütün gereksinimleri karşılamaktadır.

Kültür, Turizm, Spor

İlçe merkezinde Kültür Bakanlığına bağlı bir tane Halk Kütüphanesi ile Meslek Yüksek Okulu ve Çok Programlı Cumhuriyet Lisesi bünyesinde birer adet kütüphane bulunmaktadır.

İlçe merkezinde yapım tarihi tam olarak bilinmeyen tarihi Koca Seyfullah Camii bulunmaktadır.

İlçe merkezinde bir adet futbol sahası ile voleybol ve basketbol sahaları mevcuttur (<http://www.kutahyakulturturizm.gov.tr/TR,69502/saphane.html>, 2019).

Şapın Tarihçesi

1405'te Şaphane adıyla yerleşim merkezi kurulmuştur. Buraya imparatorluk çok ehemmiyet vermiş, her türlü mükellefiyetten muaf tutarak, tüm imparatorluk topraklarından insanların buraya gelmeleri teşvik edilmiştir. Bununla da kalmayıp

doğrudan saraya bağlanmış ve Tanzimat'a kadar devam eden Şaphane-i İdari Amire Müdürlüğü kurulmuştur.

İmparatorluk devrinde istihsal edilen şap deve kervanları ile Avrupa devletlerine sevk edilir, karşılığında da şeker, kumaş getirilirdi. Bu sevkiyat develerle İzmir Bayraklı'ya getirilir orada gemilere yüklenirdi. Bayraklı'da hâlâ "Şaphane Caddesi" bulunmaktadır.

Şaphane halkından Gem Almaz Ali namı ile tanınan bir kişinin Bulgaristan'da 30 ton şap teslim etmek üzere saray ile bir mukavele imzaladığı ve mukavele şartlarını yerine getirmediği için Kütahya'da 2 sene kalebentliğe mahkûm edildiği, Kütahya Vahit Paşa kitaplığındaki bir el yazısından tespit edilmiştir.

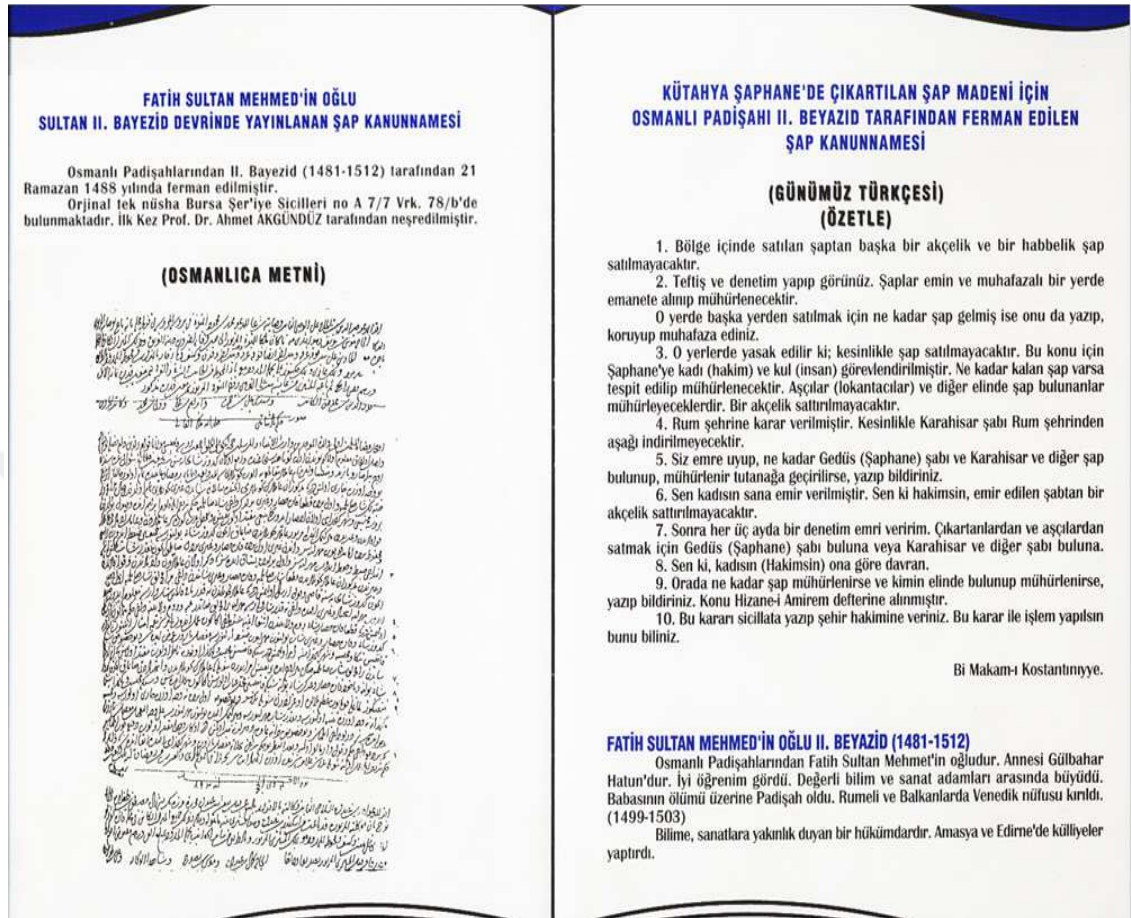
Ancak Tanzimat'tan sonra Şaphane-i Amire Müdürlüğünün kaldırılarak yerine Bucak müdürlüğü teşkilatının getirilmiş olması, Balkanlardaki istiklal esintilerine karşı sarayın şap sevkiyatını kesmesi gibi tutumlar şap ocaklarındaki çalışmaları aksatmış, nihayet 1868 tarihinde üretim tamamen durdurulmuştur

1970 yılında modern bir şap fabrikasının üretime açılmasıyla yurdun çeşitli yerlerine ve Seka Kâğıt Fabrikasına şap sevkiyatı başlamıştır. Bugün şap fabrikasının tamamına yakını Vedat Güngören ve ailesine aittir (<http://www.saphane.tr.gg>, 2019).

Şap

Alüminyum potasyum sülfatından veya amonyum alüminyum sülfatından oluşan, sıcak suda daha kolay çözünen, şeker tadında, buruk, büzücü, antiseptik, renksiz bir tür tuzdur. Şap ısıtıldığında kendi kristal suyunda 91 °C'de erir, bu durumda soğumaya bırakıldığında kayaç şapı denen camsı bir görünüm alır; 91 °C'den itibaren ısıtılmaya devam edilirse suyunu tümüyle yitirerek kabırır ve şap mantarı denen süngerimsi bir kütle durumuna gelir. Böylece oluşan susuz tuz, kalsine şaptır (<http://www.saphane.tr.gg>, 2019).

Kütahya Şaphane’de Çıkarılan Şap Madeni İçin Osmanlı Padişahı II. Beyazıt Tarafından Ferman Edilen Şap Kanunnamesi

1-Bölge içinde satılan şaptan başka bir akçelik ve bir habbelik şap satılmayacaktır.

2-Teftiş ve denetim yapıp görünüz. Şaplar emin ve muhafaza bir yerde emanete alınıp mühürlenecektir.

3-O yerlerde yasak edilir ki; kesinlikle şap satılmayacaktır. Bu konu için Şaphane'ye kadı (hâkim) ve kul (insan) görevlendirilmiştir. Ne kadar kalan şap varsa tespit edilip mühürlenecektir. Bir akçelik sattırılmayacaktır.

4-Rum şehrine karar verilmiştir. Kesinlikle Karahisar şabı Rum şehrinden aşağı indirilmeyecektir.

5-Siz emre uyup, ne kadar Gedüs (Şaphane) şabı ve Karahisar ve diğer şap bulunup, mühürlenir tutanağa geçirilirse, yazıp bildiriniz.

6-Sen kadısın sana emir verilmiştir. Sen ki hâkimsin, emir edilen şaptan bir akçelik sattırılmayacaktır.

7-Sonra her üç ayda bir denetim emri veririm. Çıkartanlardan ve aşçılardan satmak için Gedüs (Şaphane) şabı buluna veya Karahisar ve diğer şabı buluna.

8-Sen ki, kadısın (hâkimsin) ona göre davran.

9-Orada ne kadar şap mühürlenirse ve kimin elinde bulunup mühürlenirse, yazıp bildiriniz. Konu Hizane-i Amirem defterine alınmıştır.

10-Bu kararı sicillata yazıp şehir hâkimine veriniz. Bu karar ile işlem yapılsın bunu biliniz (<http://www.saphane.tr.gg>, 2019).

Bi Makam-ı Kostantiniyye

İslamoğlu Mustafa Efe

İslamoğlu, 1827 yılında Kütahya'nın Gediz ilçesi, Şaphane bucağı Türegün mahallesinde doğmuştur. Asıl adı Mustafa'dır. İslamoğlu lakabı, İslamoğulları adındaki bir sülaleden gelmesinden dolayıdır.

Şaphaneli Mustafa İslamoğlu, Şaphane Medresesi'ni bitirmiş, okumuş, aynı zamanda bağlama çalan bir şairdir. İslamoğlu'nun ününün dünyaya yayıldığı yıllar ise 1850–1865 yıllarıdır. Tüm bölgeyi saran kahramanlıklarını, 39 yıllık ömrüne sığdırmıştır.

Bu tarihler, Osmanlı'da rüşvetin, adam kayırmanın, çürümüşlüğün başladığı yıllardır. O dönemde tahsildarlar vergileri toplarken görevlerini işi zulme döndürerek icra etmektedirler. O zaman vergileri “Tahsildar” denen kişi olan ve zamanın padişahı ile alakalı ve işbirliği içinde bulunan Hacı İbrahim Ağa toplamaktadır ve bu kişiyle Mustafa'nın arası açılır. Derebeyi olan Hacı İbrahim Ağa, Mustafa'yı öldürtmek ister.

İslamoğlu da o zaman daha 2 metre boyunda, 17 yaşlarında, Şaphane medrese öğrencisi bir delikanlıdır. Tahsildarlar babasında alacak bir şey bırakmamıştır. Babasının “Verecek bir şeyim yok.” demesi üzerine tahsildarın, “Madem verecek bir şeyin artık yok, karın da mı yok...” demesi İslamoğlu'nda haksızlığa karşı ilk kıvılcımları başlatmıştır. İslamoğlu zulme karşı dağa çıkmak zorunda kalmıştır. Eşkıyalığa başladıktan sonra Orhanlar köyüne yerleşmiştir.

Efe olarak 15 sene kadar dağlarda dolaşan İslamoğlu'nun kızanları Gaipirli Hüseyin Çavuş, Kehillerli Mahmutoglu, Yayınlı Kadiroğlu, Karacahisarlı Süleyman, Selendili Mini Zeybek, Yeniköylü İramca, Karamancalı Ömer, Kızılüzümlü Musa Zeybekler ve Delhadirli'dir.

İslamoğlu, Selendi'nin Kazık köyünde Tokmaklı aşiretinden kaçırdığı bir yörük hanımla evlenmiştir. Mustafa ekibi ile birlikte Kütahya, Afyon, Uşak, Konya ve Aydın gibi beldeleri kasıp kavuran ve birçok takiplere değin ele avuca sığmayan artık İslamoğlu adı ile ün salmış bir eşkıya olarak tanınmaktadır. Çok güzel cura çaldığı bilinmektedir. Zengin kervanlarını, ağa konaklarını, çiftliklerini basarak elde ettiği ganimetin bir bölümünü dağıtmakta, düşküne yardım etmektedir. Bir toplantıda şöyle diyor: “Biz dağa çıktık. Neden? Bütün memleketi beş on derebeyi ele almış, ırz namus tehlikeye düşmüştür. Halkı padişah adına haraca kesiyorlar. Vergiyi onlar toplar, ne yaptıklarını kimse bilmez. Muharebe olur onlar eşraftır, diğeri ulemadır diye gitmez. Giden de ölen de hep zavallı ahalidir. Yeniçerileri kaldırdılar, başka yeniçeriler meydana çıktı. Onlar baklava börek yer, halk kuru ekmek. Hangi padişah tahta çıksa saraya hediyeler yollar. Hâkim ve kadılar da onlara köledir.” der.

Baskınlar, çatışmalar ve mücadeleyle geçen meşakkatli günlerin ardından bilinen son yaklaşmaktadır.

Bir gün Kütahya'dan Kır Serdarı elli kişilik efradıyla Orhanlara İslamoğlu'nun üzerine gönderilir. Gediz'den Tüfekçibaşı Kara Mahmut'un adamları, Uşak'tan Tüfekçibaşı İsmail Ağa müfrezesi, Simav Zaptiye Komutanı Zenci Yüzbaşı'nın müfrezesi birleşerek Orhanlar köyüne doğru yola çıkarlar. Sabaha karşı Orhanları kuşatırlar.

İslamoğlu, köyün sarıldığını haber alır. Çemberden sıyrılmak için karanlıkta Simav müfrezesinin üzerine doğru gider Küçük bir çatışmanın ardından Zenci Yüzbaşı tarafından vurulur. Gediz Güney köylü Kara Mahmut İslamoğlu'nun kesik başını Gediz'e götürür.

Nam saldığı yörelerde birbirini andıran tavrı ve ahenkte türküler yakılmıştır.

İslamoğlu bir koşmasında şöyle der:

İslamoğlu akıllı mı deli mi?

Varsın sıksın fişeklikler belimi

Çekmem amca silahımdan elimi

Böyle geldi böyle gider yolcuyum.

Ellerde kaşıklar çalınarak, kıvrak zeybek olarak oynanır. Zeybek olarak oynanan oyunun sözleri şunlardır:

İslamoğlu efem derler benim şanıma

Üç atlı gelemiyor yanıma

İslamoğlu iner gelir inişten

Her yanları görünmüyor gümüştən

İslamoğlu kale yapar taşınan

Gözlerim doldu alkan ile yaşınan.

Kütahya’da yakılan türkünün sözleri de şöyledir:

Varın bakın Türkmen kızı uyur mu

Kollarında altın bilezik durur mu

İslamoğlu gibi yiğit olur mu

N’olaydı n’olaydı teslim olaydım

Konak avlusunda kendim varaydım

Varın bakın benim bacam tüter mi

Bağımda bahçemde bülbül öter mi

Küçük kardeş benim yerim tutar mı

N’olaydı n’olaydı teslim olaydım

Konak avlusunda kendim varaydım

İslamoğlu derler benim bir adım

Tavlada bağlandı da kaldı kır atım

Hasret kıyamete kaldı muradım

N’olaydı n’olaydı teslim olaydım

Konak avlusunda kendim varaydım (<http://www.saphane.tr.gg>, 2019).

Depreme Dayanıklı Koca Seyfullah Camii

Şaphane'de madenin yakınına kurulan ilk köyün adının Boncuktaş olduğu rivayet edilmektedir. Köy, eşkıya baskınlarından korunmak için bazı kişilerin aşağılarda ev yapması nedeniyle zamanla aşağıya dere içine iner. Ormandan ağaç kesiminin yasaklanması, şap madeni kazanlarının tehlike oluşturması nedeniyle zamanla ormanlık araziden dere içerisine yerleşilmiştir. Şaphane merkezine yerleşilmesi ile birlikte yerinden kesilen ağaçlarla yapılan bir cami mevcuttur. Diyanet kayıtlarında tarihi kesin olmamakla birlikte yapılış tarihi 1490 olarak belirtilmektedir. Altında dükkânlar vardır. Osmanlı mimarisinin ilginç örneklerindendir. XX. yüzyılda Ulu Cami olarak anılan caminin Mimar Sinan'ın kalfalarından Koca Seyfullah tarafından yapıldığı, bu nedenle adının Koca Seyfullah Camii olarak eskiden beri söylenmekte olduğu belirtilmiştir. Caminin tamamı ahşap ve ahşap oyma süslemesidir. Vakıf malı olması nedeniyle hiçbir tadilat yapılamamaktadır. Kalın ve büyük ağaçların sütun şeklinde kesimi ile mimari tarzdan ahşap olarak yapılmıştır. İç alanı 615 metrekaredir. Cami, aynı anda bin kişinin rahatlıkla ibadet edilebileceği genişlikte yapılmıştır. Tamamı ahşap olduğundan ısıtma sistemi yoktur.

Cami içinde mihrabın sağ ve solunda bulunan ahşap sütunlar yıllarca öncesinde caminin zemin kaymasının kontrolü için yapılmıştır. Depreme ve olabilecek yer sarsıntılarına karşı terazi görevini yapan iki sütun halen mevcuttur. Mihrabın sağ ve solunda 210 santimetre uzunluğunda 43 santimetre çapında iki adet ahşap sütun vardır. Bu iki sütun yıllar önce deprem ve yer sarsıntılarında caminin zemin seviyesinin ölçümü için yapılmıştır.

Şaphane'de toplam arsa alanı 750 metrekare olan Koca Seyfullah Camii'nin mihrabında bugün her iki ahşap sütun mevcuttur. Ortalarından birer çivi ile tutturulan iki sütun dönerek bugün bile görevini yapmaktadır. Bölgede meydana gelebilecek herhangi bir sarsıntı ve deprem halinde caminin yerleşim dengesinin bozulup bozulmadığı bu sütunların kontrolünden anlaşılabacaktır. Avrupa'da gerçek anlamda rasathane 1561'de Almanya'nın Kassel kentinde kurulmuştur. Avrupa'daki rasathaneden yıllar önce Türklerin cami mihraplarına deprem ölçme sistemi kurması düşündürücüdür.

Deprem ve diğer yer sarsıntılarında kayan herhangi bir sütun milimetrik ölçü ile kaysa bile dairesel dönüş tamamlanamayacaktır. Sütunlardan herhangi birinin

dairesel dönüşümü tamamlamaması halinde caminin zemin dengesinin bozulduğu anlaşılabacaktır. 1970 yılında meydana gelen Kütahya Gediz depreminde Gediz’e çok yakın olmasına rağmen Şaphane ilçesi fazla zarar görmemiştir.

Koca Seyfullah Camii’nin içi ahşap şekilde tanzim edilmiştir. Usta hattatlarca oyma ve süsleme yapılmıştır. Cami içinde bulunan resimler yaşamı ve ölümü anlatmaktadır. Tavanı tamamen ahşap el işçiliğidir. Güzel ve renkli görünümlüdür (<http://www.saphane.tr.gg>, 2019).

Araştırmanın Amacı, Önemi ve Araştırmada Kullanılan Yöntem

Ağızların incelenmesi günden güne daha da zorlaşan bir konu haline gelmektedir. Çünkü teknolojik gelişmeler, küçük yerleşim birimlerinden, köylerden ve kasabalardan büyük şehirlere olan göçlerle bölgelerdeki ağız farklılıkları giderek ortadan kalkmaktadır. Kütahya’nın Şaphane ilçesinde yaptığımız bu çalışma, ağız bilimi araştırmalarına bir nebze de olsa ışık tutup katkı sağlayacaktır. Ağızlar daha saftır ve bu nedenle kelimelerin aslı ancak ağızlarda bulunabilir. Kelimelerin aslına ulaşabilmek için ağızların araştırılması büyük önem taşımaktadır.

Şaphane, Kütahya’ya uzak bir ilçedir ve hatta öğretmenlikte doğu görevi sayılan bir yerdir. Bunun nedeni de merkeze olan uzaklığı, ulaşım koşulları ve iklimidir. Kütahya’dan uzak kaldığı için de bu yöre ağzının eski ve ilginç özelliklere sahip olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, Şaphane ilçesinin ve köylerinin ağız özelliklerini ortaya çıkarmaktır. Yörenin ağız özelliklerinin, ses ve şekil açısından incelenerek ortaya konulması, komşu ağızlarla benzerlik ve farklılıklarının bulunması amaçlanmıştır.

Ağız araştırması, araştırma yapılacak yöredeki kişilerle birebir görüşme yapıp bu görüşmelerin kaydedilmesiyle sağlanır. Görüşme yapılacak kişilerin de, ağız özelliklerini yitirmemiş, yaşı biraz ilerlemiş, hatta o yöreden hiç dışarıya çıkmamış kişilerden seçilmesi gerekir. Şaphane yöresinde yaptığımız araştırma, bu kurallara bağlı kalınarak yapıldı.

Derleme malzemesi toplamak için Şaphane’nin ağız özelliklerini yansıttığını düşündüğümüz kişilerle görüşme yapıldı. Yapılan görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedildi. Konuşmacının anlaşılır ve doğal bir dille konuşmadığı kayıtlar yazıya

geçirilmedi. Yazıya geçirilen metinler ses ve şekil bilgisi açısından incelenip değerlendirme yapıldı.

Bu araştırma, Şaphane ilçe merkezi ve ilçeye bağlı Gaipeler, İnceğiz, Üçbaş, Karamustafalar, Ayvacık, Değirmendere, Çamköy, Kızılkoltuk, Karakür olmak üzere toplam 9 köyde yaptığımız araştırmanın bir sonucudur. Bu çalışma “Ses Bilgisi”, “Şekil Bilgisi” ve “Metinler” olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Araştırmada, saydığımız bölgelerdeki kişilerle yaptığımız görüşmelerde ses kayıt cihazından yararlandık. Gerek dış ortam gerekse konuşmacıdan dolayı anlaşılmayan yerleri çıkardık. Ayrıca bölgenin ağız özelliğini yansıtmadığını düşündüğümüz kayıtları da yazıya geçirmedi. 27 kişiyle yapılan görüşmelerden yazıya geçirdiğimiz kısım ise 33 metinlik bir bölüm oluşturmuştur. 28. metinden itibaren iki kişilik bir görüşme bulunmaktadır. Daha önce görüşülen iki kişiyle tekrar görüşülerek ikisinin karşılıklı konuşmaları yazıya geçirilmiştir. Derlediğimiz 33 metnin her birisine 1’den 33’e kadar metin numarası verdik. Ayrıca her metinde yer alan cümlelere sırasıyla 1’den başlayarak cümle numarası verdik. İnceleme kısmında, örneklerden sonra yay ayrıç içinde verilen numaralardan ilki metin numarasını, ikincisi ise metnin cümle numarasını göstermektedir. Derlediğimiz konular her bölgede aynı olmakla birlikte bunlar “kına gecesi, düğün, kız isteme, asker uğurlamaları, bölgenin geçim kaynakları, yöresel yemekleri ve giysileri, bayramlar” gibi konulardır. Bunun nedeni aynı kelimelerin farklı bölgelerde değişiklik gösterip göstermediğinin tespit edilmesidir.

Derlenen metinleri yazıya aktırırken Gülensoy’un “Kütahya ve Yöresi Ağızları” adlı çalışmasında kullandığı çevriyazı sistemini esas aldık. Çevriyazı sisteminden metinlerimizde örneği bulunan sesleri kullandık. Bazı Türkçe kelimelerin eski Türkçe ile olan bağlantılarını gösterebilmek için kelimelerin eski şekillerini de verdik.

Yaptığımız çalışmanın, bölge ağız özelliklerinin tespit edilip yok olmasını sağlayacağını düşünüyoruz. Son olarak çalışmamın her aşamasında bilgisinden ve fikirlerinden istifade ettiğim tez danışmanım ve değerli hocam Prof. Dr. Bilal AKTAN’a, üzerimde emeği olan tüm hocalarıma ve bana destek olan aileme teşekkürü bir borç bilirim.

BİRİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

Konuşma seslerini özellikleri, türleri, sözcüklerdeki sıralanışları, görevleri ve uğradıkları değişmeler açısından araştıran, sınıflandıran ve herhangi bir kurama dayalı olmayan, genellikle fiziksel yönleri ağır basan dil bilgisi dalına ses bilgisi (fonetik) adı verilir ve ses bilgisinde özellikle konuşma sesleri ele alınır (Eker, 2003: 193).

Ses ve harf kavramları da birbiriyle karıştırılmamalıdır. Çünkü ses, ses aygıtınca oluşturulan titreşim ve duyma organları tarafından algılanan fiziksel dalgalardır. Harf ise seslerin yazıya geçirilmesinde kullanılan sembollerdir. Ses kulağa, harf göze hitap eder (Ergin, 1999: 97).

Ünlüler oluşurken hiçbir engele takılmazlar; fakat ünsüzlerin oluşumunda çarpma, patlama, sızma gibi fiziksel olaylar söz konusudur.

1.1. ÜNLÜLER

Belirli bir engele takılmadan ve zorluğa uğramadan çıkan seslere ünlü denir. Ünlüler oluşurken ses yolu açık olduğu için ciğerlerden gelen hava ve seda akımı rahatlıkla dışarı çıkar. Günümüz Türkiye Türkçesinde sekiz tane ünlü harf vardır. Bunlar *a, e, ı, i, o, ö, u, ü* ünlüleridir.

1.1.1. Şaphane Yöresinde Kullanılan Ünlüler

Şaphane yöresi ağızlarında, yazı dilimizde bulunan *a, ı, o, u; e, i, ö, ü* ünlülerinin yanı sıra, konuşan kişilerin konuşma özelliklerine bağlı olarak oluşan ve bu ünlülerin ara sesleri olarak boğumlanma nitelikleri değişmiş *â, á, ą, é, ò, ı, ù* ünlü türleri de bulunmaktadır.

â: *a* ünlüsünün oluşmasında ses yarığı soluk alma durumundadır. Sesin söylenmesinde organlar dinlenme durumuna çok yakındır. Dilin orta yerinin kabarması ile *a* ünlüsünün oluşumu için gerekli olan tınlama sağlanır. Bu durumda dil ağız içinde yayılmış durumdadır ve bu yüzden *a* açık ve alçak bir sestir (Gülensoy, 1988: 19). *â* ünlüsü ise ince bir *a*'dır. *a* ünlüsüne göre daha ileriden söylenen bir ünlüdür. Şaphane ve yöresi ağızlarında görülen bir ünlü türüdür. Genellikle de *k* ve *l* ünsüzlerinden sonra kullanılmıştır.

nikâh (14/23) < nikah, *telâşe* (14/60) < telaşe, *islâm* (17/5) < islam, *bekâr* (26/7) < bekar, *îlân* (27/31) < ilan, *helâl* (29/4) < helal, *lâzım* (32/17) < lazım.

á: Bu ses yeterince kalınlaşmamış ve $a < e$ değişimi ile oluşan bir ünlüdür. Sert damak ve yumuşak damağın ortasında oluşan a ünlüsüne göre daha önde boğumlanır. Boğumlanmasında dil hafifçe geriye çekilir ve ön taraf biraz kabarabilir (Gülensoy, 1988: 19-20).

$a-e$ arası, düz-geniş, yarı kalın bir orta damak ünlüsüdür (Boz, 2002: 25). Şaphane ve yöresi ağızlarında görülen bir ünlü türüdür.

buğdáy (2/3) < buğday, *faḳáT* (5/7) < fakat, *hálva* (6/2) < helva, *çıkıláceñ*

(6/18) < çıkılayacaksın, *ağláce* *im* (7/18) < ağlayacağım, *fálán* (10/1) < falan, *modáydi* (10/5) < modaydı, *haşáşlı* (10/36) < haşhaşlı, *ámmá* (2/11) < ama, *záten* (6/27) < zaten, *yapTinán* (10/47) < yaptığı zaman, *topláceñ* (10/58) < toplayacaksın, *başlácez* (14/4) < başlayacağız, *oldunán* (14/73) < olduğu zaman, *yanındáydim* (14/181) < yanındaydım, *fásulyá* (18/9) < fasulye, *meselá* (22/3) < mesela, *kirádáymişin* (28/23) < kiradaymışım, *paTláceK* (29/19) < patlayacak, *māná* (32/40) < mana.

ą: a ünlüsü ile $ı$ ünlüsü arasında boğumlanmasına rağmen $ı$ 'ya daha yakındır.

zaman (8/6) < zaman, *ğadā* (10/74) < kadar, *ōmācáK* (10/84) < olmayacak, *olmāyan* (22/31) < olmayan, *ğadaK* (29/16) < kadar.

é: Kapalı e ünlüsüdür. Eskiden fonemik değere sahip şekillerde de görülür, e veya i seslerinin değişime uğramış bazı örneklerinde de rastlanır (Gülsevin, 2002: 13). Kapalı e ünlüsü, yumuşak damağın ön ve arkasına göre daha ortada meydana gelir. Bu ünlünün çıkışı sırasında dilin sırtı a 'ya göre biraz daha kabarıp, i 'ye göre daha alçaktır. Çene açısı da yarı açıktır. i 'ye en yakın dar bir ünlüdür (Gülensoy, 1988: 21). $e-i$ arası bir ünlü; daralmış e , yaygın söyleyişle kapalı e olarak bilinen bir ünlüdür (Boz, 2002: 27).

yériz (3/7) < yeriz, *gétmíyon* (3/10) < gitmiyorum, *eTméyoz ki* (4/4) < etmiyoruz ki, *kéyiyoduK* (4/6) < giyiyorduk, *déye* (7/24) < diye, *bilméyon* (8/3) < bilmiyorum, *géne* (9/2) < yine, *tomatéz* (9/13) < domates, *patatéz* (12/3) < patates, *déyom* (14/46) < diyorum, *buydéy* (24/2) < buğday, *gōzléme* (27/35) < gözleme, *éminenin* (32/15) < eminenin, *bilméyonkına* (9/5) < bilmiyorum ki, *yémeKlē* (9/9) < yemekler.

ò: *o-u* arası bir ünlüdür. Berraklığını kaybetmiş bir *u* türü olmakla beraber düzleşme eğilimindedir. *o* ünlüsünün daralmış şeklidir. *o* ve *u* geri ünlülerinin boğumlanma noktasının arasında oluşur.

dò_ālī (14/12) < dualı, *bijòda* (28/13) < bir yol da, *ònun* (28/45) < onun, *gòca* (6/33) < koca.

û: *a-o* arası bir ünlüdür. Yuvarlak bir ünlü olan *o*, düz bir ünlü olan *a*'ya yaklaşmıştır.

horûzları (20/22) < horozları.

ü: Yuvarlaklaşmaya yakın bir *ı* türüdür. Yuvarlak *u* ünlüsü ile, düz *ı* ünlüsü arası bir ünlüdür.

olurdu (10/17) < olurdu, *yûmûrta* (10/73) < yumurta.

1.2. UZUN ÜNLÜLER

Türkiye Türkçesi'nde, yabancı kelimelerde yer alan uzun ünlüler dışında uzun ünlü yoktur (Korkmaz, 2007: 221).

Türkçede birincil uzun ünlüler meselesi kesin bir şekilde çözümlenebilmiş değildir. Türk dili ve lehçelerinde yaşayan ünlü uzunlukları bugüne kadar tam olarak tespit edilmediği gibi (en bol örnek ihtiva eden Räsänen ve Scerbak listelerinin bile çok eksikleri vardır.) tarihi lehçelerdeki birincil uzun ünlülerin de tam ve doğru listeleri meydana getirilememiştir (Tekin, 1995: 37).

1.2.1. Uzun Ünlülerin Oluşumu

Şaphane ve yöresi ağızlarında görülen uzun ünlülerin oluşumu çeşitli ses olaylarına bağlıdır. Şaphane ağızındaki uzun ünlülerin ortaya çıkış nedenleri Simav, Gediz, Domaniç ve Pazarlar komşu ağızlarıyla genellikle aynıdır (krş. Dinçay, 2009: 16-19; Biber, 2010: 19-21; Bekar, 2011: 36-41; Yumurtacı, 2012: 10-12).

1.2.1.1. Yabancı Kaynaklı Olup Aslen Uzun Olanlar

Yabancı kaynaklı olan kelimelerde bulunan uzun ünlüler, asli halleriyle kullanıldıkları için herhangi bir ses olayına bağlı kalmaksızın uzun telaffuz edilir. Bu kelimeler Arapça ve Farsçadan dilimize girmiştir.

ādeT (14/37) < ‘ādet (Ar.), *dāveTli* (1/5) < dāvet (Ar.), *berāber* (14/233) < berāber (Far.), *kıyāfet* (15/11) < kıyāfet (Ar.), *tāne* (22/22) < dāne (Far.), *mādem* (28/86) < mā+dām (Ar.), *zāten* (3/10) < zāten (Ar.), *cenāze* (14/82) < cenāze (Ar.), *cāhilim* (14/86) < cāhil (Ar.).

1.2.1.2. Hece Kaynaşması ile Oluşanlar

Bu tip uzunluklar, bazı ünsüzlerin iki ünlü arasında yumuşayıp kaynaşarak uzun bir ünlü hâlini almasıyla oluşmuştur (Gülensoy, 1988: 27). Hece kaynaşması, bir sözcükte kimi zaman ünlülerden birinin, kimi zaman da ünlülerle birlikte, yanlarındaki zayıf ünsüzlerin (y, ğ, h) kaybolmasıdır (Eker, 2003: 236). Kelimede bulunan bir ünsüz eridiği zaman, bu ünsüzden önce gelen ünlü uzun olarak telaffuz edilir. Yani eriyip kaybolan bu ünsüzün yerini normal boğumlanma süresinden daha uzun sürede söylenen ünlüler almıştır. Bu değişim en çok iç seste *k, g, ğ, h, r, v, y* ünsüzlerinin bulunduğu sözcüklerde görülür. Şaphane ve yöresi ağızlarında bu eğilim fazlaca görülmektedir ve örnek açısından zengindir.

1) -k- (>-g-), -g-, -ğ- ünsüzlerinin erimesi ile oluşan hece kaynaşması

Şaphane ve yöresi ağızlarında bu ünsüzlerden en çok -ğ- ünsüzünün erimesiyle oluşan hece kaynaşmasının örneği vardır.

bayā (10/26) < bayağı, *kapānı* (14/114) < kapağını, *aşā* (20/9) < aşı, *aşşāda* (29/5) < aşıda, *incēz* (3/1) < inceğiz, *dē mi* (10/26) < değil mi, *decēmiz* (27/23) < diyeceğimiz, *ābēsine* (27/48) < ağabeyine.

2) -h- ünsüzünün erimesi ile oluşan hece kaynaşması

Şaphane ve yöresi ağızlarında -h- ünsüzünün erimesiyle oluşan hece kaynaşmasının örneklerine pek rastlanmamıştır.

vallā (13/9) < vallahi, *iştānızı* (6/20) < iştahınızı.

3) -r- ünsüzünün erimesi ile oluşan hece kaynaşması

Şaphane ve yöresi ağızlarında -r- ünsüzünün erimesiyle oluşan hece kaynaşmasının örnekleri boldur. Çünkü yöre halkı konuşmalarında *r* ünsüzünü pek kullanmamaktadır.

çocuKlāmın (3/15) < çocuklarımın, *insanlāmız* (1/12) < insanlarımız, *sāmsāK* (9/16) < sarımsak, *dışālara* (8/11) < dışarılara, *yazmalām* (10/4) < yazmalarım, *gomşulāmız* (10/16) < komşularımız, *bayramlāmızda* (10/30) < bayramlarımızda, *gavurmalāmızı* (10/35) < kavurmalarımızı, *goltuKlānın* (10/70) < koltuklarının, *babalāmız* (14/27) < babalarımız, *düünlēmiz* (1/5) < düğünlerimiz, *ādeTlēni* (9/6) < adetlerini, *şeylēni* (10/24) < şeylerini.

4) -y- ünsüzünün erimesi ile oluşan hece kaynaşması

-y- ünsüzünün erimesi de sık rastlanan bir durumdur. Bununla ilgili örneklerle de sıkça rastlanmıştır.

gullanılmāceK (10/104) < kullanılmayacak, *görünmēveri* (10/84) < görünmeyiverir, *gitmēveriz* (10/86) < gitmeyiveririz, *dēveriyon* (14/99) < deyiveriyorum, *süslēveceñ* (14/118) < süsleyivereceksin, *sōlēvēsen* (28/161) < söyleyiversen, *yīceK* (24/1) < yiyecek, *gūveren* (6/26) < koyuvereyim.

5) -s- ünsüzünün erimesi ile oluşan hece kaynaşması

-s- ünsüzünün erimesine çok sık rastlanmamıştır. Bu yüzden sınırlı sayıda örneği vardır.

burā (14/38) < burası, *nerē* (7/20) < neresi.

1.2.1.3. Ünsüz Düşmesi İle Oluşanlar

1) -ğ- ünsüzünün düşmesi

Şaphane ve yöresi ağızlarında -ğ- ünsüzünün düşmesi sık rastlanan bir durumdur.

ōretmen (1/3) < öğretmen, *ōlen* (19/72) < öğlen, *erīini* (6/6) < eriğini, *īne* (10/4) < iğne, *ōlan* (2/8) < oğlan, *dōduunda* (10/47) < doğduğunda, *saōl* (28/166) <

sağol, *dōrusu* (29/10) < doğrusu, *yoᵘᵤrt* (16/4) < yoğurt, *būday* (17/1) < buğday, *bālhdır* (1/14) < bağılıdır, *sāmsāᵘᵤ* (6/12) < sarımsağı, *yālarız* (6/16) < yağlarımız, *āladır* (10/93) < ağlatır, *sālicaḲla* (10/121) < sağlıcakla, *dāda* (12/13) < dağda, *dāᵘᵤlır* (14/110) < dağılır, *yāmur* (20/9) < yağmur, *etēᵘᵤi* (9/21) < eteği.

2) -h- ünsüzünün düşmesi

-h- ünsüzünün düşmesi olayına rastlanmıştır; fakat -ğ- ünsüzünün düşmesi kadar çok örneği yoktur.

mēṣūr (12/1) < meşhur, *ṣapānede* (1/17) < şaphanede, *ḡāve* (10/31) < kahve, *dāᵘᵤa* (14/105) < daha, *niᵘᵤāyeTde* (14/157) < nihayette, *rāmeTliK* (20/21) < rahmetlik, *ḡāvaltıda* (22/37) < kahvaltıda, *allāᵘᵤın* (30711) < allahın, *imtiᵘᵤānı* (32/31) < imtihanı, *mēmeT* (14/181) < mehmetin.

3) -k- ünsüzünün düşmesi

-k- ünsüzünün düşmesi olayının örnekleri sınırlı sayıdadır.

āṣamınan (14/71) < akşamleyin, *ēṣi* (16/6) < ekşi, *decēñiz* (18/1) < diyeceksiniz, *dalcēse* (28/66) < dalacaksa.

4) -l- ünsüzünün düşmesi

-l- ünsüzünün düşmesi hadisesinin de örnekleri çok değildir.

ōdülē (8/15) < öldüler, *yeṣī* (6/14) < yeşil, *ōdu* (4/7) < oldu, *istambūdur* (7/9) < istanbuldur, *nasī* (6/6) < nasıl, *āmazsıñız* (6/8) < almazsınız, *ḡādılā* (8/16) < kaldılar, *ātın* (10/60) < altın, *ḡāḲmazdı* (31/1) < kalkmazdı, *ḡüzēdir* (1/8) < güzeldir, *ḡēdi* (8/9) < geldi.

5) -r- ünsüzünün düşmesi

-r- ünsüzünün düşmesi hadisesine sık rastlanır. Daha önce de belirtildiği gibi yöre halkı *r* ünsüzünü her fırsatta düşürmektedir.

dōt (5/1) < dört, *bōTdürülē* (9/15) < börttürürler, *ḡōmeK* (19/6) < görmek, *ḡötū* (6/25) < götür, *ḡönū* (16/23) < görür, *izmīde* (5/2) < izmirde, *yini* (6/12) < yenir, *ḡōbasından* (1/6) < çorbasından, *ōmancılıḲ* (5/7) < ormancılık, *vēmiyō* (7/19) <

vermiyor, *ōtaK* (8/18) < ortak, *olū* (6/14) < olur, *tūşu* (9/14) < turşu, *dū* (14/105) < dur, *yapılī* (9/14) < yapılır, *ākāsından* (1/7) < arkasından, *onnā* (1/11) < onlar, *vā* (3/11) < var, *yapālā* (6/5) < yaparlar, *gīzlā* (10/23) < kızlar, *ōda* (10/95) < orada, *sefē* (2/9) < sefer, *bībē* (6/13) < biber.

6) -v- ünsüzünün düşmesi

-v- ünsüzünün düşmesi, sık rastlanan bir durum değildir.

tōbe (30/3) < tövbe, *Tāşanlıda* (23/15) < tavşanlıda.

7) -y- ünsüzünün düşmesi

-y- ünsüzünün düşmesine de rastlanmıştır; fakat örnekleri çok değildir.

ōle (1/12) < öyle, *bōle* (6/9) < böyle, *şōle* (19/33) < şöyle, *sōlemeyen* (19/34) < söylemeyeyim, *kōde* (25/5) < köyde, *yimesīle* (20/9) < yemesiyle, *tārihlīmīş* (20/37) < tarihliymiş, *gāri* (6/23) < gayri, *yaşındāken* (14/215) < yaşındayken, *şē* (4/4) < şey, *Tēze* (14/48) < teyze, *nēse* (14/220) < neyse.

8) -n-, -ñ- ünsüzünün düşmesi

-n-, -ñ- ünsüzünün düşmesine sık rastlanmamıştır.

sōra (1/8) < sonra.

9) -f- ünsüzünün düşmesi

-f- ünsüzünün düşmesine sık rastlanmamıştır.

yūka (10/34) < yufka.

1.2.1.4. Hece Düşmesiyle Oluşanlar

Bir sözcükte yer alan hecelerden birinin düşmesi olayıdır. Bazı kelimelerde orta veya son hece düşer ve bu hecenin düşmesi neticesinde, düşen hecenin önünde bulunan ünlü uzar.

dē mi (10/26) < değil mi, *gūveren* (67/26) < koyuvereyim, *şeylāni* (10/24) < şeylerini, *yīceK* (24/1) < yiyecek, *dīşāda* (1/3) < dışarıda, *ābēsine* (27/48) < ağabeyine, *bayramlāmızda* (10/30) < bayramlarımızda, *dēveriyon* (14/99) < deyiveriyorum, *iştānızı*

(6/20) < iştahınızı, *babalāmız* (14/27) < babalarımız, *kapānı* (14/114) < kapağını, *gomşulāmız* (10/16) < komşularımız.

1.2.1.5. İki Ünlünün Yan Yana Gelmesiyle Oluşanlar

Art arda gelen iki ayrı kelimedenden birinci kelimenin sonundaki ünlü ile ikinci kelimenin başındaki ünlü aynı ise bu iki kelime birleşince uzun ünlü meydana gelir. Bir de farklı olarak sözcük kökünde iki ünlü yan yana gelmişse bu ünlülerden biri düşer ve diğer ünlü uzar.

nēdem (4/4) < ne edelim, *nēTTiñ* (10/119) < ne ettin, *iddāleşdim* (28/126) < iddialaştım.

1.2.1.6. Anlama Abartı Katmak Amacıyla Oluşanlar

Kelime içerisinde ünlünün uzamasını gerektirecek herhangi bir ses olayı olmamasına rağmen bazen uzun ünlü kullanılabiliyor. Şaphane ağzında özellikle cümle sonlarında bulunan kelimelerde ve sıralama yaparken kullanılan kelimelerde anlama abartı katmak amacıyla ünlülerin uzatıldığı görülmektedir.

1) Kelimelerde meydana gelen uzamalar

hincī (6/1) < şimdi, *tā* (2/11) < ta, *marūl* (9/13) < marul, *yīķarız* (10/61) < yıkarız.

2) Cümle sonlarında meydana gelen uzamalar

mēvlüt, *düün*, *süneT* *çōK*. (14/104)

ölümüzde de goşarīz, *dirimizde de goşarīz*. (27/3)

yoK canīm. (28/103)

3) Sıralama yaparken meydana gelen uzamalar

pilāv, *çorbā*, *bamīyā*, *helvā* (9/9)

1.2.1.7. Ünlü Düşmesiyle Oluşanlar

Bazen kelime içerisinde bulunan bir ünlünün düşmesi de ünlü uzamasına neden olur. Genellikle düşen ünlünün önündeki hecede bulunan ünlü uzamıştır.

sārlıK (10/52) < sarılık, *ōrda* (13/6) < orada, *īyce* (12/12) < iyice.

1.2.1.8. Kelimelerin Birleşmesiyle Oluşanlar

nāpam (10/118) < ne yapalım.

1.3. KISA ÜNLÜLER

1.3.1. Kısa Ünlülerin Oluşumu

Telaffuz süreleri normalden kısa olan ünlülerdir (Boz, 2002: 34). Ünlünün uzun veya kısa olmasında boğumlanmanın süresi etkilidir. Normal uzunlukta söylenen ünlüler, boğumlanma sürelerinden daha kısa bir sürede boğumlanınca kısa ünlüler oluşmaktadır. Bu bölge ağızlarında tüm ünlülerin kısa şekline rastlamak mümkündür. Kısa ünlülerin oluşumundaki başlıca sebepler şunlardır:

1.3.1.1. Ünsüz Düşmesiyle Oluşanlar

Açık ve kapalı hecelerdeki *l, m, n, r, s, ş, y, z* gibi orta hece düşmesine uğrayabilecek sızıcı ve akıcı ünsüzler, yanlarındaki *a, e, ı, i, u* ünlülerini bir önceki hecenin açık olmasından dolayı kısaltma eğilimine sokarlar. Bazı örneklerde kelimenin sonunda bulunan *-l* ünsüzü düştüğü halde kendisinden önce gelen ünlüyü uzatmamış, tam aksine kısaltmıştır. Aynı şekilde bahsedilen özellik bazen de kelime sonundaki *-r* ünsüzünün düşmesiyle görülür. Bu ünsüz düştüğü halde kendisinden önce gelen ünlü uzamamış, kısaltmıştır.

saycez (33/5) < sayacağız, *başlácez* (14/4) < başlayacağız, *olmaceK* (14/194) < olmayacak, *bi* (2/8) < bir, *nası* (20/6) < nasıl.

1.3.1.2. İkiz Ünlüler

İkiz ünlü, iki ünlünün bir hecede yan yana gelmesidir (Ergin, 1999: 135). İkiz ünlü oluşabilmesi için iki ünlünün de aynı hecede yer alması gerekmektedir. Türkçe kelimelerde aynı hecede iki ünlü yan yana gelmez, yani Türkçede ikiz ünlü yoktur. Ancak Türkçede *ğ* (< *g*), *h*, *v*, *y* ünsüzlerinin kelimelerin iç kısmında ve iki ünlünün arasında yer aldıkları zaman eriyip kaybolmasıyla ikiz ünlü ortaya çıkmaktadır. İkiz

ünlüler oluşumlarına göre üçe ayrılırlar. Bunlar alçalan ikiz ünlüler, yükselen ikiz ünlüler ve eşit ikiz ünlülerdir.

İkiz ünlülere Şaphane ağzında da sıkça rastlanmıştır. Komşu illerimiz Afyon ve Uşak ağzlarında da ikiz ünlülere sıkça rastlanmıştır (krş. Boz, 2002: 32-33; Gülsevin, 2002: 17).

1.3.1.2.1. Alçalan İkiz Ünlüler

ğ (< g), h, v, y ünsüzleri kelimelerin iç kısmında ve iki ünlünün arasında kalınca erimiş ve bu ünsüzden önceki ünlü uzamış, sonraki ünlü kısalmıştır. Alçalan ikiz ünlüler, “uzun ünlü+yarım ünlü” şeklinde ifade edilebilir.

sāmsā (6/12) < sarımsağı, *erī* (6/6) < eriği, *allā* (30/11) < allahın, *dā* (14/105) < daha, *dā* (14/110) < dağılır, *etē* (9/21) < eteği, *babā* (14/31) < babaannem, *yemē* (12/3) < yemeğimiz, *tereyā* (14/95) < tereyağı, *irē* (28/153) < reisin.

1.3.1.2.2. Yükselen İkiz Ünlüler

Alçalan ikiz ünlülerin tam tersi bir durum söz konusudur. Eriyen ğ (< g), h, v, y ünsüzlerinin önündeki ünlü kısalmış ve arkasındaki ünlü uzar. Alçalan ikiz ünlüler, “yarım ünlü+uzun ünlü” olarak ifade edilebilir.

yime (6/20) < yemeğe, *nī* (14/157) < nihayette, *sa* (28/166) < sağol, *yo* (16/4) < yoğurt, *dō* (14/216) < duası.

1.3.1.2.3. Eşit İkiz Ünlüler

Eriyen ğ (< g), h, v, y ünsüzlerinin önündeki ve arkasındaki ünlülerin ikisi de eşit uzunluktadır. Eşit ikiz ünlüler, “ünlü+ünlü” şeklinde ifade edilebilir.

de (1/3) < değil, *u* (1/10) < uğurlamaları, *du* (1/11) < dua, *dü* (3/4) < düğünleri, *yeme* (3/7) < yemeği, *çocu* (4/11) < çocuğum,

doꞤum (10/47) < doğum, *dediꞤim* (10/88) < dediğim, *sıꞤır* (13/7) < sığır, *soꞤuꞤ* (14/94) < soğuk.

1.3.2. Şaphane Yöresinde Kullanılan Kısa Ünlüler

Şaphane yöresinde en çok *ı* ve *i* ünlüleri kısaltılmıştır. Özellikle de ünlü türemesinin olduğu kelimelerde kısa ünlülere rastlanmıştır.

İ: *varısa* (4/10) < varsa, *varıdı* (5/8) < var idi, *bamıya* (9/9) < bamyâ, *ğurutuyolarıdı* (14/222) < kurutuyorlardı, *yapıyoz* (23/7) < yapıyoruz, *satıyoz* (23/7) < satıyoruz, *kirazınan* (26/9) < kiraz ile, *bunnarınan* (26/9) < bunlar ile.

İ̇: *değilidiK* (10/41) < değildik, *hepisi* (13/6) < hepsi, *eveli* (14/80) < evvelden, *sevinidiK* (20/27) < sevinirdik, *deriki* (28/20) < der ki, *veridi* (28/133) < verirdi, *irēisin* (28/153) < reisin, *ırıca* (28/163) < rica.

1.4. ÜNLÜ UYUMU

Türkçede sesler, sözcük içinde belli bir uyum oluşturacak biçimde dizilir. Uyum, sözcüğü oluşturan heceler içinde aynı ya da benzer seslerin bir arada bulunması durumudur (Çotuksöken, 2007: 152).

Bir sözcükteki ilk hecede bulunan ünlünün özellikleri nasılsa diğer hecelerdeki ünlüler de aynı özelliklere sahiptir. Türkçede ünlü uyumları ünlünün oluşumuna göre dil açısından kalınlık – incelik (Büyük Ünlü Uyumu) ve dudakların durumuna göre düzlük – yuvarlaklık (Küçük Ünlü Uyumu) olarak ikiye ayrılmaktadır.

Kütahya ve yöresi ağızlarında ünlü uyumu dikkati çekecek kadar belirgin ve kuvvetlidir (Gülensoy, 1988: 31).

1.4.1. Kalınlık – İncelik Uyumu (Büyük Ünlü Uyumu)

Türkçe bir sözcüğün ilk hecesindeki ünlü ince (*e, i, ö, ü*) ise sonraki hecelerde de ince ünlü bulunur, aynı şekilde ilk hecesindeki ünlü kalın (*a, ı, o, u*) ise diğer hecelerde de kalın ünlü bulunur. Bir kelimede hem kalın ünlü, hem de ince ünlü bulunamaz. Bu kurala uymayan bazı istisna sözcükler vardır. Aslında bu sözcükler eski kullanımlarında kurala uygunken sonradan farklı söyleniş özellikleri kazanarak kuralın

dışına çıkmıştır. *ana* > anne, *karındaşı* > kardeş örnekleri gibi. -yor, -ken, -ki, -leyin, -gil, -daş, -imtrak gibi büyük ünlü uyumunu bozan ekler de vardır, fakat bunlar sonradan ortaya çıkan durumlardır.

tavuK (1/7) < tavuk, *ğavuruyoz* (7/16) < kavuruyoruz, *yemeKlēmizi* (33/3) < yemeklerimizi, *göñüllüyse* (18/10) < gönüllüyse, *gonuşurlā* (27/26) < konuşurlar, *şekē* (27/32) < şeker, *sārlıK* (10/52) < sarılık, *bişirilēdi* (10/11) < pişirirlerdi, *ğasıKlā* (3/5) < kaşıklar, *ōretmeni* (2/7) < öğretmeni, *Pişircen* (14/93) < pişireceksin, *çeñiz* (28/61) < çeyiz.

1.4.2. Düzlük – Yuvarlaklık Uyumu (Küçük Ünlü Uyumu)

Türkçe bir sözcüğün ilk hecesinde düz ünlü (*a, e, ı, i*) varsa sonraki hecelerde de düz ünlü bulunur, yuvarlak ünlü varsa (*o, ö, u, ü*) sonraki hecelerde de ya düz – geniş (*a, e*) ya da dar – yuvarlak (*u, ü*) ünlü bulunur.

so uK (28/51) < soğuk, *ğāvelēde* (27/28) < kahvelerde, *ķoyaraK* (22/22) < koyarak, *yıyceKlēmizi* (10/108) < yiyeceklerimizi, *ōcese* (10/81) < olacaksa, *yūķa* (10/34) < yufka, *ğardaşı* (8/15) < kardeşi, *kōtahya* (7/9) < kütahya, *āceseñ* (6/25) < alacaksan.

1.4.3. Yabancı Kaynaklı Kelimelerin Durumu

Yabancı kaynaklı kelimelerin, özellikle de Farsça ve Arapça kaynaklı kelimelerin bulunması, Anadolu ağızlarında sıkça rastlanan bir durumdur. Yerel söyleyişlerle bu tür yabancı kaynaklı kelimeler de uyum aykırılığı ortadan kaldırılarak Türkçe kelimelere benzetilmiştir. Bu olay bölgemizde 1) İlerleyici ve 2) Gerileyici ünlü benzeşmesi şekillerinde gerçekleşmiştir (Gülensoy, 1988: 32).

Şaphane ve yöresi ağızlarında, ünlü uyumuna uymayan bazı yabancı kaynaklı kelimeler ünlü uyumuna uydurularak Türkçe kelimelere benzetilmiştir. Şaphane ağzında batı kaynaklı kelimelere de rastlanmıştır.

1) İlerleyici ünlü benzeşmesi ile:

ğayrı (22/3) < ğayri “ğayr” (Ar.), *habarı* (28/5) < haberi (Ar.), *mezere* (14/230) < mezara (Ar.).

2) Gerileyici ünlü benzeşmesi ile:

çıķulata (10/78) <  ikolata “cioccolata” ( t.), *halva* (6/2) < helva (Ar.),

 aphane ağızında bazı  rneklerde ise yabancı kelime aslına bağılı kalınarak kullanılmaktadır.

televizyon (28/1) < televizyon “t l vision” (Fr.), *peygamber* (10/80) < peygamber (Far.).

1.4.4.  nl  Uyumunda Bazı Kelimelerin Eski  ekillerini Korumaları

T rk ede k k durumundaki kelimeye gelen eklerde bulunan  nl ler, k k n kalınlık incelik durumuna g re deği ir. Oysa k k durumunda bulunan bazı kelimeler, *ben+e* > *bana*, *sen+e* > *sana*  rneğinde de olduğu gibi, ek getirildiğinde deği me g stermektedir.  aphane ve y resi ağızlarında ise bu durumun tam tersi bir  ekilde k k n eski  eklinin korunduğu  rneklere rastlanmı tır.

eyidir (16/2) “iyidir” < eyg  < edg , *yinirdi* (22/37) < yenirdi, *geyeriz* (4/10) < giyeriz, *g z * (3/6) < g z+el, *y r yo * (14/88) < yorı-, *b y K* (14/3) < b y k, *bu  * (14/227) < bu ar < bı ar, * arda ı* (8/13) “karde i” < karında , *anam* (10/118) < annem, *alma* (18/10) < elma.

1.4.5.  nl  Uyumunun Bozulması

 nl  uyumunun bozulmasının ba lıca sebebi, bazı  ns zlerin yanlarındaki  nl leri inceltme veya kalınla tırma etkisine sahip olmalarıdır. Bu etkiden dolayı bazı s zc klerde uyumun bozulduğu g r lmektedir (G lensoy, 1988: 33).  nl  kalınla ması olayına pek rastlanmazken,  nl  incilmesi olayına sıklıkla rastlanır.  aphane ve y resi ağızlarında da inceltici  zelliğe sahip olan  ns zler *s*, * *, *l*, *y* olarak sıralanabilir.

 aphane ve y resi ağızlarında  nl  uyumunun bozulmasının ba lıca sebepleri   yle sıralanabilir:

a) Gelecek zaman ekinin inceltici  zelliği ile

 cese (10/81) < olacaksa, *annatce im* (20/50) < anlatacağım, * iyılceKTir* (29/12) < kıyılacaktır, * onu ceKmi in* (28/5) < konuşacakmı ım, *alce * (14/117) < alacaksın, *v cem* (28/127) < varacağım, *   ceK* (31/2) < kalkacak, *paT  ceK* (32/19) <

patlayacak, *ğullanılmāceK* (10/104) < kullanılmayacak, *dālceKsem* (28/30) < dalacaksam.

b) Kalın ünlü a'nın incelerek devamındaki eki inceltmesi ile

Ünlü uyumunun bu şekilde bozulmasına komşu ağızlar Simav, Gediz, Domaniç ve Pazarlar'da rastlanmamıştır (krş. Dinçay, 2009: 24; Biber, 2010: 25; Bekar, 2011: 49; Yumurtacı, 2012: 20).

modáydi (10/5) < modaydı, *haşáşli* (33/1) < haşhaşlı, *yaşındáyın* (14/211) < yaşındayım, *tarafdáydi* (14/219) < taraftaydı.

c) s, ş, l, y ünsüzlerinin inceltici özelliği ile

s: serhoş (14/73) < sarhoş.

ş: iddāleşdim (28/126) < iddialaştım, *haşáşli* (33/1) < haşhaşlı, *arḳadáş* (28/139) < arkadaşı.

l: felan (14/173) < falan.

y: buğdáy (2/3) < buğday, *ḳoláy* (28/39) < kolay.

1.4.6. Uyum Değişmesi

Bazı ünsüzlerin yanlarındaki ünlüyü kalınlaştırarak veya incelterek uyum bozukluğuna sebep olduğunu belirtmiştik. Bunun yanı sıra bazı ünsüzler de, iki veya daha fazla heceli Türkçe veya yabancı bir sözcüğün ünlülerini bütünüyle kalınlaştırarak ya da incelterek uyum değişmesi olayına neden olurlar. Bu olay yazı dilimizde görülmez.

Şaphane ve yöresi halkının konuşmalarında rastlanan uyum değişikliği örnekleri şunlardır:

ı - ı > i - i olması:

misir (24/2) < mısır.

a-a > e-e olması:

emme (14/39) < amma, *felen* (15/5) < falan.

1.4.7. Uzunluk Kayması

Bir ünlüyü takip eden ünsüzün çeşitli ses olayları sonucunda düşmesi, ünlü uzamasına neden olur. Bu uzunluk, komşu ünlüde değil de düşen ünsüzden önceki hecede bulunan ünlüde görülür. Şaphane ve yöresi ağızlarında da “-yor” ekinin sonundaki “r” sesinin düşmesiyle, “-yor” ekinden önceki hecede bulunan ünlünün uzadığı görülmüştür.

oluvēyon (6/31) < oluveriyorum, *yīyon* (9/13) < yiyorum.

1.5. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

Ünlü değişmesi Şaphane ve yöresi ağızlarında sık görülen bir durumdur. Ünlü değişmesinin nedenleri de komşu hecelerde bulunan diğer ünlülerin veya yanlarında bulunan ünsüzlerin etkisidir. Komşu hecelerde bulunan ünlüler, ünlü uyumu etkisi ile değişime sebep olurlar. Ünsüzler ise kendi özellikleriyle yanlarındaki ünlüleri etkileyerek değişime sebep olurlar.

Şaphane ve yöresi ağızlarında görülen ünlü değişimleri de incelmeye-kalınlaşma, daralma-genişleme, yuvarlaklaşma-düzleşme başlıkları altında tek tek incelenerek rastlanan örnekler aşağıda gösterilmiştir.

1.5.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

1-) a > e, á değişimi

Şaphane ağızında ünlü değişimlerinde en çok örneğe *a > e, á* değişiminde rastlanmıştır.

peteḡa (14/217) < patika, *mezere* (14/230) < mezara, *annatce ūim* (20/50) < anlatacağım, *dalceKsem* (28/30) < dalacaksam, *buḡḡáy* (2/3) < buğday, *faḡáT* (5/7) < fakat, *ḡarıḡdırceñ* (6/19) < karıştıracaksın, *āceseñ* (6/25) < alacaksın, *çıḡarem mi* (7/11) < çıkarayım mı, *felen* (15/5) < falan, *haḡáḡlı* (10/36) < haşhaşlı, *ḡaryoláyá* (10/47) < karyolaya, *topláceñ* (10/58) < toplayacaksın, *ḡoḡmáceK* (10/70) < kokmayacak, *ōcese* (10/81) < olacaksa, *emme* (14/39) < amma, *serhoḡ* (14/73) < sarhoş, *yapceñ* (14/117) < yapacaksın.

2-) ı > i değişimi

modáydi (10/5) < modaydı, *yanındáyim* (14/187) < yanındayım, *misir* (24/2) < mısır, *kirādáymişin* (28/23) < kiradaymışım, *haşáşli* (33/1) < haşhaşlı, *yaşındáyin* (14/211) < yaşındayım, *tarafdáydi* (14/219) < taraftaydı.

3-) u > ü değişimi

küsür (20/46) < küsur.

1.5.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

1) e > a değişimi

halva (6/2) < helva, *ğardaşı* (8/13) < kardeşi, *anam* (10/118) < annem, *çocuKkan* (14/5) < çocukken, *alma* (18/10) < elma, *meyvacılıK* (25/1) < meyvecilik, *habarı* (28/5) < haberi, *eyā* (10/81) < eğer, *bahçasına* (28/38) < bahçesine.

2) i > ı değişimi

hanı (10/3) < hani, *o zamanKı* (10/26) < o zamanki, *çıKulata* (10/78) < çikolata, *ğayrı* (22/3) < gayri, *evelāKını* (28/126) < evvelkini, *sāḵibı* (28/169) < sahibi.

3) i > u değişimi

olduyKu (28/167) < oldu ki.

1.5.3. Geniş Ünlülerin Daralması

1) a > ı, i, ą değişimi

ğada (10/74) < kadar, *ōmācáK* (10/84) < olmayacak, *filán* (12/12) < falan, *zaman* (14/37) < zaman, *numşalı* (17/8) < numaralı.

2) e > i, é değişimi

yiriz (6/16) < yeriz, *tomatiz* (15/2) < domates, *patatéz* (12/3) < patates, *gōzléme* (26/35) < gözleme, *éminenin* (32/15) < eminenin, *sōliyen* (17/4) < söyleyeyim.

3) o > u, ò değişimi

ġūveren (6/26) < koyuvereyim, *ġòca* (6/33) < koca, *ġuyarız* (10/62) < koyarız, *çıķulata* (10/78) < ikolata, *undan* (28/8) < ondan, *uńa* (28/9) < ona, *biyòda* (28/38) < bir yol da, *sufrası* (28/53) < sofrası.

4) ö > ü değişimi

ününde (28/63) < önünde.

1.5.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi

1) ı, i > a değişimi

ġaynaTāsin (16/5) < kaynatırsın.

2) i > e, é değişimi

ġétmiyon (3/10) < gitmiyorum, *eTméyoz ki* (4/4) < etmiyoruz ki, *kéyioduK* (4/6) < giyiyorduk, *hedéyye* (4/9) < hediye, *deyoń* (8/1) < diyorsun, *gene* (12/14) < yine, *geyiyōdu* (9/21) < giyiyordu, *deye* (10/23) < diye, *lemon* (28/69) < limon, *festevalimiz* (28/151) < festivalimiz, *peteķa* (14/217) < patika.

3) u > o değişimi

do∪ā (27/27) < dua.

4) ü > ö değişimi

ġözē (3/6) < güzel, *kōtahya* (7/9) < kütahya, *böyüyveren* (10/10) < büyüüvereyim, *hōnkūr hōnkūr* (10/95) < hüngür hüngür, *böyüK* (14/3) < büyük, *yörüyoń* (14/88) < yürüyorsun.

5) u > a değişimi

doķandı (10/105) < dokundu.

6) ı > e değişimi

sādeç (22/10) < sadıç.

1.5.5. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

1) e > ö, ü değişimi

sülümanı (7/4) < süleymanı.

2) i > ü değişimi

çümen (7/2) < çimen, *dübeK* (7/14) < dibek, *büber* (15/2) < biber.

3) ı > u, u değişimi

buñā (14/227) < pınar.

1.5.6. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

1) u > ı değişimi

doğandı (10/105) < dokundu.

2) u > u değişimi

olurdu (10/17) < olurdu, *yūmūrta* (10/73) < yumurta.

3) o > a, à değişimi

horūzları (20/22) < horozları.

1.6. ÜNLÜ DÜŞMESİ

Bir sözcükte bulunan ünlülerden birinin düşmesinin çeşitli sebepleri vardır. Ünlü düşmesi sözcük başında, ortasında veya sonunda görülebilir. Şaphane ve yöresi ağızlarında en sık rastlanan ise sözcük ortasındaki ünlünün düşmesidir. Şaphane ve yöresinde rastlanan ünlü düşmesi örnekleri sebepleriyle birlikte şöyle sıralanmaktadır:

1- Sözcük ortasında akıcı, yarı ünlü, sızıcı ve patlayıcı ünsüzlerin arasında bulunan ünlüler genellikle düşme eğilimi gösterirler.

burda (1/1) < burada, *giyyolā* (9/24) < giyiyorlar, *böyüveren* (10/10) < büyüvereyim, *orda* (10/102) < orada, *yıyceKlēmizi* (10/108) < yiyeceklerimizi, *içceKlēmizi* (10/108) < içeceklerimizi, *olceKse* (14/22) < olacaksa, *sōliycem* (17/10) < söyleyeceğim, *şurda* (17/12) < şurada, *accıK* (28/12) < azıcık, *saycez* (33/5) < sayacağız.

2- Dar ünlüler bazen düşerken kendilerinden önce gelen açık hecenin ünlüsünü uzatmıştır.

sārhlK (10/52) < sarılık, *īyce* (12/12) < iyice.

3- Bazen de ünlü ile biten sözcük, ünlü ile başlayan bir sözcüğe bağlanırken ya birinci sözcüğün sonundaki ünlü düşer ya da ikinci sözcüğün başındaki ünlü düşer. Düşerken de kendi işlevini uzunluk olarak diğer ünlüye aktarır.

nēdem (4/4) < ne+edelim, *nēTTiñ* (10/119) < ne+ettin.

4- Yukarıda ünlü ile biten bir sözcük, ünlü ile başlayan bir sözcüğe bağlanırken ünlü düşmesi görüldüğünü ve düşen ünlünün, işlevini uzunluk olarak diğer ünlüye aktardığını belirtmiştik. Ama düşen ünlü bazen de diğer ünlüyü uzatmayabiliyor.

noIceK (12/2) < ne+olacak, *Alla∪a∪smāladıK* (10/21) < Allah'a+ısmarladık.

5- Sözcük kökünde iki ünlü yan yana gelmişse bu ünlülerden biri düşer ve diğer ünlü uzar.

iddāleşdim (28/126) < iddialaştım.

1.7. ÜNLÜ TÜREMESİ

Ünlü türemesi, sözcüğün özgün biçiminde bulunmayan bir ünlünün sonradan çeşitli seslik nedenlerle ortaya çıkmasıdır. Bu ses olayı; ünlünün türediği yere göre, sözcük başında, içinde ya da sonunda görülür. Türkçe, yabancı kökenli sözcüklerin önemli bir kısmını bu yolla kendi ses dizgesine uyarlar (Eker, 2003: 235).

1.7.1. Ön Türeme

Türkçede *c*, *ğ*, *l*, *m*, *n*, *r*, *v*, *z* ünsüzleri sözcüklerin başında bulunmazlar. Ama yabancı kaynaklı sözcüklerin dilimize girmesinden dolayı dilimizde bu kurala uymayan sözcükler de vardır. Bu yabancı kaynaklı sözcüklerin başına, Anadolu ağızlarında kurallı hale getirme isteğinden bir ünlü harf getirilmektedir ve buna da ön türeme denilmektedir.

Şaphane ve yöresi ağızlarında *l*, *r*, *s*, *ş* ünsüzlerinin başında ön türemeye rastlanmıştır ve fazla örneği yoktur.

1) i- ön türemesi

işē (10/1) < şey, *ileşber* (28/36) < rençber, *irēisin* (28/153) < reisin, *irica* (28/163) < rica.

1.7.2. İç türeme

Kelimenin içinde yan yana gelmiş iki ünsüz arasına bir ünlü girdiği zaman iç türeme meydana gelmektedir. Bu türeyen ünlü aslında kelimenin özünde olmayan bir ünlüdür.

Şaphane ve yöresi ağızlarında iki ünsüz arasında iç türemenin görüldüğü yerlerde, ikinci ünsüz olarak daha çok *s*, *n*, *y*, *k*, *d* ünsüzlerine rastlanmıştır.

1) - ı - iç türemesi

yalıñız (6/30) < yalnız, *ğayınaya* (28/135) < kaynanaya, *bamıya* (9/9) < bamy.

2) - i - iç türemesi

hepîsi (13/6) < hepsi, *derîki* (28/20) < der ki.

3) - ü - iç türemesi

mücüdeci (28/131) < müjdec.

1.7.3. Son türeme

Son türeme de kelimenin sonunda bulunan ünsüzün yanına fazladan bir ünlü getirilmesidir. Şaphane ve yöresi ağızlarında en çok *-ken* zarf-fiilinin sonuna *e* ünlüsü eklenmiştir. Bazen de bu zarf-fiil ünlü uyumuna uydurularak *-kan* şeklinde kalınlaştırılmış ve *a* ünlüsü eklenmiştir.

derkene (10/10) < derken, *gidēkene* (10/78) < giderken, *ğurulurkana* (28/82) < kurulurken, *hası* (28/85) < has, *gençkene* (28/156) < gençken, *bilméyonkına* (9/5) < bilmiyorum ki.

1.8. ÜNSÜZLER

Şaphane ve yöresi ağızlarında yazı dilimizde bulunan ünsüzlerden başka *F*, *ğ*, *ķ*, *Ķ*, *K*, *ñ*, *P*, *T* ünsüzleri kullanılmıştır.

F ünsüzü:

f-v arası bir ünsüzdür.

hoşaF (18/10) < hoşaf.

ğ ünsüzü:

Arka damak “g” ünsüzüdür.

ğızım (1/1) < kızım, *ğadaĶ* (1/6) < kadar, *ğazanmış* (2/9) < kazanmış, *ğasıĶlā* (3/5) < kaşıklar, *ğoca* (4/12) < koca, *ğonuldu* (5/7) < konuldu, *ğaynatceñ* (6/6) < kaynatacağsın, *ğurduĶ* (8/11) < kurduk, *ğādılā* (8/16) < kaldılar, *ğazanlāda* (10/11) < kazanlarda, *ğovanıñ* (10/64) < kovanın, *ğara* (9/23) < kara.

ķ ünsüzü:

Arka damak “k” ünsüzüdür.

ķina (1/9) < kına, *ķalmadı* (7/8) < kalmadı, *ķar* (7/10) < kar, *çıķāmamız* (1/9) < çıkarmamız, *sıcaĶķanlıdır* (1/14) < sıcakkanlıdır, *başķa* (2/4) < başka, *loķumlā* (10/36) < lokumlar, *doķumacılıĶ* (5/8) < dokumacılık, *şapķa* (9/26) < şapka, *şakır şakır* (3/5) < şakır şakır, *mutlaķa* (9/18) < mutlaka, *baķıyo* (6/32) < bakıyor.

K ünsüzü:

“k ile g” arası bir ünsüzdür.

beraberliK (1/13) < beraberlik, *yüKseK* (2/9) < yüksek, *dübeK* (7/14) < dibek, *dövēdiK* (7/14) < döverdik, *eTmeK* (8/6) < etmek, *günlüK* (8/14) < günlük, *yémeKlē* (9/9) < yemekler, *iKrām* (10/18) < ikram, *geceliKleri* (10/55) < gecelikleri, *yiyeceKlēmizi* (10/108) < yiyeceklerimizi, *beKleTiriz* (12/12) < bekletiriz.

Ķ ünsüzü:

“ķ ile ğ” arası bir ünsüzdür.

ğavaKları (7/9) < kavakları, *duyduKca* (27/50) < duydukça, *çocuKlarım* (1/2) < çocuklarım, *vādıK* (7/19) < vardık, *ğurduK* (8/11) < kurduk, *ōtaK* (8/16) < ortak, *sāmsaK* (9/16) < sarımsak, *yapādıK* (10/3) < yapardık, *sārılıK* (10/52) < sarılık, *bıraKmazlādı* (9/21) < bırakmazlardı, *tavuk* (1/7) < tavuk.

ñ ünsüzü:

Damaklı geniz ünsüzüdür (Buran, 1997: 48).

Şaphane ağzında yaygın bir kullanımına sahiptir. *ñ* ünsüzü, Eski Türkçede olduğu gibi kelime köklerinde, ilgi halinde, ikinci şahıs iyelik ekleri ve fiil çekimlerinde görülür.

ğızıñ (1/7) < kızın, *getiriyonñ* (2/11) < getiriyorsun, *doyamazsıñız* (6/20) < doyamazsınız, *deyonñ* (8/1) < diyorsun, *geliniñ* (8/13) < gelinin, *āmazsıñız* (6/8) < almazsınız, *süzceñiz* (6/12) < süzeceksiniz, *yalıñız* (6/30) < yalnız, *baña* (7/3) < bana, *saña* (10/85) < sana, *çeñiz* (28/61) < çeyiz, *dañılmasın* (28/120) < darılmasın.

P ünsüzü:

“p ile b” arası bir ünsüzdür.

Pazādan (13/1) < pazardan, *PaThıcan* (13/1) < patlıcan, *Pişē* (13/3) < pişer, *ahşap* (20/44) < ahşap, *ādaP* (29/16) < adap, *naPcez* (4/8) < ne yapacağız, *hePsini* (6/23) < hepsini, *dePreminde* (8/8) < depreminde, *sePse* (13/6) < sebze.

T ünsüzü:

“t ile d” arası bir ünsüzdür.

asTsubay (1/3) < astsubay, *Tarafları* (8/7) < tarafları, *Taḳā* (14/15) < takar, *Tutuyodu* (14/77) < tutuyordu, *çeşiT* (1/16) < çeşit, *göşTülē* (3/14) < göçtüler, *eTméyoz* (4/4) < etmiyoruz, *ğaynaTırlā* (9/15) < kaynatırlar, *bōTdürülē* (9/15) < börttürürler, *annaTdım* (14/178) < anlattım, *duTsun* (27/52) < tutsun, *enişTesi* (8/15) < eniştesi, *inaTcıysa* (27/11) < inatçıysa, *sabahTan* (3/7) < sabahtan.

1.9. ÜNSÜZ DEĞİŞİMLERİ

1.9.1. Ön Ses Ünsüz Değişimleri

1.9.1.1. Ön Seste Tonlulaşma (Ötümlüleşme)

t- > d- değişimi:

duzunu (6/19) < tuzunu, *daḳıyolā* (10/24) < takıyorlar, *daşnan* (10/56) < taş ile, *daTlı* (14/155) < tatlı, *daḳı* (28/7) < takı, *dutalā* (28/147) < tutarlar, *daḳıvedi* (28/169) < takıverdi, *dıḳadım* (32/21) < tıkadım.

ḳ- > ğ- değişimi:

Şaphane ağzında ön seste tonlulaşma örneğine en çok *ḳ- > ğ-* değişiminde rastlanmıştır.

ğızım (1/1) < kızım, *ğadaḲ* (1/6) < kadar, *ğazanmış* (2/9) < kazanmış, *ğasıḲlā* (3/5) < kaşıklar, *ğoca* (4/12) < koca, *ğonuldu* (5/7) < konuldu, *ğaynatceñ* (6/6) < kaynatacaksın, *ğüveren* (6/26) < koyuvereyim, *ğardaşı* (8/13) < kardeşi, *ğādılā* (8/16) < kaldılar, *ğaynaTırlā* (9/15) < kaynatırlar, *ğara* (9/23) < kara, *ğoltuḲlānın* (10/70) < koltuklarının, *ğavlinnen* (10/80) < kavli ile, *ğovanıñ* (10/64) < kovanın, *ğatıyolā* (6/13) < katıyorlar, *ğavuruz* (6/16) < kavururuz, *ğurudan* (6/14) < kurudan.

s- > z- değişimi:

zalatası (9/13) < salatası, *zalatalıḲ* (15/2) < salatalık, *zePze* (15/2) < sebze, *zopa* (18/5) < sopa.

p- > b- değişimi:

bışirilē (6/1) < pişirirler, *bidelē* (10/36) < pideler.

Ön seste yarı ötümlüleşme örnekleri de görülmüştür.

t- > T- değişimi:

Tarafları (8/7) < tarafları, *Tadı* (14/13) < tadı, *Taḳā* (14/15) < takar, *Tutuyodu* (14/77) < tutuyordu.

p- > P- değişimi:

Pazādan (13/1) < pazardan, *PaTlıcan* (13/1) < patlıcan, *Piṣē* (13/3) < pişer.

1.9.1.2. Ön Seste Tonsuzlaşma (Ötümsüzleşme)

b- > p-, P- değişimi:

Bu örnekte tonlu olan *b* ünsüzü kısmen tonsuz olarak söylenmiştir.

Pisküvit (10/51) < bisküvi.

d- > t- değişimi:

tomatéz (9/13) < domates.

v- > f- değişimi:

fışne (1/15) < vişne.

1.9.1.3. Ön Seste Süreksizleşme

s- > c- değişimi:

cigara (14/11) < sigara.

y- > g- değişimi:

gine (10/21) < yine.

1.9.1.4. Ön Seste Görülen Diğer Ses Olayları

ş- > h- değişimi:

hindi (3/10) < şimdi.

r- > l- değişimi:

ileşberse (28/36) < rençberse.

1.9.2. İç Seste Ünsüz Değişimleri

1.9.2.1. İç Seste Tonlulaşma (Ötümlüleşme)

Kütahya ve yöresinde bulunan iç ses çift ünsüzlerden ilki tonsuz bile olsa ikinci ünlü genellikle tonlu ya da tonlulaşma eğiliminde olan ünsüzlerden meydana gelmektedir (Gülensoy, 1988: 56). Bu durum Şaphane ve yöresi ağızları için de geçerlidir.

-ç- > -c- değişimi:

çifciliK (25/3) < çiftçilik, *inaTcıysa* (27/11) < inatçıysa, *duyduKca* (27/50) < duydukça, *aşcılā* (9/10) < aşçılar, *yemeKci* (28/16) < yemekçi, *çoKcana* (28/73) < çokça.

-t- > -d- değişimi:

Şaphane ağzında iç seste tonlulaşma örneğine en çok -t- > -d- değişiminde rastlanmıştır.

āladır (10/93) < ağılatır, *ğarışdurceñ* (6/19) < karıştıracaksın, *pembeleşdi* (14/162) < pembeleşti, *ocaKda* (14/171) < ocakta, *annaTdım* (14/178) < anlattım, *annaden* (28/118) < anlatayım, *iddāleşdim* (28/126) < iddialaştım, *üleşdirilir* (29/10) < üleştirilir, *çıKdı* (32/27) < çıktı.

-k- > -g- değişimi:

keşgeK (4/8) < keşkek, *esgiden* (5/8) < eskiden, *yörüglü* (10/2) < yörüklü, *asgeri* (14/87) < askeri, *bisgüvit* (27/29) < bisküvi.

-h- > -c- değişimi:

bocça (29/6) < bohça.

İç seste yarı ötümlüleşme örnekleri de görülmüştür.

-f- > -F- değişimi:

hoşaFı (18/10) < hoşafı.

-t- > -T- değişimi:

asTsubay (1/3) < astsubay, *dāveTli* (1/5) < davetli, *eTméyoz* (4/4) < etmiyoruz, *göşTülē* (3/14) < göçtüler, *bōTdürülē* (9/15) < börttürürler, *annaTdım* (14/178) < anlattım, *duTsun* (27/52) < tutsun, *enişTesi* (8/15) < eniştesi, *inaTcıysa* (27/11) < inatçıysa, *sabahTan* (3/7) < sabahtan, *işTe* (9/12) < işte.

-p- > -P- değişimi:

naPcez (4/8) < ne yapacağız, *hePsini* (6/23) < hepsini, *dePreminde* (8/8) < depreminde, *şapKa* (9/26) < şapka, *yaPTırdıK* (10/101) < yaptırdık.

-k- > -K- değişimi:

yémeKlē (9/9) < yemekler, *iKrām* (10/18) < ikram, *geceliKleri* (10/55) < gecelikleri, *yiyeceKlēmizi* (10/108) < yiyeceklerimizi, *beKleTiriz* (12/12) < bekletiriz, *ipeKli* (14/32) < ipekli, *beceriKli* (27/8) < becerikli.

-ķ- > -K- değişimi:

ġaşıKlā (3/5) < kaşıklar, *ġavaKları* (7/9) < kavakları, *bıraKmazlādı* (9/21) < bırakmazlardı, *yoKsa* (10/17) < yoksa, *ġoltuKlānın* (10/70) < koltuklarının, *duyduKca* (27/50) < duydukça, *çocuKlarım* (1/2) < çocuklarım, *ocaKda* (14/171) < ocakta, *çıKdı* (32/27) < çıktı.

1.9.2.1.1. Ekleşme Sırasında Ortaya Çıkan Ötümlüleşme

-p- > -b- değişimi:

kebabı (1/18) < kebab+ı

-t- > -d- değişimi:

poşede (6/26) < poşet+e, *südün* (10/68) < süt+ün, *tadı* (22/25) < tat+ı, *büyüdür* (27/43) < büyüt+ür, *dördē* (29/9) < dört+er.

-k- > -ğ- değişimi:

yoğudu (9/22) < yok+idi.

-ç- > -c- değişimi:

pirinci (14/92) < pirinç+i, *gücünün* (28/18) < güç+ünün.

1.9.2.2. İç Seste Tonsuzlaşma (Ötümsüzleşme)

-v- > -f- değişimi:

lefhālarında (20/36) < levhalarında.

-z- > -s- değişimi:

sePse (13/6) < sebze.

-b- < -P- değişimi:

Bu örnekte tonlu olan *b* ünsüzü kısmen tonsuz olarak söylenmiştir.

sePse (13/6) < sebze.

-g- > -k- değişimi:

hönkür hönkür (10/95) < hüngür hüngür.

1.9.2.3 İç Seste Sızıcılışma (Süreklileşme)

Şaphane ve yöresi ağızlarında iç seste sızıcılışma örneğine çok fazla rastlanmamıştır. Tespit edilebilen örnekler aşağıda verilmiştir. En çok karşılaşılan *ğ* > *y* değişimidir. Bunun dışında birkaç değişim örneği daha bulunmaktadır.

-ğ- > -y- değişimi:

eylence (1/11) < eğlence, *eyā* (10/81) < eğer, *buydéy* (24/2) < buğday, *eyē* (28/10) < eğer.

-ç- > -ş- değişimi:

göşTülē (3/14) < göçtüler, *ileşberse* (28/36) < rençberse.

1.9.2.4 İç Seste Süreksizleşme

-j- > -c- değişimi:

mücüdeci (28/131) < müjdecî.

-ğ- > -g- değişimi:

ağaya (7/24) < ağaya.

1.9.2.5 İç Seste Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

Şaphane ve yöresi ağızlarında akıcı ünsüzlerin de kendi arasında değişimlerine rastlanmıştır. Bu ünsüzler *l*, *m*, *n*, *ñ*, *r*, *y* ünsüzleridir. Söyleniş özelliklerinden dolayı bazen birbirlerinin yerlerine kullanılmışlardır.

-r- > -l- değişimi:

ğāli (9/24) < gārî < gayri, *bilāder* (20/13) < birader.

-m- > -n- değişimi:

hindi (3/10) < şimdi.

-n- > -l- değişimi:

melemende (4/13) < menemende.

-n- > -ñ- değişimi:

āmazsıñız (6/8) < almazsınız, *eTmezsiñiz* (6/8) < etmezsiniz, *süzceñiz* (6/12) < süzeceksiniz, *bilmiyoñuz mu* (6/17) < bilmiyor musunuz, *doyamazsıñız* (6/20) < doyamazsınız, *yalıñız* (6/30) < yalnız, *baña* (7/3) < bana, *saña* (10/85) < sana, *yeñilē* (28/150) < yeniler, *yeñgen* (30/30) < yengen.

-n- > -m- değişimi:

istambūdur (7/9) < istanbuldur.

-n- > -y- değişimi:

gōynü (27/15) < gönlü.

-l- > -n- değişimi:

gōynü (27/15) < gönlü.

-y- > -ñ- değişimi:

çeñiz (28/61) < çeyiz.

-r- > -ñ- değişimi:

dañılmasın (28/120) < darılmasın.

1.9.2.6. İç Seste Meydana Gelen Diğer Ünsüz Değişimleri

Yukarıda sayılan özelliklerin dışında Şaphane ve yöresi ağızlarında belli bir kurala dayandırılmayan bazı ünsüz değişimleri de vardır.

-d- > -c- değişimi:

hincī (6/1) < şimdi.

-ğ- > -v- değişimi:

sovan (10/11) < soğan.

1.9.2.7. İç Seste Ünsüz Benzeşmesi

İç seste yan yana gelen iki ünsüzden biri diğerini etkiler ve o ünsüzün de kendisi gibi söylenmesine neden olur. Bir ünsüzün diğer ünsüzü de kendine benzetmesinden dolayı bu olaya ünsüz benzeşmesi denir. Ünsüz benzeşmesi ilerleyici benzeşme ve gerileyici benzeşme şeklinde olmaktadır. Bir ünsüz kendisinden sonraki ünsüzü kendine benzettiye ilerleyici, kendisinden önceki ünsüzü kendine benzettiye gerileyici benzeşmedir.

1.9.2.7.1. İlerleyici Benzeşme

-nr- > -nn- ilerleyici benzeşmesi:

sonna (3/8) < sonra.

-nl- > -nn- ilerleyici benzeşmesi:

onnā (3/13) < onlar, *bunnarı* (4/6) < bunları, *gelenlere* (10/31) < gelenlere, *annama* (10/83) < anlama, *annaTdım* (14/178) < anlattım, *zamanna* (20/50) < zamanlar, *dinnendirilir* (28/72) < dinlendirilir, *bağannara* (29/10) < bakanlara, *oynasinnā* (32/1) < oynasınlar, *nişannandı* (32/6) < nişanlandı, *fınnāda* (33/1) < fırınlarda.

-ly- > -ll- ilerleyici benzeşmesi:

fāsulle (13/3) < fasulye.

1.9.2.7.2. Gerileyici Benzeşme

-zc- > -cc- gerileyici benzeşmesi:

accıK (14/38) < azcık.

-ln- > -nn- gerileyici benzeşmesi:

yannız (26/3) < yalnız.

-ls- > -ss- gerileyici benzeşmesi:

ossun (14/233) < olsun.

-rs- > -ss- gerileyici benzeşmesi:

bissürü (28/98) < bir sürü.

1.9.3. Son Ses Ünsüz Değişimleri

1.9.3.1. Son Seste Tonlulaşma (Ötümlüleşme)

Son seste ötümlüleşme ile ilgili sadece –s > -z değişimine rastlanmıştır.

-s > -z değişimi:

herkez (1/14) < herkes, *tomatéz* (9/13) < domates, *patatéz* (12/3) < patates.

Son seste yarı ötümlüleşme örneklerine daha çok rastlanmıştır.

-t > -T değişimi:

çeşiT (1/16) < çeşit, *fâkaT* (5/7) < fakat, *dörT* (6/22) < dört, *rahmeT* (10/112) < rahmet.

-p > -P değişimi:

ahşap (20/44) < ahşap, *ādaP* (29/16) < adap.

-f > -F değişimi:

hoşaf (18/10) < hoşaf.

-k > -K değişimi:

beraberliK (1/13) < beraberlik, *dövediK* (7/14) < döverdik, *dübeK* (7/14) < dibek, *eTmeK* (8/6) < etmek, *giremediK* (8/12) < giremedik, *geyēdiK* (10/1) < giyerdik, *eteK* (10/2) < etek, *mekiK* (10/4) < mekik, *günlüK* (8/14) < günlük.

-ķ > -Ķ değişimi:

tavuĶ (1/7) < tavuk, *çoĶ* (1/16) < çok, *hayvancılıĶ* (2/5) < hayvancılık, *çocuĶ* (2/6) < çocuk, *vādıĶ* (7/19) < vardık, *ğurduĶ* (8/11) < kurduk, *ōtaĶ* (8/16) < ortak, *sāmsaĶ* (9/16) < sarımsak, *yapādıĶ* (10/3) < yapardık, *sārlıĶ* (10/52) < sarılık.

1.9.3.2. Son Seste Tonsuzlaşma (Ötümsüzleşme)

Şaphane ve yöresi ağızlarında yapılan derlemelerde son seste tonsuzlaşma ile ilgili tek örneğe rastlanmıştır. Bu örnekte de kısmen tonsuzlaşma vardır.

-d > -T değişimi:

Bu örnekte tonlu olan *d* ünsüzü kısmen tonsuz olarak söylenmiştir.

dāmaT (8/7) < *dāmad*.

1.9.3.3. Son Seste Süreksizleşme

Şaphane ağzında son seste süreksizleşme ile ilgili tek örneğe rastlanmıştır.

-r > -Ḳ değişimi:

gadaḲ (1/6) < kadar.

1.9.3.4. Son Seste Akıcı Ünsüzler Arasındaki Değişmeler

-m > -n değişimi:

Son sesteki –m > -n akıcı ünsüzleri arasındaki değişim en çok şimdiki zamanın 1. tekil kişi çekiminin “-yorum > -yom > -yon” şeklinde değişmesiyle ve istek kipinin 1. tekil kişi çekiminin “-Eyim > -Em > -En” şeklinde değişmesiyle olmuştur. Bunun dışında da örnekleri vardır.

geliyon (2/1) < geliyorum, *bilmiyon* (3/2) < bilmiyorum, *yapmıyon* (5/6) < yapmıyorum, *veriyon* (6/24) < veriyorum, *duruyon* (6/30) < duruyorum, *yapıyon* (9/11) < yapıyorum, *güveren* (6/26) < koyuvereyim, *söyleyen* (7/1) < söyleyeyim, *bilen* (9/6) < bileyim, *benin* (32/10) < benim, *tanırın* (32/44) < tanırım, *özlemez min* (4/16) < özlemez miyim, *bilmēz min* (9/12) < bilmez miyim.

-n > -ñ değişimi:

soruyoñ (1/4) < soruyorsun, *gızıñ* (1/7) < kızın, *getiriyoyñ* (2/11) < getiriyorsun, *buranıñ* (3/2) < burasının, *gaynatceñ* (6/6) < kaynatacaksın, *āceseñ* (6/25) < alacaksın, *gaşlarınıñ* (7/22) < kaşlarının, *deyoñ* (8/1) < diyorsun, *suyuñ* (10/57) < suyun, *ōmasıñ* (10/59) < olmasın.

1.9.3.5. Ünsüz Bakımından Eski Şekillerini Koruyan Kelimeler

Şaphane ve yöresi ağzlarında ünsüz bakımından eski şekillerini koruyan kelimelere pek rastlanmamıştır. İki örnek bulunmuştur.

kéyiyoduḲ (4/6) < giyiyorduk, *buñā* (14/227) < buñar < biñar.

1.10. ÜNSÜZ DÜŞMESİ

1.10.1. Kelime Başında Ünsüz Düşmesi

Kelime başında ünsüz düşmesi Şaphane ve yöresi ağızlarında yaygın değildir. Kelime başındaki ünsüzün düşmesine sadece iki kelime birleşirken ikinci kelimenin başındaki y ünsüzünün düşmesi şeklinde rastlanmıştır.

naPcez (4/8) < ne yapacağız, *nāpam* (10/118) < ne yapalım.

1.10.2. Kelime İçinde Ünsüz Düşmesi

1) -f- > -Ø- :

yūka (10/34) < yufka.

2) -ğ- > -Ø- :

deᵘil (1/3) < değil, *düᵘnleri* (1/4) < düşünleri, *ōretmen* (1/3) < öğretmen, *ōlen* (19/72) < öğlen, *erīᵘini* (6/6) < eriğini, *īne* (10/4) < iğne, *ōlan* (2/8) < oğlan, *dōrusu* (29/10) < doğrusu *dōduᵘunda* (10/47) < doğduğunda, *būday* (17/1) < buğday, *bālıdır* (1/14) < bağlıdır, *dediᵘi* (1/13) < dediği, *yālarız* (6/16) < yağlarız, *āladır* (10/93) < ağılatır, *sālıcaKla* (10/121) < sağlıcakla, *çocuᵘum* (4/11) < çocuğum.

2) -h- > -Ø- :

mēşurdur (1/18) < meşhurdur, *şapānede* (1/17) < şaphanede, *daᵘa* (14/144) < daha, *bilᵘassa* (28/112) < bilhassa, *gāve* (10/31) < kahve, *niᵘāyeTde* (14/157) < nihayetle, *rāmeTliK* (20/21) < rahmetlik, *kāvaltıda* (22/37) < kahvaltıda, *allāᵘın* (30711) < allahın, *imtiᵘanı* (32/31) < imtihanı, *mēmeT* (14/181) < mehmet.

3) -k- > -Ø- :

āşamınan (14/71) < akşamleyin, *ēşi* (16/6) < ekşi, *decēñiz* (18/1) < diyeceksiniz, *dalcēse* (28/66) < dalacaksa.

4) -l- > -Ø- :

gaKTı (14/82) < kalktı, *ōdülē* (8/15) < öldüler, *ōdu* (4/7) < oldu, *istambūdur* (7/9) < istanbuldur, *āmazsīnız* (6/8) < almazsınız, *gādılā* (8/16) < kaldılar, *ātın* (10/60) < altın, *güzēdir* (1/8) < güzeldir, *gēdi* (8/9) < geldi.

5) -n- > -Ø- :

sōra (1/8) < sonra, *ileşberse* (28/36) < rençberse.

6) -r- > -Ø- :

dōt (5/1) < dört, *gōmeK* (19/6) < görmek, *izmīde* (5/2) < izmirde, *çōbasından* (1/6) < çorbasından, *ōmancılıK* (5/7) < ormancılık, *ōtaK* (8/18) < ortak, *tūşu* (9/14) < turşu, *ākāsından* (1/7) < arkasından, *çıkāmamız* (1/9) < çıkarmamız, *evlendīdiK* (8/6) < evlendirdik, *dePrelēde* (8/9) < depremlerde, *damlāda* (9/20) < damlarda, *geyēlēdi* (9/23) < giyerlerdi, *eskilēden* (9/26) < eskilerden, *gelise* (10/42) < gelirse, *hindilēde* (10/38) < şimdilerde, *bayramlāda* (10/1) < bayramlarda.

7) -t- > -Ø- :

çifçiyiz (2/2) < çiftçiyiz.

8) -v- > -Ø- :

tōbe (30/3) < tövbe, *Tāşanlıda* (23/15) < tavşanlıda.

9) -y- > -Ø- :

āşēm (7/23) < ayşem, *sülūmanı* (7/4) < süleymanı, *ōpme_e* (10/31) < öpmeye, *gomadılā* (10/106) < koymadılar, *giTmi_on* (14/101) < gitmiyorum, *ōle* (1/12) < öyle, *sōlemeyen* (19/34) < söylemeyeyim, *kōde* (25/5) < köyde, *gāri* (6/23) < gayri, *Tēze* (14/48) < teyze.

1.10.3. Kelime Sonunda Ünsüz Düşmesi

1) -l > -Ø :

güzē (10/25) < güzel, *nası* (20/6) < nasıl, *yeşī* (6/14) < yeşil.

2) -r > -Ø :

olu (2/4) < olur, *çalışıyo* (2/6) < çalışıyor, *bi* (2/4) < bir, *soruyolā* (8/9) < soruyorlar, *hāyī* (9/3) < hayır, *bibē* (9/13) < biber, *ğaynaTırlā* (9/15) < kaynatırlar, *adamlā* (9/26) < adamlar, *derlē* (10/2) < derler, *duruyo* (10/6) < duruyor, *oluyo* (10/21) < oluyor, *aldırıyolā* (10/23) < aldırıyorlar, *kesē* (10/44) < keser, *ğadā* (10/74) < kadar, *veri* (10/73) < verir, *vā* (3/11) < var, *oynā* (3/5) < oynar.

3) -t > -Ø :

eş dos (12/82) < eş dost.

4) -y > -Ø :

şē (4/4) < şey.

1.11. ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ

Kelime içindeki herhangi bir ünsüzün yan yana iki kez tekrar edilmesidir. Şaphane ve yöresi ağızlarında da ünsüz ikizleşmesi bulunmaktadır; fakat çok örneği yoktur.

-y- > -yy- :

hedéyye (4/9) < hediye.

-m- > -mm- :

hemmen (10/41) < hemen.

-ş- > -şş- :

aşşa (15/8) < aşağı.

1.12. İKİZ ÜNSÜZÜN TEKLEŞMESİ

Kelime içinde yan yana bulunan iki ünsüzden biri bazen düşer. Şaphane ve yöresi ağızlarında ikiz ünsüzün tekleşmesi olayının örnekleri çok azdır.

-vv- > -v- :

evelādan (10/30) < evveladan, *evelden* (10/90) < evvelden, *eveli* (14/25) < evveli.

-nn- > -n- :

süneT(14/104) < sünnet.

1.13. HECE KAYNAŞMASI

Kelime içinde bulunan bazı ünsüzlerin eriyerek kaybolması ile iki farklı hece kaynaşarak tek hece haline gelir.

Hece kaynaşması Şaphane ve yöresi ağzlarının belirgin özelliklerindendir ve çokça örneğine rastlanmıştır. Şaphane ağzında hece kaynaşması çeşitli şekillerde meydana gelmiştir.

Şimdiki Zaman Ekinde:

bilmiyon (3/2) < bilmiyorum, *yapmıyon* (5/6) < yapmıyorum, *eTméyoz* (4/4) < etmiyoruz, *yaşıyoz* (1/1) < yaşıyoruz, *soruyoñ* (1/4) < soruyorsun, *geliyon* (2/1) < geliyorum, *yapmıyon* (5/6) < yapmıyorum, *veriyon* (6/24) < veriyorum, *duruyon* (6/30) < duruyorum, *basıyoz* (7/16) < basıyoruz, *yiyon* (9/13) < yiyorum, *söylüyon* (12/4) < söylüyorum, *saKlıyon* (14/36) < saklıyorum.

Gelecek Zaman Ekinde:

gaynaTceñ (6/11) < kaynatacaksın, *dövceñ* (6/12) < döveceksin, *vēcen* (6/23) < vereceğim, *toplácen* (10/58) < toplayacaksın, *sõliycem* (17/10) < söyleyeceğim, *başlácez* (14/4) < başlayacağız.

Çokluk 1. Şahıs İyelik Ekinde

düünlēmiz (3/6) < düğünlerimiz, *yazmalāmız* (10/5) < yazmalarımız, *geleneKlēmiz* (10/7) < geleneklerimiz, *gomşulāmız* (10/16) < komşularımız, *yemeKlēmizi* (10/18) < yemeklerimizi, *gavurmalāmızı* (10/35) < kavurmalarımızı.

İstek Kipi Ekinde

söyleyen (7/1) < söyleyeyim, *çıkarem* (7/11) < çıkarayım, *bilen* (9/6) < bileyim, *baķam* (20/51) < bakalım, *oynatam* (27/8) < oynatalım, *dalem mi* (28/41) < dalayım mı, *annaden* (28/118) < anlatayım, *aten* (30/7) < atayım.

Soru Ekinde

biłmēz min (9/12) < bilmez miyim, *ōzlemez min* (4/16) < özlemez miyim.

Hece Kaynaşmasıyla İlgili Diğer Örnekler

incēz (3/1) < inceğiz, *sāmsaK* (9/16) < sarımsak, *kapānı* (14/114) < kapağını, *aşā* (20/9) < aşağı, *dışālara* (8/11) < dışarılara, *yazmalām* (10/4) < yazmalarım, *iştānızı* (6/20) < iştahınızı, *dē mi* (10/26) < değil mi.

1.14. HECE YUTUMU

Bir sözcükte yan yana bulunan ve oluşum değerleri bakımından birbirine eşit, benzer veya aynı olan iki heceden birisinin zamanla kaybolması ve söyleyiş olarak tek hece şeklinde söylenmesiyle oluşan hece yutumu olayıdır (Gülensoy, 1988: 68).

Hece yutumu Şaphane ağzında sıkça rastlanan bir durumdur.

-re'li hecelerden birinin yutumu:

götür̄n̄z (1/7) < götürürüz, *ğavuruz* (6/16) < kavururuz, *geydiriz* (10/48) < giydiririz, *yatırız* (10/47) < yadırırız, *ğarışdırız* (10/61) < karıştırırız, *gitmēveriz* (10/86) < gitmeyiveririz, *geçiriz* (13/5) < geçiririz.

-y'li hecelerin yutumu:

ğoruz (10/51) < koyarız, *ğūveren* (6/26) < koyuvereyim, *gör̄nmēveri* (10/82) < görünmeyiverir, *gitmēveriz* (10/86) < gitmeyiveririz, *ğullanılmāceK* (10/104) < kullanılmayacak, *dēceK* (10/117) < diyecek, *dēveriyon* (14/99) < deyiveriyorum, *yīceK* (24/1) < yiyecek.

1.15. ÜNSÜZ TÜREMESİ

Türkiye Türkçesi yazı dilinde, kelime köklerinin diğer eklerle bağlanması sırasında araya ünsüz harfler girer. Bunun nedeni ise yan yana gelen iki ünlünün çatışmasını engellemektir (Gülensoy, 1988: 68).

Şaphane ve yöresi ağızlarında ön ses ünsüz türemesine rastlanmamıştır. İç sesteki ünsüz türemesi de kelime köklerinin eklerle bağlanması sırasında araya ünsüzlerin girmesi ile meydana gelmiştir. Son ses ünsüz türemesinin örnekleri de azdır.

1.15.1. İç Seste Ünsüz Türemesi

-s- türemesi:

*şey*si (2/4) < şey+(s)i.

-y- türemesi:

*ney*imiz (4/10) < ne+(y)imiz.

i- fiilinin geçmiş zaman ve şart çekimlerinde ek ünlüsü düşmüş ve arada “y” ünsüzü türemiştir.

*ney*se (14/31) < ne i-se, *telâşeydi* (14/60) < telâşe i-di, *inaTcıysa* (27/11) < inatçı i-se, *geldiyse* (28/7) < geldi i-se, *modáydi* (10/5) < moda i-di.

Sıfat yapan –ki ve bağlaç olan ki’nin önünde de “y” ünsüzü türemiştir.

odasında *ki* (28/35) < odasındaki, *oldu* *ğ* *ki* (28/162) < oldu ki.

1.15.2. Son Seste Ünsüz Türemesi

-k türemesi:

*ğāli*K (10/93) < gayri, *hindi*K (14/34) < şimdi.

-m türemesi:

ğālim (14/163) < ğāli < ğāri < gayri.

-n türemesi:

Son sesteki “n” ünsüz türemesi, “ile” vasıta edatının -l- > -n- değişimine uğrayarak “nAn” şeklinde kullanılması ile meydana gelmiştir.

buğdayınan (7/14) < buğdayla, *muhtarınan* (7/19) < muhtarla, *onnānan* (10/3) < onlarla, *feslēnen* (10/24) < feslerle, *daşnan* (10/56) < taşla, *şeynen* (10/63) < şeyle, *elimizinen* (10/70) < elimizle, *pamuḲnan* (10/71) < pamukla.

-ñ türemesi:

ğāliñ (14/15) < ğāli < ğāri < gayri.

-t türemesi:

Pisküvit (10/51) < bisküvi.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

2.1. İSİMLER

2.1.1. Çekim Ekleri

2.1.1.1. Hâl (Durum) Ekleri

İsimler, sözcük grupları ve cümle içinde diğer sözcüklerle ilişkisi sırasında ilişkinin türüne göre çeşitli durumlarda bulunmaktadır. Buna göre ismin hâlleri ismin diğer sözcüklerle ilişkisi sırasında içinde bulunduğu durumlardır. Bu özellik ismin bağlandığı sözcüğe, sözcük öbeğine ve cümleye göre değişiklikler göstermektedir. Hal ekleri genellikle vurgulu eklerdir (Ergin, 1999: 226).

2.1.1.1.1. Tamlama Durumu

Bu hâl ismin diğer isimlerle ilişkisi olduğunu gösteren hâldir. Bu hâlin kullanımı ismin başka bir isimle bağlantısı olduğunu, kendisinden sonra gelen bir isme tabi olduğunu belirtir.

a) +nIn, +nİn:

Sonu ünlü ile biten sözcüklere eklenirler.

buranIn ādeTleri (1/4) < buranın adetleri, *buranın insanları* (1/14), *ğovanIn içine* (10/64) < kovanın içine, *ğoltuqlānIn altlarına* (10/70) < koltuklarının altlarına, *ikisinin yüzünü* (11/2), *şapānenin yemeKleri* (12/1) < şaphanenin yemekleri, *bunun sünneTinde* (14/181) < bunun sünnetinde, *turşunun özelli_i* (28/105) < turşunun özelliği, *éminenin ğızı* (32/15) < eminenin kızı.

b) +In, +İn:

Sonu ünsüz ile biten sözcüklere eklenirler. Şaphane ve yöresi ağızlarında sıkça örneğine rastlanmıştır.

ğızıñ āķasından (1/7) < kızın arkasından, *incēzin düünleri* (3/4) < inceğizin düğünleri, *gelinin ğardaşı* (8/13) < gelinin kardeşi, *ğöçüün altında* (8/16) < göçüğün altında, *südüñ içine* (10/68) < sütün içine, *allahın emrinnen* (10/80) < Allahın emriyle, *peygamberin ğavlinnen* (10/80) < peygemberin kavliyle, *yörelēmizin ğonuşması*

(10/123) < yörelerimizin konuşması, *tülbenTin içine* (12/20) < tülbentin içine, *yörelerin havası* (17/6), *köyün fasullesi* (20/4) < köyün fasulyesi, *adamın durumuna* (24/3), *davuluñ sesini* (27/50), *geliniñ çilesi* (28/33).

Tamlayan ve tamlananın yer değiştirdiği bir örneğe de rastlanmıştır. Simav, Pazarlar, Domaniç ve Gediz ağzında böyle bir örneğe rastlanmamıştır (krş. Dinçay, 2009: 59-60; Yumurtacı, 2012: 47; Bekar, 2011: 87-88; Biber, 2010: 43).

yardımları dokandı devletin (10/105) < devletin yardımları dokundu.

en yakın köyü yāni şapānenin (15/7) < şaphanenin en yakın köyü.

c) Hece Kaynaşması Sonucu Oluşan Durum

Şaphane ağzında bununla ilgili tek örneğe rastlanmıştır. Simav, Domaniç ve Gediz ağzında bunun çok sayıda örneği vardır (krş. Dinçay, 2009: 59-60; Bekar, 2011: 87-88; Biber, 2010: 43). Pazarlar ağzında ise böyle bir örneğe yer verilmemiştir (krş. Yumurtacı, 2012: 47).

ayaKkabilān yönü (27/16) < ayakkabıların yönü.

2.1.1.1.2. Yalın Hâl

Türkçede yalın hali eksizdir. Sözcüklerin kök ve gövdelerinden başka çoğul ve iyelik eki alan şekilleri de yalın hâlde bulunurlar (Buran, 1996: 37).

Şaphane ve yöresi ağızlarında da yalın hâl diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi Türkçede bulunan özellikleriyle kullanılmaktadır.

gelin (10/23), *kına* (10/24) < kına, *ramazan* (10/24), *loğum* (10/37) < lokum, *çocuK* (10/52) < çocuk, *iKrām* (10/51) < ikram, *gız* (10/95) < kız, *sarımsaK* (12/17) < sarımsak, *PaTlıcan* (13/1) < patlıcan, *bibē* (13/1) < biber.

2.1.1.1.3. Belirtme Hâli

Cümle içinde fiilin doğrudan etki ettiği isim belirtme halinde bulunmaktadır. Bildirdikleri hareketin doğrudan doğruya bir isme etki ettiği fiiller geçişli yani nesne alabilen fiillerdir (Buran, 1996: 99).

a) +I:

yüKseK lisans (2/9), bunnarı (4/6) < bunları, onnarı (4/7) < onları, bibēleri (6/15) < biberleri, seni (7/5), yaşımı (9/5), yemeKlēmizi (10/30) < yemeklerimizi, iKrāmımızı (10/42) < ikramımızı, ğızı (10/80) < kızı, insanı (10/93), sabahlıKları (10/55), geceliKleri (10/55), ğulaKları (32/21) < kulakları.

b) +(y)I:

yazmayı (6/18), çōbayı (14/106) < çorbayı, tavayı (14/167), parayı (28/31), bamyayı (28/76), ağrıyı (28/121), bozmayı (30/13), seneyi (32/33), tePsiyi (14/55) < tepsiyi, ōleyi (14/160) < öyleyi, fasulleyi (20/2) < fasulyeyi, kelimeyi (22/12), esgiyi (28/118) < eskiyi, yeniyi (28/118), hediye (29/10), şarkıyı (28/171), kötahyayı (32/44) < kütahyayı.

c) +(n)I:

ādeTlerini (3/2) < adetlerini, hePsini (6/23) < hepsini, şeylēni (10/24) < şeylerini, kırKını (10/56) < kırkını, tarafını (10/70), eliñi (10/81) < elini, yüzünü (11/2), ğızartmasını (13/2) < kızartmasını, ğonuşmasını (14/42) < konuşmasını, arKadāşlarını (14/78) < arkadaşlarını, onu (14/84), oyunu (17/5).

d) Diftong İle Oluşan Durum

Kelimelerin son ses ünsüzünün kaybolmasıyla eşit ikiz ünlü şekline dönmüştür.

sāmsāı (6/12) < sarımsağı, eteı (9/21) < eteği, çocuı (10/48) < çocuğu, bebeı (28/127) < bebeği.

e) Hece Kaynaşması Sonucu Oluşan Durum

tereyāı ğızartceñ (14/111) < tereyağını kızartacaksın.

Belirtme hâl eki bir örnekte “a, e” olarak kullanılmıştır. Belirtme hâl ekinin bu şekilde kullanımına Simav, Pazarlar ve Domaniç ağzında rastlanmazken Gediz ağzında rastlanmıştır (krş. Dinçay, 2009: 60-61; Yumurtacı, 2012: 49; Bekar, 2011: 89-90; Biber, 2010: 44).

eşine dosTuna çaırır (28/7) < eşini dostunu çağırır.

2.1.1.1.4. Yönelme Hâli

Yönelme durumu iş, durum, hareket ve nesnenin yönünü, varacağı yeri belirten durumun adıdır (Buran, 1996: 134).

Bu ek Şaphane ağzında yazı diliyle benzerlik göstermekte olup bazı kelimelerin son ses ünsüzünün kaybolmasıyla ya da ünsüzle başlayan ekteki ünsüzün düşmesiyle eşit ikiz ünlü hâlinde de görülür.

a) +A :

tülbenTe (12/18), *yabana* (14/45), *kağama* (14/49), *kınaya* (14/61), *hamama* (14/78), *beze* (14/135), *fırına* (22/22), *eve* (27/25), *doğTora* (32/42), *ağzıma* (2/11), *poşede* (6/26), *askere* (7/3), *baña* (8/18), *sana* (10/27), *bayrama* (10/3).

b) +(y)A :

suya (14/113), *govaya* (14/139) < kovaya, *karyoláyá* (10/47) < karyolaya.

c) +(n)A :

içine (6/18), *arğalarına* (10/24), *ona* (10/50), *yerlerine* (10/70), *evine* (10/72), *dibine* (14/106).

d) Diftong ile Oluşan Durum

Bazı kelimelerin son ses ünsüzünün kaybolmasıyla, bazı kelimelerin de ünsüzle başlayan ekteki ünsüzünün düşmesiyle eşit ikiz ünlü hâlinde de görülür.

bebe_Ue (10/50) < bebeğe, *oca_Ua* (14/91) < ocağa, *gaynama_Ua* (14/95), *öpme_Ue* (14/146) < öpmeye.

2.1.1.1.5. Bulunma Hâli

Bulunma durumu iş, hareket, kişi ve eşyanın yerini bildiren durumdur. Bunun yanında daha değişik işlevler üstlendiği de görülmektedir. Bunlar zaman, iş, şekil - tarz, durum, karşılaştırma, kesir, miktar, kısım, nitelik, parça vb. şeylerdir (Buran, 1996: 177).

+DA:

dışāda (1/3) < dışarıda, *şapānade* (1/17) < şaphanede, *bursada* (5/2), *çuvallāda* (6/9) < çuvallarda, *ğarşıda* (7/14) < karşıda, *dalmāda* (9/20) < damlarda, *bayramlāda* (10/1) < bayramlarda, *ğazanlāda* (10/11) < kazanlarda, *ramazanda* (10/43), *ğurban bayramında* (10/35), *ķına gecesinde* (10/24), *hindilēde* (10/38) < şimdilerde, *yenilēde* (10/38) < yenilerde, *gedizde* (10/98), *çadırda* (10/110), *dāda* (12/13) < dağda, *suda* (12/12), *izmirde* (14/48), *düünde* (14/153) < düğünde, *köyde* (15/10), *ķāvaltıda* (22/37) < kahvaltıda, *evde* (27/24), *çarşıda* (27/28).

Bulunma hâl eki bir örnekte “(y)e” olarak kullanılmıştır. Bulunma hâl ekinin bu şekilde kullanımına Simav, Pazarlar ve Aslanapa ağzında rastlanmamıştır (krş. Dinçay, 2009: 62; Yumurtacı, 2012: 49-50; Yavaş, 2009: 38).

dePrem ōdu şapāneye yeTmiş dePremi ōdu (10/97) < şaphanede yetmiş depremi oldu.

Bulunma hâl ekinin genel kullanımı yazı dilimizde olduğu gibidir. Fakat aşağıdaki örneklerde sertleşme kuralına uyulmamış ve ek aslî şeklini korumuştur. Pazarlar ağzında da bununla ilgili örneğe rastlanmıştır (krş. Yumurtacı, 2012: 50).

ocaKda (14/171) < ocakta, *gurbeTde* (23/14) < gurbette, *izmiTde* (23/15) < izmitte.

2.1.1.1.6. Çıkma (Ayrılma) Hâli

Çıkma durumu iş, durum ve hareketin çıkma, başlama noktasını gösteren durumdur. Genellikle eylemin gösterdiği hareketin kendisinden uzaklaşan veya çıkan isim cümle içinde çıkma durumunda bulunur. Bu çıkma durumunun temel işlevidir. Bunun yanında hareketin ve işin zamanını bildirir, eşyanın veya aracın neden meydana geldiğini bildirir, iş ve hareketin sebebini bildirir (Buran, 1996: 202).

+DAn:

köyünden (2/1), *āķasından* (1/7) < arkasından, *burdan* (3/3) < buradan, *bibēden* (6/14) < biberden, *ğurudan* (6/14) < kurudan, *yabandan* (9/7) , *eskilēden* (9/26) < eskilerden, *esgiden* (10/23) < eskiden, *soķaKlādan* (10/58) < sokaklardan, *yerlēden* (10/58) < yerlerden, *çāşıdan* (10/78) < çarşıdan, *evelden* (10/90) < evvelden, *dālardan*

(12/15) < dağlardan, *yazdan* (12/14), *pirinçTen* (14/89), *tepeden* (20/48), *fışnelēden* (23/7) < vişnelerden, *pilavdan* (28/49), *hamamdan* (28/63), *çeşmeden* (28/86), *ğolundan* (28/141) < kolundan, *önceden* (30/22), *camdan* (30/7), *bayramdan* (33/1), *sinirden* (14/202), *yoldan* (14/217).

Çıkma hâl eki bir örnekte “de” olarak kullanılmıştır. Çıkma hâl ekinin bu şekilde kullanımına Simav, Pazarlar ve Aslanapa ağzında rastlanmamıştır (krş. Dinçay, 2009: 62-63; Yumurtacı, 2012: 50; Yavaş, 2009: 38).

bende bu ğadarlık (2/12) < benden bu kadarlık.

2.1.1.1.7. Vasıta Hâli

Eylemin neyle, kimle, nasıl ve ne zaman yapıldığını belirtmek için isim vasıta eki alır (Buran, 1996: 235).

+(y/I)lA(n), +(y/I)nA(n):

Vasıta hâli eki Şaphane ağzında -l > -n değişimiyle “+nAn” şeklinde kullanılmıştır. “+lAn” ekinin kullanımına rastlanmamıştır.

dā_eri_inen (9/14) < dağ eriğiyle, *buğdayınan* (7/14) < buğdayla, *onnānan* (10/3) < onlarla, *fēslēnen* (10/24) < feslerle, *daşnan* (10/56) < taşla, *onnan* (10/61) < onunla, *şeynen* (10/63) < şeyle, *yumurtaynan* (10/63) < yumurtayla, *elimizinen* (10/70) < elimizle, *pamuḲnan* (10/71) < pamukla, *emrinnen* (10/80) < emriyle, *ğavlinnen* (10/80) < kavliyle, *birbirinnen* (14/ 29) < birbiriyle, *davulnan* (14/56) < davulla, *suyunnan* (16/6) < suyuyla, *ğasıḲnan* (19/3) < kaşıkla, *sirkeynen* (23/11) < sirkeyle, *odunnan* (28/35) < odunla.

+(I)n:

Simav ve Aslanapa ağzında böyle bir ek kullanımına rastlanmamış, Pazarlar ağzında rastlanmıştır (krş. Dinçay, 2009: 63-64; Yavaş, 2009: 38-39; Yumurtacı, 2012: 51). Bu eki vasıta hâli eki olarak Zeynep Korkmaz kullanmıştır (Korkmaz, 2003: 318).

ḳışın (12/11), *aḲşamın* (28/137).

2.1.1.1.8. Eşitlik Hâli

Esas görevi eşitlik, gibilik, kadarlık ve benzerlik bildirmek olan ektir. Ancak eşitlik eki gittikçe işlevini kısıtlamakta ve giderek bir yapım eki özelliği kazanmaktadır. Günümüzde daha çok sıfat, zarf ve zamir olan sözcüklere gelen bu ekin işlevini gibi, kadar göre vb. edatlar üstlenmektedir (Buran, 1996: 266).

+CA:

gözēce (10/44) < güzelce, *fazlaca* (14/50), *īyce* (14/114) < iyice, *çoKcana* (28/73) < çokça.

2.1.1.2. İsimlerde Çokluk

Türkçede tekil - çoğul ayrımı bilindiği gibi yalnızca *-ler / -lar* son ekiyle belirtilmektedir (Aksan, 1998: 94).

Çokluk eki, Şaphane ağzında birkaç şekilde kullanılmaktadır.

+lĀ:

Çokluk eki Şaphane'den derlenen metinlerde, kelime sonlarında en çok "+lĀ" şeklinde kullanılmıştır. Yazı dilimizdeki kullanımından farklı olan bu ek "r" akıcı ünsüzünün kaybolmasıyla ortaya çıkmıştır.

ürünlē (1/15) < ürünler, *ağaçlā* (2/3) < ağaçlar, *ğasıKlā* (3/5) < kaşıklar, *aşcılā* (9/10) < aşçılar, *gızlā* (10/23) < kızlar, *bidelē* (10/36) < pideler, *işlē* (10/83) < işler, *soKaKlādan* (10/58) < sokaklardan, *düünlē* (12/2) < düğünler, *kelimelē* (22/1) < kelimeler, *harflē* (22/2) < harfler, *şeylē* (22/37) < şeyler, *adamlā* (27/24) < adamlar, *yemeKlē* (28/15) < yemekler, *sofrālā* (33/9) < sofralar.

+lAr:

Şaphane ağzında çokluk ekinin yazı dilindeki şekliyle kullanımına da rastlanmıştır. Ancak bunların çoğunda çokluk ekinden sonra bir başka ek kullanıldığı görülür.

insanlar+ı (1/14), *tepeler+e* (10/89), *yerler+e* (10/102), *biberler* (12/10), *burunlar* (12/10), *dālar+dan* (12/15) < dağlardan, *şēler+e* (28/1) < şeylere, *yemeKler+i* (28/57), *tencereler+e* (28/115), *çōreKler+e* (22/16) < çöreklerle.

+nĀ / +nAr:

-l / -n ünsüzlerinin gerileyici benzeşmesiyle çokluk eki +nĀ / +nAr” şeklinde de kullanılmıştır.

onnā (3/13) < onlar, *gelennere* (10/31) < gelenlere, *bunnā* (25/2) < bunlar, *bunnarı* (25/3) < bunları, *onnā* (26/3) < onlar.

2.1.1.3. İyelik Ekleri

İyelik ekleri ismin karşıladığı nesnenin bir kişiye veya bir nesneye ait olduğunu gösteren işletme eklerine denir (Ergin, 1999: 222).

Birinci teklik: +(I)m

ğızım (1/1) < kızım, *çocuKlarım* (1/2), *ağzıma* (2/11), *kıyāfetim* (4/5) < kıyafetim, *çocuUm* (4/11) < çocuğum, *torunum* (4/15), *ölum* (8/4) < oğlum, *gelinim* (8/5), *yaşımı* (9/5), *aKlım* (14/28), *annem* (14/31), *babam* (14/31), *kaḫama* (14/49), *gözümü* (14/49), *elim* (14/159), *ğardeşim* (28/168), *dedem* (30/3), *duvāUmı* (30/7) < duvağımı, *hediyeimi* (32/16).

İkinci teklik: +(I)n, +(I)ñ

eliñi (10/81), *manton* (14/45), *tereyāUm* (14/107) < tereyağın, *deden* (28/3), *şarkın* (28/160), *amcan* (30/28), *ğaderine* (30/24) < kaderine, *yeñgen* (30/30).

Üçüncü teklik: +(s)I

şeysi (2/4), *kınası* (4/2), *düUmü* (4/2) < düğünü, *ğardaşı* (8/15) < kardeşi, *enişTesi* (8/15), *çocuU* (9/2) < çocuğu, *annesini* (10/54), *gerisini* (11/2), *pirincini* (14/89), *suyunu* (14/91), *koḫusu* (14/110), *göbeUmı* (14/112) < göbeğini, *tarafına* (14/128), *sütünü* (14/162), *şekerini* (14/163), *salçasını* (14/179), *ismini* (22/12), *sülālesini* (27/5), *gōynü* (27/15) < gönlü, *aKrabāsı* (28/8), *gelini* (28/30), *damādına* (28/135), *yengesi* (28/139).

Birinci çokluk: +(I)mIz

ādeTlēmiz (1/8) < adetlerimiz, *düünlēmiz* (1/5) < düğünlerimiz, *insanlāmız* (1/12) < insanlarımız, *neyimiz* (4/10), *fışnemiz* (5/5) < vişnemiz, *geleneKlēmiz* (10/7) < geleneklerimiz, *yemēimiz* (10/13) < yemeğimiz, *gomşulāmız* (10/16) < komşularımız, *modamız* (10/23), *yardımlaşmamız* (10/29), *bayramlāmızda* (10/30) < bayramlarımızda, *önümüze* (10/42), *memleketimize* (10/105), *aKrabāmızdır* (14/182), *farqımız* (15/8), *cāmimizi* (20/39), *festevalimiz* (28/151) < festivalimiz, *evimize* (32/4).

İkinci çokluk: +(I)nIz

iştānızı (6/20) < iştahınızı.

Üçüncü çokluk: +lArI

anaları (9/3), *düğünleri* (9/8) < düğünleri, *arkalarına* (10/24), *yerlerine* (10/70), *levhalarında* (20/36) < levhalarında, *yazıları* (20/40), *sütunları* (20/45), *eşlerine* (22/12), *çocuKlarına* (22/12), *yakınları* (28/137), *şarkılarını* (28/157), *aKrabālarına* (29/10), *ellerini* (33/10).

Şaphane ağzı ve komşusu olan Simav, Pazarlar ve Aslanapa ağızlarında kullanılan iyelik ekleri genellikle aynıdır. Sadece birkaç şahısta farklılık göstermiştir. Şaphane ağzı ve komşu ağızlardaki iyelik ekleri aşağıdaki tabloda verilmiştir (krş. Dinçay, 2009: 67; Yumurtacı, 2012: 47; Yavaş, 2009: 40).

	TEKLİK			ÇOKLUK		
	1. şahıs	2. şahıs	3. şahıs	1. şahıs	2. şahıs	3. şahıs
Şaphane	+(I)m	+(I)n, +(I)ñ	+(s)I	+(I)mIz	+(I)nız	+lArI
Simav	+(I)m, +(I)n	+(I)n, (I)ñ	+(s)I	+(I)mIz	+(I)nIz, +(I)ñız	+lArI
Pazarlar	+(I)m	+(I)n, +(I)ñ	+(s)I	+(I)mIz	+(I)ñız	+lArI
Aslanapa	+(I)m, +(I)n	+(I)n, (I)ñ	+(s)I	+(I)mIz	+(I)nIz, +(I)ñız	+lArI

2.1.1.4. İlgi (Aitlik) Eki

Şaphane ağzında ilgi ekine çok sık rastlanmamıştır. Bazı kelimelerde ilgi eki kalınlaştırılarak yazı dilimizdeki kullanımının dışında kullanılmıştır.

+ki:

zamanķı (10/26) < zamanki, *senekini* (28/125), *evelāķını* (28/126) < evvelkini, *şindiki* (30/9) < şimdiki, *öbürkü* (14/197).

2.1.1.5. Soru Eki

Şaphane ağzında soru eki, yazı dilimizdeki kullanımıyla aynıdır.

+mİ:

sen de mi yükseK lisans? (2/10) < sen de mi yüksek lisans yapıyorsun?

incēzin düünleri mi? (3/4) < inceğizin düğünleri mi?

bilmiyoñuz mu? (6/17) < bilmiyor musunuz?

ben mi yapıyon? (9/11) < ben mi yapıyorum?

şar mı déyolā ne déyolā ğızım? (9/25) < şar mı diyorlar ne diyorlar kızım?

adamlā mı? (9/26) < adamlar mı?

bolluK mu vādı? (14/70) < bolluk mu vardı?

araba mı vā? (14/88) < araba mı var?

2.1.2. Yapım Ekleri**2.1.2.1. İsimden İsim Türeten Ekler****+Cİ:**

Genellikle meslek ismi türeten bu ek, Şaphane ağzında meslek ismi dışında da isimler türetmiştir.

hayvancı (5/6), *doğumacı* (5/8), *ōmancı* (5/7) < ormancı, *aşcı* (9/10) < aşçı, *oyuncuyuz* (17/8), *çālgıcı* (21/1), *yabancı* (22/13), *besiciliK* (24/5), *meyvacılıK* (25/1) < meyvecilik, *çifciliK* (25/3) < çiftçilik, *inaTcıysa* (27/11) < inatçıysa, *yemeKci* (28/16) < yemekçi, *mücüdeci* (28/131) < müjdecî.

+Daş:

Ortaklık, beraberlik bildiren ad ve sıfatlar türetir.

arḳadāṣi (28/139) < arkadaşı, *ḡardaṣım* (28/166) < karın+daş.

+IIK, +IIḲ:

Bu ek bazen ünlü ile başlayan bir ek aldığında kelimenin son ünsüzünü düşürmüş ve aldığı ekle birlikte ikiz ünlü özelliği kazanmıştır.

berāberliK (1/13), *hayvancılıK* (2/5), *doḡumacılıK* (5/8), *ōmancılıK* (5/7) < ormancılık, *sārılıK* (10/52) < sarılık, *geceliKleri* (10/55), *sabahlıKları* (10/55), *yemeKliKleri* (10/11), *sālılıK* (10/121) < sağlık, *gelinliK* (14/35), *fākirliK* (14/51), *bolliK* (14/65), *baygınliK* (14/151), *rāmeTliK* (20/21) < rahmetlik, *müdürlü_ünde* (20/39) < müdürlüğünde, *nişanlı_ı* (21/2) < nişanlığı, *özelliKleri* (22/1), *hazırlı_ı* (23/9) < hazırlığı, *besiciliK* (24/5), *meyvacılıK* (25/1) < meyvecilik, *çifciliK* (25/3) < çiftçilik, *dünürlüK* (27/15), *elbiseliK* (28/25), *acemiliKTe* (28/157), *seneliK* (32/29), *ayrılıK* (14/203), *açlıK* (14/220), *yoḲluK* (14/220), *birliK* (14/232).

+II:

Bu ek Şaphane ağzında yazı dilindeki gibi ünlü uyumuna uyarak kullanılmıştır.

dāveTli (1/5), *oyalı* (10/4), *yemeKli* (10/8), *işli* (10/25), *haşāşli* (10/36) < haşhaşlı, *lohusalı* (10/54), *geyimli* (10/55) < giyimli, *hasarlı* (10/100), *eTli* (12/6), *ḡuvveTli* (13/9) < kuvvetli, *dōālı* (14/12) < dualı, *ipeKli* (14/32), *dallı* (14/33), *güllü* (14/33), *TaTlı* (14/97), *davullu* (17/3), *zurnalı* (17/3), *numīralı* (17/8) < numaralı, *lezzeTlidir* (20/7), *tarihlimiş* (20/37) < tarihliymiş, *ḡayıTlıymış* (20/38) < kayıtlıymiş, *yaşlı* (20/43), *sarımsaḲlı* (22/23), *farḲlı* (22/25), *acılı* (22/29), *devamlı* (27/2), *bālınız* (27/2) < bağılyız, *gōñüllüyse* (28/10), *masraflı* (28/19), *heveslidir* (28/21), *borçluyum* (28/23), *māliyeTli* (28/44), *disiPlinliydi* (30/10).

+cII:

insancıldır (1/14).

+sAl:

Yabancı kökenli olan +sal eki, aitlik ve nisbet sıfatları türeten bir ektir (Korkmaz, 2003: 61-62).

yöresel (17/5).

+sİz:

Bu ek belirtilen durumdan yoksun olunduğu yani sahip olunmadığını belirten olumsuz bir ektir.

tūşusuz (9/17) < turşusuz, *Tuzsuz* (14/95), *rahaTsız* (14/102), *yāsız* (22/36) < yağsız, *merhameTsızsin* (28/130), *görümcesiz* (31/1).

+cAK, +cAḲ:

ıscaḲ (14/66) < ısı+cak.

+cIK, +cİḲ:

Sözcüklere küçültme, azlık, sevgi, şefkat anlamı veren ve bazen de ad soylu sözcüklere terim niteliği kazandıran bir ektir.

azcıḲ (23/13).

2.1.2.2. İsimden Fiil Türeten Ekler**+IA- :**

dūzlarız (10/67) < tuzlarız, *başlā* (10/95) < başlar, *yolladılā* (10/107) < yolladılar, *Toplanınız* (10/27), *yālarız* (6/16) < yağlarız, *ayarlāsın* (14/93) < ayarlarsın, *süslēveceñ* (14/118) < süsleyivereceksin, *bağlālādı* (14/122) < bağlarlardı, *hazırlarız* (14/136), *közleme* (28/113).

+IAñ- :

İsimlerden genellikle dönüşlü çatılı fiiller türeten bir ektir.

ēvlenirdi (14/7), *nişanlanıyodu* (14/9) < nişanlanıyordu, *tamamlandı* (14/164), *küflenmesin* (14/222).

+IAş- :

Eklendiği sözcüklere söz konusu duruma gelmek ya da karşılıkla yapılan iş anlamı vermektedir. Bu bakımdan işteş özellik gösterir.

yardımlaşmamız (10/29), *pembeleşdi* (14/162) < pembeleşti, *denKleşir* (14/163), *ğararlaşıveriyo* (14/170) < kararlaşıveriyor, *iddāleşdim* (28/126) < iddialaştım.

+I- :

kısaltılır (22/1).

+A- :

oylanır (17/6) < oy(u)n+a-nır.

2.1.2.3. Fiilden Fiil Türeten Ekler

-Ar- :

gızarasıya (14/161) < kızarasıya.

-Dİr- :

Fiil kök veya gövdelerine eklenerek ettirgen veya oldurgan çatılı fiiller türeten ektir.

geydiriz (10/48) < giydiririz, *garışdırız* (10/61) < karıştıırız, *yapTırdıK* (10/101), *aldıranlā* (10/22) < aldırınlar, *evlendīdiK* (8/6) < evlendirdik, *uydurdu* (14/39), *yidiriyeodun* (14/63) < yediriyeodun, *godurmuyo* (14/175) < koydurmuyor, *kaTTıram* (20/14) < kattırılım, *üleşdirilir* (29/10) < üleştirilir.

-(I)I- :

Fiil kök veya gövdelerine getirilerek edilgen veya dönüşlü çatılı fiiller türetir.

yazıldı (10/100), *yıķılan* (10/102), *yapıldı* (10/102), *gullanılmāceK* (10/104) < kullanılmayacak, *ķurutulur* (12/10), *gonuldu* (5/7) < konuldu, *bırakıldı* (5/8), *kesildi* (14/10), *satılırken* (20/4), *dökölmesīle* (20/9) < dökölmesiyle, *yutulur* (22/2), *ķonuşulur* (22/4), *atılır* (22/30), *ķavrularak* (22/33) < kav(u)r-ul-arak, *sevilir* (22/34), *guruluyo* (23/11) < kuruluyor, *beenilir* (27/12) < beğenilir, *gidilmez* (27/23), *iķilmee* (27/25) < iķilmeye, *verilir* (28/50), *süzölür* (28/85), *durulur* (14/114).

-(I)n- :

Fiil kök veya gövdelerine getirilerek -(ı)l eki gibi dönüşlü ya da edilgen çatılı fiiller türetir.

yıķan (10/65), *alınır* (12/10), *örtünür* (10/7), *bulunur* (13/6), *ķalınır* (14/26), *oķunurdu* (14/85), *oylanır* (17/6), *saķlanırdı* (20/28), *bilinmezdi* (22/26), *denirdi*

(27/18), *toPlanır* (27/32), *başlanır* (28/13), *haşlandınen* (28/71) < haşlandığı zaman, *yinir* (28/114) < yenir, *göründü* (28/170), *sölenirdi* (31/3).

-Ir- :

Fiil kök veya gövdelerine eklenerek ettirgen veya oldurgan çatılı fiiller türeten ektir.

bişirilē (6/1) < pişirirler, *yatırız* (14/129) < yatırırız, *geçiriyoz* (23/8) < geçiriyoruz, *duyurmazlādı* (28/119) < duyurmazlardı.

-İş- :

ğarışdırız (10/61) < karıştırırız, *yetişen* (12/13).

-t- :

Fiil kök veya gövdelerine eklenerek ettirgen veya oldurgan çatılı fiiller türeten ektir.

ālaTır (10/94) < ağlatır, *ğaynaTceñ* (6/11) < kaynatacaksın, *kurutulur* (12/10), *bekletiriz* (12/12), *ğızarTması* (13/2) < kızartmasını, *annaTdım* (14/178) < anlattım, *kısaltılır* (22/1), *kapatır* (22/19), *oynadırlā* (28/63) < oynatırlar, *beKleTiriz* (28/91).

2.1.2.4. Fiilden İsim Türeten Ekler

-AnAK, -AnAḲ:

geleneKlēmiz (10/7) < geleneklerimiz, *göreneK* (23/2).

-mA:

Mastar ekinin özelliklerini göstermektedir. Yani fiil kök veya gövdelerine gelerek onlardan isim-fiil türetir. Bunun dışında eklendiği fiile kalıplaşmış isim özelliği de kazandırır.

yardımlaşmamız (10/29), *ğavurmalāmızı* (10/35) < kavurmalarımızı, *istemelēne* (10/78) < istemelerine, *ğonuşmalāmız* (10/122) < konuşmalarımız, *ğızarTması* (13/2) < kızartmasını, *dökülmesile* (20/9) < dökülmesiyle, *közleme* (28/113).

-mAn:

öretmen (1/3) < öğretmen.

-mAK, -mAÇ:

Mastar olarak kullanılan bu ek bütün fiillerin adlarının gösterilmesine yardımcı olan ektir. Bu ek isim-fiil türetir ve bazen de eklendiği fiile kalıplaşmış isim özelliği kazandırır.

yemeK (10/33).

-Im:

doğum (10/47) < doğum, *giyimi* (15/10).

-An:

gelenle (10/50) < gelenler, *gezilen* (10/58), *ölenlēmiz* (10/98) < ölenlerimiz, *yetişen* (12/13).

-(A)cAK, -(A)cAÇ:

yiyceKlēmizi (10/108) < yiyeceklerimizi, *içceKlēmizi* (10/108) < içeceklerimizi.

-I:

soru (11/4), *ölçü* (14/159), *ayrılıK* (34/16) < ay(ı)r-ı+lık.

-(I)K, -(I)Ç:

ılıK (14/90), *soğuşK* (14/94), *parlaK* (28/108), *değişik* (28/123) < değişik, *açıK* (30/21).

-gIn:

baygınlıK (14/151).

-cA:

ēlenceleri (17/4) < eğlenceleri.

-gI:

çalgı (25/6).

-AlI:

gideli (3/3), *öleli* (24/150), *olalı* (32/9).

-Ip:

deyip (14 /41), *ğatıp* (14/163) < *katıp*, *alınıp* (28/14), *verip* (29/10), *getirip* (29/16).

2.2. ZAMİRLER

Gerisinde bir nesne ya da kişi kavramı olan dolayısıyla bir adın yerini tutan sözcüklere zamir denilmektedir. Zamirler her halleriyle adlara benzerler ve cümle içinde onların aldıkları bütün işlevleri alırlar (Banguoğlu, 1990: 356).

2.2.1. Kişi (Şahıs) Zamirleri

Birinci ve ikinci tekil kişi zamirleri olan ben ve sen sözcükleri yönelme durumu ekini alırken değişime uğrarlar ve *ben+e > bana*, *sen+e > sana* şeklini alırlar (Ergin, 1999: 264).

Şaphane yöresinden derlenen metinlerde kullanılan kişi zamirleri şunlardır:

	TEKLİK			ÇOKLUK		
	1. Kişi	2. Kişi	3. Kişi	1. Kişi	2. Kişi	3. Kişi
Yalın hâl	ben	sen	o	biz	siz	Onnā
Yönelme hâli	bana, baña	sana, saña	ona, uña	bize	size	Onara
Yükleme hâli	beni	seni	onu	bizi	sizi	Onnarı
Bulunma hâli	bende	-	-	-	-	-
Ayrılma hâli	benden	-	-	bizden	-	-

Kişi zamirlerinin bazı örneklerine Şaphane yöresinde rastlanmamıştır. 3. teklik ve 3. çokluk kişi zamirlerinin bulunma hâli ve ayrılma hâli örneği bulunmazken, işaret zamiri olarak bu hâl eklerini almış örnekleri vardır. Komşu ağızlar Simav, Pazarlar ve Gediz’de kişi zamirlerinin daha fazla örneği bulunmaktadır (krş. Dinçay, 2009: 82; Yumurtacı, 2012: 57, Biber, 2010: 52).

2.2.2. Dönüşlülük Zamiri

Dönüşlülük zamirleri kişi zamirlerinden daha güçlü bir anlam taşıyan, onları anlamca katmerli kılan pekiştirilmiş bir tür kişi zamirleridir (Korkmaz, 2003: 415).

biraz kendilerini şe yapıyolā geriye çekiyolā demi (10/39)

kendi de bōle bi şeyiñ içine saKlanırdı (20/28)

dü   nl  mi adamın durumuna g re oluyo canım kendine g re ayarlıyo (24/3)

aşcılā arasında aşcılā bilir kendisi (28/95)

tacı duvā   ı aten de camdan aten kendimi diyon (30/14)

2.2.3. İşaret (G sterme) Zamirleri

Şaphane a zında, işaret zamirlerinin tekileri yazı dilimizden farklılık g stermezken  o ulları farklılık g stermektedir. +lar eki -l > -n de i imiyle +nar ekine d nm   ve son ses -r  ns z  d  erek kendisinden  nceki  nl y  uzatmı tır. Tekilde de yazı dilimizden farklı olarak sadece 3. teklik  ekiminde *unu* < *onu* kullanılmı tır.

  mm  sen bunu t  benim a zıma getiriyo  (2/11)

v  v  onl dan v  (3/11)

onn dan etmezl  (3/13)

eskiden bunnar  k yiyoduK ya (4/6)

onn   oK  du onnar  biz bilmeyiz (4/7)

esgiden do umacılıK var dı   bira ıldı falan (5/8)

v  bu gelinim benim (8/5)

han  y r gl  derl     eteK onnar  gey diK g l m (10/2)

bunn  olurdu  ızım (10/15)

ordan haber gelir  le olursa (10/87)

 oK yıkılan yerlere de dePrem  vleri v  orda onn  yapıld  (10/102)

onu da  tekinin  sT ne s sl vece  (1/118)

unu ahd  ed  g a (27/22)

2.2.4. Soru Zamirleri

 aphane a zındaki soru zamirleri bazı ses olayları dı ında yazı dilimizde kullanıldığı gibidir.

ba  a ne olu k y yerinde (2/4)

 imdi memleket ner ? (7/20)

g meden  vlenirdi herkez anne baba ne derse (14/7)

cen zede ne olur (14/80)

ne s liycem ben y  (17/10)

h   le bi de bam ya ba  a daha ne yapam (21/5)

daha nere gidem ben (27/41)

nerde okudun sen? (28/23)

kim gelise  n m ze g z ce iKr mımızı yaparız (10/42)

2.2.5. Belirsizlik Zamirleri

Belirsizlik zamirleri yazı dilimizden farklılık g stermemi tir.

biri asTsubay biri  retmen (1/3)

herkez birbirine b lıdır ((1/14)

kiraz, fi ne, elma hepsi v dır (1/15)

 l mde  eyde h r  eyde ber berliK v dır (1/13)

hepsi d  izm de u a Ta bursada falan (5/2)

o da bize g li kimisi y m rta veri b le (10/73)

be   ocu  um v , h y  hi biri yo  (11/1)

biri T  anl da biri simavda biri izmiTde (13/15)

hepsini yemeKlēmizi ğorduĶ iKrām  edēdiK (10/18)

2.3. SIFATLAR

Adların önüne gelerek onları niteleyen ya da belirten sözcüklerdir. Sıfatlar genel itibariyle niteleme ve belirtme olarak ikiye ayrılırlar.

Şaphane ve yöresi ağızlarında sıfatlar genel olarak yazı dilimizdeki gibi kullanılmıştır.

2.3.1. Niteleme Sıfatları

Niteleme sıfatları canlı veya cansız varlıkların renk, şekil, tat, koku, mesafe, huy, alışkanlık, yetenek gibi çeşitli iç ve dış özelliklerini bildiren sıfatlardır (Korkmaz, 2003: 361).

yeşî bibēden (6/14), *ġara* car (9/23), *oyalı* yazmalām (10/4), *sarı* yazma (10/52), *ġüzē ġüzē işli* şeylēden (10/25), *ġüzē*  ocu um (10/117), *eTli* pirin   orbamız (12/7), * uru* biberden (12/9), *e   * bi şey (12/13), *b    *  lan (14/3), *eski* ādete (14/15), *pembe* gelinliK (14/35), *ısca * bi yemeK (14/66), *Tuzsuz* terey   (14/95), *temiz* ipnen (14/122), *acı* kekiKTir (20/10), * Tli* pilav (23/1).

2.3.2. Belirtme Sıfatları

2.3.2.1. İşaret Sıfatları

Şaphane yöresinde kullanılan işaret sıfatları “bu, şu, o,  b r” yazı dilimizdeki şeklinden farklılık göstermemiştir.

bu  ocu  (2/6), *bu* k yden (4/1), *bu* yeş  bibēden (6/14), *bu* dış lara (8/11), *bu* gezilen yerlēden (10/58), *o*  ovanın (10/64), *o* pakeT (10/79), *bu* iřlē (10/83), *bu*  v (10/100), *şu*  ızı (14/8), * b r* odada (14/19), *o*  ovaya (14/139), *o* daşlarının *o* yumurtaynan *o* y z   nen (14/143), *bu* y relerin (17/6), *o* t banın (20/22), *o* yemeK (22/31), *bu*   ca Allah (6/33).

2.3.2.2. Sayı Sıfatları

2.3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

bi olan (2/8), *kırK* sekiz sene (3/3), *iki* tâne (4/11), *on beş* günlük (8/14), *üç* gün (10/9), *kırK* daşnan (10/56), *beş* çocu um (11/1), *iki* insan (14/15), *iki* senedir (14/101), *yirmi* sene (14/103), *on dört* kilo (14/168), *yedi* kilometre (15/6), *beş* güruşa *on* güruşa (20/4), *yedi yüz on* yıllıK (20/36), *on beş* gün (14/132).

2.3.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Şaphane yöresinden derlenen metinlerde sıra sayı sıfatına rastlanmamıştır.

2.3.2.2.3. Üleştirme Sayı Sıfatları

Şaphane ağzında, üleştirme sayı sıfatı yapan +Ar ekinin son ses ünsüzü düşerek kendisinden önceki ünlüyü uzatmıştır.

beşē yüz liraya (6/24), *birē* yazma (10/7), *birē* mendil (14/19), *birē* hediyeleyen (14/61), *üçē* sufra *beşē* sufra (27/55), *dördē* gözlemeyen *birē* oyalı yazma (28/10).

2.3.2.2.4. Kesir Sayı Sıfatları

iki buçuK lira (20/4).

2.3.2.3. Belirsizlik Sıfatları

Belirsizlik sıfatları Şaphane ağzında yazı dilimizdeki gibi kullanılmıştır.

her çeşit (1/16), *bi* şeysi (2/4), *bi* tülbenTe (12/18), *az çoK* göyün (13/7), *peK* *çoK* bol sarımsaK (12/17), *her* tarafına (14/128), *çoK* insan (14/175), *başka* fasulle (20/4), *bāzı* harflē (22/2), *beş* *altı* çocuK (14/53).

2.3.2.4. Soru Sıfatları

Soru sıfatlarında yazı dilimizden farklı bir kullanıma rastlanmamıştır.

hangi şeyde (2/6), *kaç* tâne (10/74), *hangi* yemeKleri (12/1).

2.4. ZARFLAR

Arapça bir sözcük olan zarf sözcüğü fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık çokluk, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin hâle getiren sözcüklerdir (Korkmaz, 2003: 451).

2.4.1. Durum Zarfları

düñlēmiz güzel dāveTli olur (1/5)

güzēcene uñurlarız askeri (1/11)

ğasıqlā şakır şakır oynā (3/5)

çoq gözē olu düñlēmiz (3/6)

düñlēmiz yemeKli oluyodu hanı (10/8)

hē vallā çoq ğuvveTli ōdu (13/9)

bayıla ayıla ğız ÷evinin önüne gelir (14/75)

hem suyu parlaK olur (27/108)

2.4.2. Zaman Zarfları

Şaphane ve yöresi ağızlarında zarf çeşitlerinden en çok zaman zarfına rastlanmıştır.

eskiden burda yaşıyoz ğızım (1/1)

sabahTan yemeñi yériz (3/7)

ben gétmiyon ğā hindi zāten düñlölere (3/10)

evlendidiK o zaman düñün etmeK hafifTi hinci añır (8/6)

bayramlāmızda da yemeKlēmizi bi gün iki gün evelādan yaparız (10/30)

kışın onnarı kuru biberleri haşlarız önce (12/11)

o da yazdan gene alınıyō kurutuluyō (12/14)

gözümü açTım on iki yaşında TaKTım kafama bunu ben (14/49)

işTe Pazar gün çıkıyodu öle oluyodu (14/59)

sölerim ama şu anda söyleyemem (17/9)

o zamanna yapılmış burası yāni (20/50)

2.4.3. Yer-Yön Zarfları

Şaphane ve yöresi ağızlarında zarf çeşitlerinden en az kullanılan yer-yön zarfıdır.

hē hemen dışarı kaçTıK (13/12)

o para veridi öle geri gidēdi (14/21)

2.4.4. Azlık-Çokluk (Miktar) Zarfları

çok gözē olu dü₃ünlēmiz (3/6)

hiç bilmiyoñuz mu? (6/17)

ben yabandan gēdi ₃imdem peK bilméyon (9/7)

ölenlēmiz gedizde ödu burada peK ömadı (10/98)

bi de memleketimize çok yardımları doḡandı dēvletin (10/105)

ondan sonnā yiyceKlēmizi içceKlēmizi bol bol vēdilē (10/108)

çok annatce ₃im şēlē vā (20/50)

evēT o turşu çok güzel kuru biberden yapılır (12/9)

2.4.5. Soru Zarfları

neden getiriyosuñ? 2/11)

turşu nasī olceK dā ₃erī ₃ini ḡaynatceñ (6/6)

dePremlēde nasī ödu nasī gēdi dēye onu soruyola (8/9)

nasī sōliyem bu soḡā ın ıortasında utanırım (17/10)

çoḲ güzel enteresan cevizi vādır yāni nası desem (20/6)

neden demicen dedim (28/18)

acabā ben sinemaya giTmeden nasī dururum (28/13)

2.5. EDATLAR

Asıl olarak Arapça bir sözcük olan edat sözcüğünün anlamı alet, vasıta demektir. Bir dil bilgisi kavramı olarak edatlar tek başlarına anlamı olmayan ancak cümle içinde sözcükler ve sözcük grupları arasında çeşitli anlam ilgileri kuran sözcüklerdir (Hacıeminoğlu, 1992: V).

2.5.1. Soru İlişkisi Kuranlar

Şaphane ve yöresi ağızlarında “mi” soru edatının 1. teklik çekimi “miyim” hece kaynaşmasına uğrayarak “min” şeklinde kullanılmıştır (min < miyim).

dü ınleri mi soruyoñ? (1/4)

sen de mi yüKseK lisans? (2/10)

ā incēzin dü ınleri mi? (3/4)

özlemez min? (4/16)

hiç bilmiyoñuz mu? (6/17)

bilmēz min biliyon da işTe ġā ēTmeyon epeyden beri ēTmeyon (9/12)

evēT duydunuz muydu bunu turşu (12/8)

bi şē mi decēñiz yoḲsa (18/1)

bizim bilāder de gelsin mi yanımıza? (20/13)

2.5.2. Beraberlik veya Vasıta İlişkisi Kuranlar

Şaphane ve yöresi ağızlarında beraberlik veya vasıta ilişkisi kuran “ile” edatında “-l > -n” değişimi yapıp edatın sonuna “+n” eklenerek “+nAn” şeklinde kullanılmıştır.

vēmiyo muhtarınan vādıK biyōda ev dāvāsı çıqādı (7/19)

onnānan bayrama gidēdiK hanı ōle yapādıK (10/3)

onnan bōle ğarışdırız onnan yīkarız (10/61)

ğasıKnan oynuyoduK (19/3)

sirkeynen ğuruluyo (23/11)

ben evelī fişneynen, kirazīnan, bunnarīnan uğraşıyodum (26/9)

2.5.3. Benzerlik İlişkisi Kuranlar

aynı o zamanķı gibi bayā da oluyo dē mi ōle hē (10/26)

benim dediĴim gibi olursa ğız gēmez (10/88)

işTe hinciki gibi üç ğün davul çalınır (14/26)

gine öcü gibi bürünmüyom laf oluyo da bōle ediveriyon ben hemen (14/47)

asgeri de aynı şindiki gibi gine aynı bōle oluyodu o zaman da (14/87)

aynı o daşlarınan o yumurtaynan o yüzüĴünen birĴay ğırķını da aynı yaparız (14/143)

bōle çuval gibi bi şe géyēdi (20/29)

büyüK babāĴannem aynı gene mantı gibi kapatır (22/19)

2.5.4. Miktar ve Derece İlişkisi Kuranlar

çōbasından pilavına hoşafına ğadaK ğüzel olur düĴünlēmiz (1/6)

kaç tāne evde kimse varīsa o ğada yumūrta veri (10/74)

hePsi bu ğadā (11/3)

o şekerden loğumdan ğız evine on ğadaK götürüz (14/12)

ē bu ğadā yetsiñ mi hadi baķam (20/51)

yıceK ğadā her şey yetiştiriyō (24/1)

2.5.5. Nispet İlişkisi Kuranlar

ona göre yaparız çocuġum (10/77)

tabi az Pişircen çoK Pişircen suyunu ona göre ayarlāsın (14/93)

hattat yazılarından annadıġıma göre yāni benim kendi annadıġıma göre şapāne ulu cāmisi bursa ulu cāmisinden daha yaşlı (20/43)

2.5.6. Sebep-Amaç İlişkisi Kuranlar

benim de bi ōlan vā da o da yabancı dil ġöretmeni onun için (2/8)

beyaz meyz burā accıK da kenar olduġu için sona çıKTı (14/38)

ķış hazırlıġı için kōserve yapıyōz, reçel yapıyōz, turşu ğızım (23/9)

dünürlük için gēcez diye sōleseK onnañ da haberi ōduġu gibi eġē onnañ da gōynü varısa ayaKķıları çevirmezlē (27/15)

Bazı ek ve kelimeler edat gibi kullanılabilir. Aşağıdaki cümlelerde bulunan ek ve kelimeler de cümleye “sebep-amaç” ilişkisi katmıştır.

ōmancılıK ōduġu undan biraz yasaK ġonuldu (5/7)

ōlum ğızım ōmadıġu ından (8/4)

ben yabandan gēdiġim inden peK bilméyon (9/7)

çocuK sārılıK ōmasın deye sarı yazma örteriz (10/52)

bōle biz ġorķadıK acaba neyiñ nesi diye bi şeġ edediK (20/30)

2.5.7. Zaman İlişkisi Kuranlar

sāmsā ۛı dövdüñ mü yazmayı çıkıláceñ o içine süzē (6/18)

su bōle ılıdı mı atāsın pirinci (14/92)

o gızarasıya ğadaK ğarışdırıyoz ğāli ocaKda (14/171)

o koķusu kesildi mi pirinçlē dā ۛılır (14/110)

accıKpembeleşdi mi süTünü ğoyuyoz su ğoyuyoz (14/172)

Yukarıdaki örneklerin dışında bir de “*ancak*” edatı kullanılmıştır. “Sadece” anlamında kullanıldığı için edat görevindedir.

ķına gecelerinde ancaK ğadınlē erkeKlē mu ۛabbeT sohbeT (25/4)

2.6. BAĞLAÇLAR

Eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini ya da cümleleri birbirine bağlayan kelimelerdir.

2.6.1. “da” Bağlacı

benim de bi olan vā da o da yabancı dil ۛöretmeni (2/8)

baK ā bu yeşī bibēden de olū (6/14)

onnā da sevēlē gelen giden yir (10/45)

zāten fasulleyi de biz Pazara çıkāmayız yāni (20/2)

meselā bizim ۛolan, sādıç, sādeç diye de kullanırız (22/9)

ölümüzde de ğoşarīz dirimizde de ğoşarīz (27/3)

2.6.2. “ama, amma, emme” Bağlaçları

āmmā sen bunu tā benim ağzıma getiriyōñ neden getiriyosuñ (2/11)

emme burā çoK tez ayaK uydurdu (14/39)

sōlerim ama şu anda sōleyemem (17/9)

yāni vakıflar genel müdürlüğünde varmış ama biz yedi yüz on yaşında olarak biliyoruz ulu cāmimizi (20/39)

lan diye de il de len diye kullanılır ama bi yabancı erkeğe bunu söyleyemezsin çok ayıptır (22/13)

bu biraz ters geliyo baña emme görenek (27/52)

2.6.3. “bile” Bağlacı

ğazanları bile kapamayız pirinç çöbası çok durulur (14/115)

benim babā annem her şeyi asma yaprağını bile kuruturdu (22/27)

2.6.4. “mesela” Bağlacı

Şaphane ağzında “mesela” bağlacındaki “a” ünlüsü uzatılarak “meselā” şeklinde kullanılmıştır.

düünlerimiz nasıldır meselā düünlerimiz (20/12)

çok annatce im şelē vā meselā selçuklulā zamānından da o zamanna yapılmış burası yāni (20/50)

bāzı meselā gayrı derken biz gāli deriz (22/3)

meselā burada patlıcanı közleyerek çok sevilir (22/34)

meselā gız istemedede evelā bi sülālesini inceleriz (27/5)

2.6.5. “yāni” Bağlacı

Şaphane ağzında “yāni” bağlacındaki “a” ünlüsü uzatılarak “yāni” şeklinde kullanılmıştır.

askerleri uurlāken toplanırız millet yāni geçiriz (13/5)

yāni bi gız o zaman gız olan birbirini gömek yoKTu (14/6)

yemek yiyodu yāni çok uzun süre bu, eve buyursañız (14/79)

en yakın köyü yāni şapānenin (15/7)

çoK güzel enteresan cevizi vādır yāni nası desem (20/6)

yāni bi yüz senesi resmî ğayıTlāda ğayıTlıymış (20/38)

pidemiz vādır her yerde yoKTur yāni bu civarda (22/17)

yāni bu ilān gibi bi şē (27/31)

2.6.6. “yalnız” Bağlacı

Şaphane ağzında “yalnız” bağlacında gerileyici benzeşme yapılarak bu bağlaç “yannız” şeklinde kullanılmıştır.

onda da ölü yoKTu da yannız hasar vādı (26/3)

2.6.7. “fakat” Bağlacı

var, var, vardır da fakáT bu ōmancılıK ōdu  undan biraz yasaK ğonuldu (5/7)

2.6.8. “ya...ya” Bağlacı

yatırız ya bi gün duru ya iki sa  āt (14/129)

ya fasulle ya çörba ondan sonnaca  azım pilav yapılyo (21/4)

2.6.9. “çünkü” Bağlacı

her evde olmazdı çünkü eskiden kıyma (22/21)

çünkü unuñ içinde sır vādır işTe o şekē unuñ sırrını alır (27/101)

2.6.10. “ve” Bağlacı

patlıcan ne varısa bahçeden çıkan hePsini pişirī yeme  ini yapādı ve bu her yerde olmaz (22/28)

2.6.11. “eğer” Bağlacı

Şaphane ağzında “eğer” bağlacındaki son ses “r” ünsüzü düşmüş ve önündeki ünlüyü uzatmıştır. Bir örnekte de “-ğ > -y” değişimi görülmüştür.

onun dışında meselâ kız kardeşine eğē kardeş olaraK gördü Ŭü birine bizim kız, bizim Ŭolan yakın gördüKlerine kullanır bu kelimeyi (22/14)

eğē tereyā Ŭın yoKsa sana yā Ŭı at meselā ona benzē bi şe at (14/107)

eyē zenginse gönüllüyse yemeK veri űlan Ŭevine ğız Ŭevi (27/10)

2.6.12. “madem” Bağlacı

Bağlaçtaki “a” ünlüsü uzun söylenmiştir.

mādem tam annatcēsem hası suyu süzülür (27/86)

2.6.13. “zaten” Bağlacı

Bağlaçtaki “a” ünlüsü uzun söylenmiştir.

tabi o çiçeK yā Ŭından başka yāla olmaz zāten (14/196)

öbürkü yālarının zāten a Ŭır olur (14/197)

2.7. ÜNLEMLER

Kaynak ve yapı bakımından genellikle doğadaki seslerin taklidi ya da duyguların yorumlanmasıyla ortaya çıkan sözcüklerdir (Hacıeminoğlu, 1992: 293).

2.7.1. Seslenme Ünlemleri

ā incēzin dü Ŭünleri mi (3/4)

ā bu başka bilmiyon ğā (3/9)

ā bu köyden, eveT (4/1)

bunnarı yapadıK çocu Ŭum aha böle (10/19)

aha òle vakiT geiriyoz ęızım (23/8)

hadi o trky de sliyem ben hafifi hafif sliyem de şle d mi (20/33)

 bu ęad yetsiş mi hadi bağam (20/51)

aha ble anam be (10/96)

2.7.2. Cevap-Onaylama nlemleri

h ağlıma geldi ağlıma geldi (20/18)

 bu kyden, eveT (4/1)

hyı anaları v (9/3)

ederiz h toPlanırız bi sen bana ben sana (10/27)

h yardımlaşmamız da iyidir (10/29)

h tamam tamam deriz bu maağ heralde (10/84)

hyı hibiri yoğ (11/1)

evT o turşu oğ ęzel ęuru biberden yapılır (12/9)

h ęadın ęadına oyun ynarız (18/6)

h vall oğ ęuvveTli du (13/9)

hyı suya aTmaz ocağTa ęaynaceK (27/78)

2.8. FİİLLER

Fiiller hareketleri karşılayan sözcüklerdir. Hareketler ise varlıkların zaman ve mekâna bağlı olarak yer değiştirmeleri, oluşları, kılışları, duruşları ve her trl faaliyetleridir (Ergin, 1999: 280).

2.8.1. Kişi Ekleri

ekimli fiildeki şahıs ekleri, fiilin gsterdiği oluş ve kılışın hangi şahısar tarafından yapıldığını bildiren bir gramer kategorisidir. Dolayısıyla bu ekler, fiildeki

oluş ve kılışı, bir şekil ve zaman kalıbı içinde şahıslara bağlayan eklerdir (Korkmaz, 2003: 571).

2.8.1.1. Zamir Kökenli Kişi Ekleri

Bu ekler zamir kaynaklı eklerdir ve *duyulan geçmiş zaman*, *şimdiki zaman*, *gelecek zaman*, *geniş zaman*, *istek kipi* ve *gereklilik kipinde* kullanılırlar; *görülen geçmiş zaman*, *şart* ve *emir kipinde* kullanılmaz (Ergin, 1999: 282). Şahıslara göre çeşitleri şöyledir:

Teklik Birinci Kişi: -Im, -İñ

bilmişin (30/13) < bilmişim, *geliyon* (2/1) < geliyorum, *bilmiyon* (3/2) < bilmiyorum, *gétmiyon* (3/10) < gitmiyorum, *yapmıyon* (5/6) < yapmıyorum, *yapıyon* (9/11) < yapıyorum, *görüyon* (11/2) < görüyorum, *seviyom* (12/5), *diyom* (14/41), *giTmiyon* (14/101) < gitmiyorum, *çalışıyom* (20/24), *yimiyon* (23/10) < yemiyorum, *istiyon* (29/17) < istiyorum, *anlatcem* (20/16) < anlatacağım, *vācem* (28/127) < varacağım, *severim* (7/5), *geyerin* (14/44) < giyerim, *bilir* (28/102), *dururum* (32/13), *söyleyen* (7/1) < söyleyeyim, *çıkarem mi* (7/11) < çıkarayım mı, *bilen* (9/6) < bileyim, *gidem* (28/41) < gideyim, *annaden* (28/118) < anlatayım, *aten* (30/7) < atayım, *gaçen* (30/7) < kaçayım.

Teklik İkinci Kişi: -sIn, -sİñ, -ñ

soruyoñ (1/4), *getiriyosuñ* (2/11), *yazıyoñ mu* (7/9) < yazıyor musun, *deyoñ* (8/1) < diyorsun, *süzüyosun* (12/15), *duruyoñ* (32/11), *gaynatceñ* (6/6) < kaynatacaksın, *dövceñ* (6/12) < döveceksin, *atceñ* (6/19) < atacaksın, *topláceñ* (10/58) < toplayacaksın, *Pişircen* (14/93) < pişireceksin, *alceñ* (14/117) < alacaksın, *aķıTceñ* (28/107) < akıtacaksın, *verisin* (14/19) < verirsin, *yapāsın* (14/89).

Teklik Üçüncü Kişi: -Ø

gazanmış (2/9) < kazanmış, *geymiş* (14/27) < giymiş, *yaPmış* (20/48), *yapılmış* (20/50), *olmuş* (28/100), *giTmiş* (28/152), *demış* (29/21), *çalışıyo* (2/6), *duruyo* (6/10), *alınıyō kurutuluyō* (12/14), *olur* (1/5), *olu* (2/4) < olur, *oynā* (3/5), *yetiştir* (3/11), *gidē* (10/79), *kullanılır* (22/8).

Çokluk Birinci Kişi: -(I)z

alışmışız (10/118), *yaşıyoz* (1/1), *duruyoz* (3/1), *çalışıyoz* (5/9), *basıyoz* (7/16), *diyoz* (10/80), *naPcez* (4/8) < ne yapacağız, *başlácez* (14/4) < başlayacağız, *ederiz* (1/11), *u_urlarız* (1/11) < uğurlarız, *oynarız* (3/8), *yaparız* (4/3), *ğavuruz* (6/16) < kavururuz, *veriz* (10/44) < veririz, *yatırız* (10/47) < yatırırız, *geydiriz* (10/48) < giydiririz, *geçiriz* (13/5) < geçiririz.

Çokluk İkinci Kişi: -slñlz, -ñlz

bilmiyoñuz (6/17), *süzceñiz* (6/12) < süzeceksiniz, *doyamazsıñız* (6/20).

Çokluk Üçüncü Kişi: -lAr, -lĀ

duTmuşlā (30/11) < tutmuşlar, *etmişlē* (30/11), *soruyolā* (8/9), *giyyolā* (9/24) < giyiyorlar, *ğuyvāceKlē* (29/23) < koyuverecekler, *durceKlē* (24/202) < duracaklar, *ğıyceKlē* (30/20) < kıyacaklar, *yapālā* (1/11) < yaparlar, *toplanırlā* (1/12), *etmezlē* (3/13), *bişirilē* (6/1) < pişirirler, *süzēlē* (9/15) < süzerler.

2.8.1.2. İyelik Kökenli Kişi Ekleri

Bu ekler aslında birer iyelik eki iken, zamanla fiil çekimlerinde şahıs gösteren ekler olarak da kullanılmışlardır (Korkmaz, 2003: 571).

Bu tip kişi ekleri *görülen geçmiş zaman* ve *şart kipi* çekimlerinde kullanılır.

Teklik Birinci Kişi: -m

unuTTum (3/2), *oldum* (3/3), *durdum* (9/20), *açTım* (14/49), *desem* (20/6), *vēsem* (28/21) < versem, *eTsem* (28/152), *giTmesem* (28/171).

Teklik İkinci Kişi: -n, -ñ

gōsen (14/36) < görsen.

Teklik Üçüncü Kişi: -Ø

ōdu (4/7) < oldu, *ğonuldu* (5/7) < konuldu, *bırakıldı* (5/8), *olsa* (28/5), *böyüse* (28/20) < büyüse, *annatsa* (28/68) < anlatsa.

Çokluk Birinci Kişi: -k, -g / -ğ, -z

ğurduK (8/11) < kurduk, *giremediK* (8/12), *ödediK* (10/101).

Çokluk İkinci Kişi: -nİz, -ñİz

bağladıñız (7/2), ağladıñız (7/3), duydunuz muydu (12/8), buyursañız (14/79).

Çokluk Üçüncü Kişi: -lAr, -lĀ

gitTilē (3/14), göşTülē (3/14) < göçtüler, daġıldılā (5/3) < dağıldılar.

2.8.2. Fiil Kipleri

2.8.2.1. Haber (Bildirme) Kipleri

2.8.2.1.1. Geçmiş Zaman

2.8.2.1.1.1. Duyulan (Öğrenilen) Geçmiş Zaman: -mİş

Bu ek hem şekil hem zaman anlatan bir ektir. Şekil olarak bildirme, zaman olarak ise görülme, başkasından duyulan, öğrenilen geçmiş zamanı anlatmaktadır. Başka bir deyişle fiilin bildirdiği işin, oluşun hareketin içinde bulunan zamandan daha önceki bir zamanda gerçekleştiği ve konuşanın bunu görmediği, bilmediği veya buna şahit olmadığını başkasından öğrendiğini, duyduğunu gösteren şeklidir. Bu ek ayrıca farkında olmadan yapılan işlerin de anlatımında da kullanılmaktadır. Bu ekin Eski Türkçede düz ünlülü şekilleri kullanılırken gümüş Türkçesinde *-mİş*, *-mİş*, *-muş*, *-müş* olarak da kullanılmaktadır. Birinci tip kişi ekiyle çekimlenebilir (Ergin, 1999: 301; Korkmaz, 2003: 601).

KİŞİ	TEKLİK	ÇOKLUK
1.	-mİşIn	-mİşIz
2.	–	–
3.	-mİş	-mİşlĀ

Şaphane ve yöresi ağızlarında duyulan geçmiş zamanın 2. teklik ve 2. çokluk şekline rastlanmamıştır. 1. teklik kişi çekiminde *-mİşIn* şeklindeki kullanıma komşu ağızlardan Simav’da rastlanırken Pazarlar ve Domaniç’te rastlanmamıştır (krş. Dinçay, 2009: 100; Yumurtacı, 2012: 69; Bekar, 2011: 132).

gazanmış (2/9) < kazanmış, *alışmışsınız* (10/118), *geymiş* (14/27) < giymiş, *yaPmış* (20/48), yapılmış (20/50), *olmuş* (28/100), *giTmiş* (28/152), *demış* (29/21), *duTmuşlā* (30/11) < tutmuşlar, *etmişlē* (30/11), *bilmişin* (30/13) < bilmişim.

2.8.2.1.1.2. Görülen Geçmiş Zaman: -DI

Görülen geçmiş zaman da duyulan geçmiş zaman gibi hem bildirme hem de zaman anlatır. Fiilin daha önceki bir zamanda olup bittiğini anlatır ve konuşan kişinin olaya tanık olduğunu gösterir.

KİŞİ	TEKLİK	ÇOKLUK
1.	-Dİm	-DİK
2.	–	-Dİnİz, -Dİñİz
3.	-Dİ	-DİlĀ

Şaphane ağzında görülen geçmiş zamanın 2. teklik kişi çekimine rastlanmamıştır.

unuTTum (3/2), *oldum* (3/3), *gitTilē* (3/14), *göşTülē* (3/14) < göçtüler, *ōdu* (4/7) < oldu, *daıldılā* (5/3) < dağıldılar, *gonuldu* (5/7) < konuldu, *bırakıldı* (5/8), *bağladıñız* (7/2), *ağladıñız* (7/3), *gurduK* (8/11) < kurduk, *giremediK* (8/12), *durdum* (9/20), *ödediK* (10/101), *duydunuz muydu* (12/8), *açTım* (14/49).

2.8.2.1.2. Şimdiki Zaman: (-I)yo

Fiilin konuşma sırasında da devam ettiğini anlatır. Yazı dilimizde –(ı)yor olarak kullandığımız şimdiki zaman ekindeki son ses “r” ünsüzü Şaphane ağzında düşmüştür. Şimdiki zaman ekinin bu şekilde olması, Kınık boyundan geçmiş olan bir özellik olarak düşünülebilir (Korkmaz, 2005: 183).

KİŞİ	TEKLİK	ÇOKLUK
1.	-(I)yom, -(I)yon	-(I)yoz
2.	-(I)yoñ, -(I)yosun, -(I)yosuñ	-(I)yoñuz
3.	-(I)yo, -(I)yō	-(I)yolĀ

Şaphane ağzında şimdiki zaman kullanımına çok sık rastlanmıştır.

yaşıyoz (1/1), *soruyoñ* (1/4), *geliyon* (2/1) < geliyorum, *çalışiyo* (2/6), *getiriyosuñ* (2/11), *duruyoz* (3/1), *bilmiyon* (3/2) < bilmiyorum, *gétmiyon* (3/10) < gitmiyorum, *yapmıyon* (5/6) < yapmıyorum, *çalışiyo* (5/9), *duruyo* (6/10), *bilmiyoñuz* (6/17), *yazıyoñ mu* (7/9) < yazıyor musun, *basıyoz* (7/16), *deyoñ* (8/1) < diyorsun, *soruyolā* (8/9), *yapıyon* (9/11) < yapıyorum, *giyyolā* (9/24) < giyiyorlar, *diyoz* (10/80), *görüyon* (11/2) < görüyorum, *seviyom* (12/5), *alınıyō kurutuluyō* (12/14), *süzüyosun* (12/15), *diyom* (14/41), *giTmiyon* (14/101) < gitmiyorum, *çalışiyom* (20/24), *yimiyon* (23/10) < yemiyorum, *istiyon* (29/17) < istiyorum, *duruyoñ* (32/11).

2.8.2.1.3. Gelecek Zaman

Yazı dilimizde –acak/-ecek olan gelecek zaman eki Şaphane ağzında ünlü düşmesine uğrayarak –cak/-cek olmuştur.

KİŞİ	TEKLİK	ÇOKLUK
1.	-cAm, -cAn	-cAz
2.	-cAñ	-cAñlz
3.	-cAk	-cAklĀ

Yazı dilimizde –ecek/-acak olarak kullanılan gelecek zaman ekinin Şaphane ağzındaki kullanım özellikleri şu şekildedir:

1. Ek, birinci ve ikinci şahıs çekimlerinde hece kaynaşmasına uğramıştır (Gülensoy, 1988: 107).

naPcez (4/8) < ne yapacağız, *gaynatceñ* (6/6) < kaynatacaksın, *süzceñiz* (6/12) < süzeceksiniz, *dövceñ* (6/12) < döveceksin, *atceñ* (6/19) < atacaksın, *topláceñ* (10/58) < toplayacaksın, *başlácez* (14/4) < başlayacağız, *Pişircen* (14/93) < pişireceksin, *alceñ* (14/117) < alacaksın, *anlatcem* (20/16) < anlatacağım, *akıTceñ* (28/107) < akıtacaksın, *vācem* (28/127) < varacağım.

2. Teklik 1. şahıs eki –m, bazen –n olarak da kullanılmıştır. Komşu ağızlar Simav, Pazarlar ve Domaniç'te ise –ñ olarak kullanılmıştır (krş. Dinçay, 2009: 104; Yumurtacı, 2012: 71; Bekar, 2011: 137).

vēcen (6/23) < vereceğim.

3. Teklik ve çokluk 2. şahıs eklerinde –n yerine –ñ kullanılmıştır.

ğaynatceñ (6/6) < kaynatacaksın, *süzceñiz* (6/12) < süzeceksiniz, *dövceñ* (6/12) < döveceksin, *atceñ* (6/19) < atacaksın, *topláceñ* (10/58) < toplayacaksın, *Pişircen* (14/93) < pişireceksin, *alceñ* (14/117) < alacaksın, *aķıTceñ* (28/107) < akıtacaksın.

4. Gelecek zaman ekinin Şaphane ağzında ünlü uyumuna uymadığı görülür. Kalın ünlünün bulunduğu köklere ince ünlünün bulunduğu ek getirilmiştir. Komşu ağızlar Simav, Pazarlar ve Domaniç'te de durum aynıdır (krş. Dinçay, 2009: 104-105; Yumurtacı, 2012: 71; Bekar, 2011: 137-138).

naPcez (4/8) < ne yapacağız, *olceK* (6/6) < olacak, *ğaynatceñ* (6/6) < kaynatacaksın, *atceñ* (6/19) < atacaksın, *topláceñ* (10/58) < toplayacaksın, *alceñ* (14/117) < alacaksın, *aķıTceñ* (28/107) < akıtacaksın, *anlatcem* (20/16) < anlatacağım, *vācem* (28/127) < varacağım, *ğıyceKlē* (30/20) < kıyacaklar.

5. Çokluk 3. şahısta sondaki –r ünsüzü düşmüştür.

ğuyvēceKlē (29/23) < koyuvercekler, *durceKlē* (24/202) < duracaklar, *ğıyceKlē* (30/20) < kıyacaklar.

2.8.2.1.4. Geniş Zaman

Her zamanı kapsayan ve genellik taşıyan fiiller geniş zamanda anlatılır.

KİŞİ	TEKLİK	ÇOKLUK
1.	-ArIm, -ArIn, -IrIm	-ArIz, -IrIz
2.	-ĀsIn, -IsIn	-ArsInIz
3.	-Ā, -Ir, -I	-ĀlĀ, -IrĀ, -IlĀ

olur (1/5), *ederiz* (1/11), *u_Uurlarız* (1/11) < uğurlarız, *yapālā* (1/11) < yaparlar, *toplanırlā* (1/12), *olu* (2/4) < olur, *oynā* (3/5), *oynarız* (3/8), yetişir (3/11), *etmezlē* (3/13), *yaparız* (4/3), *bişirilē* (6/1) < pişirirler, *doyamazsıñız* (6/20), *severim* (7/5), *süzēlē* (9/15) < süzerler, *gidē* (10/79), *verisin* (14/19) < verirsin, *geyerin* (14/44) < giyerim, *yapāsın* (14/89), *kullanılır* (22/8), *bilir* (28/102), *dururum* (32/13).

Bazı örneklerde “r” ile biten fiil kök ya da gövdelerinden sonra “geniş zaman eki” kullanılmamıştır, hece düşmesi olmuştur.

gavuruz (6/16) < *kavururuz*, *veriz* (10/44) < *veririz*, *yaturiz* (10/47) < *yatırırız*, *geydiriz* (10/48) < *giydiririz*, *geçiriz* (13/5) < *geçiririz*.

2.8.2.2. Dilek (Tasarlama) Kipleri

Bu kipler fiilin olumlu ya da olumsuz şekilde gerçekleşmesini; tasarlanan istek, emir, şart veya gereklilik kavramları içinde yer veren kiplerdir. Haber kiplerindeki gibi bildirme özellikleri yoktur. Ancak tam olarak zaman kavramından bağımsız değildirler ve dolaylı olarak belirsiz bir gelecek veya şimdiki zaman anlamı taşımaktadır denilebilir (Korkmaz, 2003: 647).

2.8.2.2.1. İstek Kipi

Tasarlanan fiilin istendiğini gösteren bir kiptir.

nēdem (4/4) < *ne edelim*, *söyleyen* (7/1) < *söyleyeyim*, *çıkarēm mi* (7/11) < *çıkarayım mı*, *bilen* (9/6) < *bileyim*, *böyüyveren* (10/10) < *büyüyüvereyim*, *sōlemeyen* (14/34) < *söylemeyeyim*, *baḳam* (20/51) < *bakalım*, *yapam* (21/5) < *yapalım*, *oynatam* (27/8) < *oynatalım*, *gelem* (27/8) < *gelelim*, *gidem* (28/41) < *gideyim*, *annaden* (28/118) < *anlatayım*, *aten* (30/7) < *atayım*, *gaçen* (30/7) < *kaçayım*.

2.8.2.2.2. Şart Kipi

Fiilin bildirdiği iş veya oluşun bir şarta bağlandığını belirten kiptir.

gōsen (14/36) < *görsen*, *buyursañız* (14/79), *desem* (20/6), *olsa* (28/5), *böyüse* (28/20) < *büyüse*, *vēsem* (28/21) < *versem*, *annatsa* (28/68) < *anlatsa*, *eTsem* (28/152), *giTmesem* (28/171).

2.8.2.2.3. Gereklilik Kipi

Şaphane yöresinden derlenen metinlerde gereklilik kipine rastlanmamıştır.

2.8.2.2.4. Emir Kipi

Bu kip tekil ve çoğul ikinci ve üçüncü kişilerden ibarettir. Kişi kendi kendine emir veremeyeceğinden dolayı birinci kişi çekimleri yoktur. Çeşitli anlam özelliklerinde

böyle bir durum söz konusu olursa kişi kendisini ikinci kişi yerine koyar (Banguoğlu, 1990: 473).

baK (4/5), *ağla* (7/23), *vēsın* (10/79) < *versin*, *yapın* (14/100), *gelsin* (20/13), *ğaldır* (27/10) < *kaldır*, *ğonuşsun* (28/66) < *konuşsun*, *annatsın* (28/70) < *anlatsın*, *eylensin* (18/163) < *eğlensin*.

2.8.3. Ek Fiil

Eski Türkçe’de “olmak” anlamında kullanılan ve isimlerin fiilleşmesini sağlayan “imek” fiilinin bugün tek başına bir anlamı yoktur. İsimlerin sonuna getirilerek ek görevi yaptığı için “imek” fiiline “*ek fiil*” adı verilir (Gülensoy, 2000: 420).

Ek fiilin iki görevi vardır:

1. İsimlere eklenerek onları cümle içinde yüklem yapar.
2. Fiillere eklenerek birleşik zaman oluşturur.

2.8.3.1. İsimleri yüklem yapar

Ek fiilin “görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman, geniş zaman ve şart” olmak üzere dört çekimi vardır:

2.8.3.1.1. Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı

dü ũnlēde eskiden keşkeK varıdı keşkeK (7/13)

evlendiğiK o zaman dü ũn eTmeK hafifTı (8/6)

gelin on ũbeş günlüK gelindi (8/14)

bōle cıbıllıK mıbıllıK yoğudu kapalıydılā (9/22)

ondan sonna şiş oyalı yazmalāmız modáydi (10/5)

herkez birē yazma örtünür ōle geleneKlēmiz ōleydi (10/7)

hemmen şeye gidiyolā biz ōle değilidiK (10/41)

yemeKliKleri fālān vēdilē gülüm de ıyıydi (10/111)

yāni bi ğız o zaman ğız olan birbirini gōmeK yoKTu (14/6)

ğız ıevi de telâşeydi (14/60)

bunun sünneTinde de berāberdiK biz mēmeT ıabinnen yanındáydim (14/181)

gelinliK esğiden çok zordu (28/39)

esgiden de ıışıKTi ğızım (28/118)

babam çok disiPlinliydi (30/10)

dü ıünlere gidēdiK dü ıünlēden geldiKmi bi de böyle neşelidiK (32/2)

2.8.3.1.2. Ek Fiilin Duyulan Geçmiş Zamanı

daha önce varımış (14/27)

bin iki yüz ıon aslında bin yüz ıon tārihlīmiş burası (20/37)

yāni bi yüz senesi resmî ğayıTlāda ğayıTlıymış (20/38)

2.8.3.1.3. Ek Fiilin Geniş Zamanı

ondan sōra güzēdir ādeTlēmiz (1/8)

burda ğızım öle insanlāmız iyidir (1/12)

dedi ıi gibi ölümde şeyde hēr şeyde berāberliK vādır (1/13)

şapānede en çok ōledir (1/17)

kebabı mēşurdur (1/18)

adına loķum deriz onnā da haşaşlıdır (10/37)

olan yine giTmez olan ēvdedir ğāli (14/16)

hasTayım beyim öleli çok rahatısız oldum (14/102)

o duzlama şöle bi şēdir (14/124)

zāten cāhilim (14/160)

elim ölçüdür gözüm ğarar (14/165)

o süsTür gâli bizim (14/180)

fazla òle bi farkımız yoK yâni bizim aynı aşşa ı yukarı (15/8)

zâten bir numıralı oyuncuyuz biz (17/8)

hinci òle dēıl (19/4)

hayvanı da lezzeTlidir yâni (20/7)

dünyada ên büyük ahşap ulu cāmi kütahyanın şapāne ilçesinin ulu cāmisidir (20/44)

bi yabancı erke ıe bunu söyleyemezsin çok ayıPTır (22/13)

şapānemizde devamlı birbirimize bālınız (27/2)

yakın ğomşuyum (28/155)

2.8.3.1.4. Ek Fiilin Şartı

neyimiz varısa geyeriz (4/10)

inaTcıysa inaTcıdır o (27/11)

eyē zenginse gönüllüyse yemeK veri olan ıevine ğız ıevi (28/10)

bayramda hısım aKrabāysa ramazansa daTlı dutulur (33/8)

ğurbansa sofralā atılır yemeKlē, daTlılā, dolmalā, et òle (33/9)

2.8.3.2. Birleşik zamanlı fiil yapar

2.8.3.2.1. Ek Fiilin Hikâye Birleşik Zamanı

Ek fiile görülen geçmiş zaman eki (-DI) eklenmesiyle oluşur. Geçmişte olup bitmiş fiilin bildirdiği durumu anlatmak, hikâye etmek için kullanılan bir birleşik çekimdir.

2.8.3.2.1.1. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

dediydi (14/183), *dediydim* (28/5), *dedilēdi* (28/158), *sorduydun* (14/210).

2.8.3.2.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

kéyiyoduK (4/6) < giyiyorduk, *oluyodu* (10/8), *atıyoduK* (12/19), *durmuyodu* (12/19), *yatıyodum* (13/11), *nişanlanıyodu* (14/9), *gonuşuyolâdı* (14/22) < konuşuyorlardı, *kesiyodu* (14/51), *biliyodum* (18/7), *uğraşıyodum* (26/9), *gidiliyodu* (27/33), *görünüyodum* (28/156), *dutuyodum* (14/214) < tutuyordum.

2.8.3.2.1.3. Geniş Zamanın Hikâyesi

dövediK (7/14), *bıraKmazlâdı* (9/21), *geyêlêdi* (9/26) < giyerlerdi, *gidêdiK* (10/3), *yapâdıK* (10/3), *bişirilêdi* (10/9) < pişirirlerdi, *öpêdi* (14/21), *çıkardı* (14/58) < çıkarırdı, *kesêdi* (14/68), *oynanırdı* (19/2), *denirdi* (27/18).

2.8.3.2.2. Ek Fiilin Rivayet Birleşik Zamanı

Ek fiile duyulan geçmiş zaman eki (-mİş) getirilmesiyle oluşur. Geçmişte olup bitmiş bir olayın başkasından aktarılması yönüyle kullanılır.

2.8.3.2.2.1. Gelecek Zamanın Rivayeti

gonuşceKmişin (28/5) < konuşacakmışım.

2.8.3.2.2.2. Geniş Zamanın Rivayeti

sanāmış (29/23) < sanarmış.

2.8.3.2.3. Ek Fiilin Şart Birleşik Zamanı

Ek fiile (-sA) şart kipi ekinin getirilmesiyle oluşur.

2.8.3.2.3.1. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

be_endiyeK (27/7) < beğendiysek, *geldiyse* (28/7), *gazanamadıysam* (32/34) < kazanamadıysam.

2.8.3.2.3.2. Şimdiki Zamanın Şartı

gorkuyosa (14/130) < korkuyorsa, *be_ eniyosam* (27/10) < beğeniyorsam, *diyosam* (27/10).

2.8.3.2.3.3. Gelecek Zamanın Şartı

āceseñ (6/25) < alacaksan, *ōcese* (10/81) < olacaksa, *olceKse* (14/21) < olacaksa, *dalceKsem* (28/30) < dalacaksam, *annatcēsem* (28/86) < anlatacaksam.

2.8.3.2.3.4. Geniş Zamanın Şartı

gelise (10/42) < gelirse, *gidēseK* (14/5), *derse* (14/7), *isTēse* (14/17), *edēse* (20/42), *alırsaK* (28/67), *çıkāsa* (30/24).

2.8.4. Birleşik Yapılı Fiiller

2.8.4.1. Kurallı Birleşik Fiiller

2.8.4.1.1. Yeterlik Fiili: -(y)Abil-

Fiilin bildirdiği işi yapabilme güç ve yeterliliğine sahip olma anlamını verir.

olabilir (28/4), *annaTabilcēse* (28/77) < anlatabilecekse, *gatabiliriz* (14/198) < katabiliriz.

Yeterlik Fiilinin Olumsuzu: -(y)AmA-

giremediK (8/12), *beceremem* (11/4), *geyemem* (14/45) < giyemem, *bilemem* (14/108), *sōleyemem* (17/9) < söyleyemem.

2.8.4.1.2. Tezlik Fiili: -(y)Iver-

Fiilin hızlı bir şekilde ve kolayca yapıldığı anlamını verir.

getirivēsem (6/8), *gūveren* (6/26) < koyuvereyim, *oluveyon* (6/31) < oluveriyorum, *böyüyveren* (10/10) < büyüyüvereyim, *oluveri* (10/53), *görünmēveri* (10/82) < görünmeyiverir, *gitmēveriz* (10/86) < gitmeyiveririz, *girivēdi* (10/103), *göçüvēdi* (13/11), *alivēcez* (14/8) < alıvereceğiz, *gösTeriveren* (14/35), *ediveriyon*

(14/47) < ediveriyorum, *süslēveceñ* (14/118) < süsleyivereceksin, *yapıvēdim* (26/6), *veriveriyo* (28/54), *dēverisiñiz* (28/84), *alıniveriyo* (29/8), *ğabarıverir* (14/228).

Şaphane ve yöresi ağızlarından derlenen metinlerde sürerlik ve yaklaşma fiillerine rastlanmamıştır.

2.8.4.2. Yardımcı Fiillerle Kurulmuş Birleşik Fiiller

et-, *eyle-*, *ol-*, *kıl-* gibi yardımcı fiillerin ad soylu sözcüklerle birlikte kullanılarak onları yüklem yapmasıyla oluşan birleşik fiillerdir.

Şaphane ve yöresi ağızlarında *et-*, *eyle-* ve *ol-* yardımcı fiilleriyle kurulmuş birleşik fiillere rastlanmıştır.

***et-* yardımcı fiiliyle kurulanlar:**

iKrām *edēdiK* (10/18), *yardım* *ederiz* (10/28), *devām* *ediyo* (17/2),

***eyle-* yardımcı fiiliyle kurulanlar:**

rahmeT *eylesin* (10/112).

***ol-* yardımcı fiiliyle kurulanlar:**

sārhlK *oluveri* (10/53), *gözel* *oluyo* (16/6), *lezzeTli* *olur* (20/11), *rāmeTliK* *oldu* (20/21), *muTlu* *oldu* (28/167), *gelin* *oluyo* (32/15).

2.8.5. Çekimsiz Fiiller

2.8.5.1. İsim Fiil

Hem isim hem de fiil özelliği taşıyan sözcüklerdir.

-mA:

gelin çıkāmamız olur (1/9)

asker ı urlamaları da olur gızım (1/10)

buranıñ işTē bamıyā, bibē yālaması (9/13)

hē yardımlaşmamız da iyidir (10/29)

el öpme üe gelenlere bâzı ğâve yaparız (10/31)

sonna ğurban bayramında ğavurmalāmızı ğavuruz (10/35)

ġız başlā hemen ōda hönkür hönkür ālama üa (10/95)

Ōle olurdu ġonuşmalāmız böleydi anam (10/122)

bibēlerin hē ġızarTmasını yapıyoz (13/2)

bizim şapāne aya ü1 tez uydurū herkez için ġonuşmasını yemesini (14/42)

o duzlama şōle bi şēdir (14/124)

ben ōmayan şeyi annaTmaya çalışıyom yāni (20/24)

iş bitince eve ğâve içilme üe gidilir (27/25)

-mAk:

o zaman dü ün eTmeK hafifTi hinci a üır (8/6)

yāni bi ġız o zaman ġız ōlan birbirini ġōmeK yoKTu (14/6)

ōlan da bayramda fālan giTmeK isTēse sādıcınnān ġardeşinnen gidē (14/17)

gelin ġızı ġōmeden ōle bi el öpmeK (14/20)

Ōle hayvan kesmeK fālān mı vā o zaman (14/67)

emin olmamaK annamında yalım kelimesi kullanılır (22/8)

vekilli ün ne demeK isTedi üni annamıyon (30/1)

mendil, çorap hazırlā küçüKlere vēmeK için hediye (33/13)

-İş:

Şaphane ve yöresi ağızlarından derlenen metinlerde isim fiil eklerinden –İş ekine rastlanmamıştır.

2.8.5.2. Sıfat Fiil

Fiillerin aldıkları eklerle artık fiil olmaktan çıkıp, isimlerin önlerine gelerek, onların çeşitli hareket özelliklerini karşılayan sıfatlara dönüşmesidir (ÜSTÜNER 2000: 15).

-AcAk:

koKmaćeK yerlerine (10/70), *gullanılmāceK* şekilde (10/104), *unuTuveceim* yerleri (20/16), *decēmiz* yere (27/23).

-An:

oturan yakın aKrabālāmız (10/32), *gezilen* yerlēden (10/58), *yıKılan* yerlere (10/102), *sōleyemeyen utanan* hanımlā (22/12), *öpen* küçüK çocuKlara (33/14), *gelennere* (10/31), *gelen giden* (10/45), *gelenlē* (10/50), *ölenlēmiz* (10/98), *özenen* (14/29), *oynayan* (19/5).

-Dİk:

gonuşTuumuz şeylē (10/123), *sēvdiim* şeyleri (12/4), *haşladıımız* biberleri (12/16), *yıKadıımız ısladıımız* biberleri (12/16), *gördüü* birine (22/14), *isTediini* (16/3), *bildiKlēmi* (14/5), *gördüKlerine* (22/14), *bulunmadıı* dönemlēde (22/37), *verildiian* (27/27), *vādıın* gün (30/23), *vurduum* zaman (32/8).

2.8.5.3. Zarf Fiil

Fiillerin aldıkları eklerle, yüklemi çeşitli anlam özellikleri açısından belirten zarflara dönüşmesidir.

-A...-A:

vere vere (7/8), *ede ede* (14/62), *gata gata* (14/163).

-All:

gideli (3/3).

-DİkA:

duyduKca (27/50).

-AsIyA:

veresiye (7/8), *gızarasıya* (14/161).

-IncA:

geline (20/36), *bitince* (27/25), *garışdırınca* (14/193).

-Ip:

deyip (14/41), *gatıp* (14/163), *verip* (29/10), *getirip* (29/16), *gösTerip* (30/15).

-kAn:

giderken (7/3), *gidēkene* (10/78), *u_ıurlāken* (13/5) < uğurlarken, *satılırken* (20/4), *ya_ıāken* (20/9) < yağarken, *derken* (22/3), *gaynāken* (28/78).

-mAdAn:

gōmeden (14/9), *ovalamadan* (14/90), *yıkamadan* (14/125), *atılmadan* (22/30), *sormadan* (28/3), *süzülmeden* (28/71), *giTmeden* (32/11).

-DIğİndA:

dōdu_ıunda (10/47).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

3.1. DERLEME METİNLER

I

Adı-Soyadı: Pakize AKSU

Yaşı: 66

Derleme Yeri: Şaphane

1. eskiden burda yaşıyoz ğızım
2. çocuKlarım var
3. burda de ıl dışāda biri asTsubay biri õretmen
4. buranıñ ādeTleri ğızım dü ünleri mi soruyoñ
5. dü ünlēmiz güzel dāveTli olur
6. çōbasından pilavına hoşafına ğadaK güzel olur dü ünlēmiz
7. yāni ğızıñ āķasından tavuK götürũz, gözleme götürũz
8. ondan sōra güzēdir ādeTlēmiz
9. yāni gelin çıkāmamız olur, kına gecemiz olur, dü ün gecesi olur
10. asker u ırlamaları da olur ğızım
11. güzēcene u ırlarız askeri, du_a ederiz, onnā eğlence yapālā kendi aralarında
12. burda ğızım õle insanlāmız iyidir berāber toplanırlā
13. dedi ı gibi ölümde şeyde hēr şeyde berāberliK vādır
14. insancıldır buranın insanları herkez birbirine bālıdır yāni sıcaKķanlıdır
15. burda ürünlē ğızım kiraz, fişne, elma hepsi vādır
16. her çeşiT meyve vādır burda en çoK fazla kiraz, fişnedir.
17. şapānede en çoK õledir.
18. kebabı mēşurdur

II

Adı-Soyadı: Ramazan TUNA

Yaşı: 70

Derleme Yeri: Gaipeler

1. gaᵛıPler köyünden geliyon
2. çiftiyiz
3. buğdáy, ağaçlā bunun gibi bişeylē işte
4. başka ne olu köy yerinde başka bi şeysi yok
5. hayvancılıK yoK
6. bu çocuK hangi şeyde çalışıyo
7. türKçe öğretmeni
8. benim de bi olan vā da o da yabancı dil ᵛöretmeni onun ᵛiçin
9. bu sefē yüksek lisansı gāzanmıř da
10. sen de mi yüksek lisans
11. ámmá sen bunu tā benim ağzıma getiriyon neden getiriyosun
12. artık tamam bende bu gādarlık

III

Adı-Soyadı: Nazmiye DURMUş

Yaşı: 65

Derleme Yeri: İnceğiz

1. řapāne incēzde duruyoz
2. buranın ādeTleriñi gā unuTTum a gızım ben bilmiyon
3. kırK sekiz sene oldum burdan gideli ben
4. ā incēzin düᵛünleri mi
5. gāşıKlā şakır şakır oynā
6. çoK gözē olu düᵛünlēmiz

7. sabahTan yemeŭi yériz
8. ondan sonna oyunu oynarız
9. ā bu başka bilmiyon ğā
10. ben gétmiyon ğā hindi zāten düŭünlere
11. ne yetişir, vā vā onnādan vā her şey vā
12. her şey vā, hepsi de vā
13. ā onnā yoŭ, onnādan etmezlē, yoŭŭöle fazla yoŭ
14. hepsi giTTilē, göşTülē
15. çocuŭlāmın hepsi de burda

IV

Adı-Soyadı: Hatice TANDOĞAN

Yaşı: 77

Derleme Yeri: Şaphane

1. ā bu köyden, eveT
2. kınası, düŭünü
3. yemeK yaparız, yalvāç ederiz
4. başka nēdem düŭünlēde bi şē eTméyoz ki
5. ā baŭ kıyāfetim
6. eskiden bunnarı kéyiyoduŭ ya
7. onnā çoŭ ōdu onnarı biz bilmeyiz, şindi yoŭ
8. baŭlavā, keşgeK naPcez başka
9. hedéyye alır gideriz
10. neyimiz varısa geyeriz
11. iki tāne çocuŭum vā
12. ā ğoca ğoca ā baŭ

13. ā biri burda, biri melemende

14. õretmen ikisi de

15. iki tāne torunum vā

16. õzlemez min

V

Adı-Soyadı: Arif KATAN

Yaşı: 80

Derleme Yeri: Şaphane

1. dõt tāne

2. hepsi dē izmīde uşaQTa bursada falan

3. da ııldılā

4. ürün olaraQT bizim işte belli gā

5. kiraz, fişnemiz vā bunnā

6. hayvancılıQT yapmıyon ben

7. var, var, vardır da faqáT bu õmancılıQT õdu ıundan biraz yasaQT gónuldu

8. esgiden doqumacılıQT varıdı o bıraqlıldı falan

9. şimdi kiraz, fişne üzerine ıalışıyoz

VI

Adı-Soyadı: Ayşe KAYABAŞI

Yaşı: 70

Derleme Yeri: Üçbaş

1. dü ıünde bizim hincī işē bişirilē

2. hálva basāla, ıorba bişirilē

3. ondan sōra nohuT bişirilē

4. onnarı yapāla eT bişirilē tavuQTıeTi

5. bunnarı yapālā gızım

6. turşu nasī olceḲ dā ʾerī ʾini ġaynatceñ
7. dā ʾerī ʾi vādır baḲ
8. hindi ben getirivēsem ben āmazsıñız da eTmezsiñız de
9. baḲ ā bōle bōle ʿuvallāda hindi dā ʾerī ʾi vādır
10. duruyo ta ōle baḲ
11. onu gaynaTceñ süzceñ
12. sāmsā ʾı dövceñ süzceñiz ōle yinī
13. ā bibē ġatıyolā
14. baḲ ā bu yeşī bibēden de olū, ġurudan da olū
15. bibēleri turşu ederiz
16. yālarız, yāda ġavuruz yiriz
17. hiç bilmiyoñuz mu
18. sāmsā ʾı dövdüñmü yazmayı ʿıķıláceñ o içine süzē
19. duzunu atceñ ġarışdırceñ
20. baḲ yime ʾē doyamazsıñız iştānızı açā turşu
21. nāne, nāne
22. ā dörT baġ ā baḲ ne gözē baḲ
23. bu hindi ġāri hePsini bir biyōda vēceñ hemen
24. beşē yüz liraya veriyon ġızım
25. āceseñ al , al hadi, ā götū
26. ā poşede ġüveren mādem
27. dörT baġ zāten ġızım
28. hē tānesi beş yüz ġızım

29. dörT ğızım, a  a yoK da  ıldılā

30. yalıñız duruyon ben dayı ğızım

31. hasta olu  oluvēyon ben

32. Allah baĳıyo Allah

33. ā bu ğoca  Allah baĳıyo bana

VII

Adı-Soyadı: Osman KAHRAMAN

Yaşı: 85

Derleme Yeri:

1. bi t rk  s yleyen
2. oy yaylalar yaylal r   men baĳladıñız mı
3. ben askere giderken baña aĳladıñız mı
4. yandan s l manı yandan, yandan s l manı yandan
5. severim seni candan
6.  adıırınıñ  st ne şıp dedi damladı, şıp dedi damladı
7. All h canımı almadı, almadı
8. veresiye vere ver  k lmadı, k lmadı
9. istamb dur, k tahya havası, k roĳlu, izmir, izmiriñ ğavaKları d k l r
yapraKları, yazıyoñ mu
10. kar mı yaĳdı amanıñ k tahyanıñ ğıy lar 
11. oyun ğaşıKları v    karem mi
12.  m z,  m z,  m z
13. d  nl de eskiden keşkeK var dı keşkeK
14. buĳdayınan ā d v diK d beK var dı b le d beK ğarşıda k roĳlu vurdu
15. ēy ēy ben k roĳluyum, daĳd  gez rim

16. dü Ğünlēde helva basıyoz, ğavuruyoz unlu, şekerı bol
17. çorbā, ēt, pilāv, bamya
18. hemen aĝlāce Ğim geldi baĶ
19. vēmiyō muhtarınan vādıĶ biyōda ev dāvāsı çıķādı
20. şimdi memleket nerē
21. denizli çivril, vay çivril
22. denizlī acıbadem arāsı, yaĶtı beni ğaşlarınıñ ğarāsı
23. aman aman āşēm sen aĝla
24. nasıl vardı veli agaya yār déye

VIII

Adı-Soyadı: Fatma YAZAĞIÇ

Yaşı: 81

Derleme Yeri: Yalvaç

1. ne deyoñ
2. eskisini unuttum gā ben
3. yenisini de bilméyon
4. ölüm ğızım ōmadı Ğından
5. vā bu gelinim benim
6. evlendīdiĶ o zāman dü Ğün eTmeĶ hafifTi hinci a Ğır
7. hinci altını bilezi Ği çoĶ da onnā dāmaT Tarafları, ev düzeni
8. Gediz dePreminde varīdım ben
9. dePremlēde nasī ōdu nasī ğēdi déye onu soruyolā
10. ā bu benim ōlan
11. nasī ōdu, ā bu dışālara çadır ğurduĶ
12. ēvlēre giremediĶ

13. geliniñ ğardası varıdı
14. gelin on  beş g nl K gelindi
15. ğardası, bi  ocuK enişTesi  d l 
16. evi  g      n  tında ğ dil 
17.    l   l 
18. yoK ba a bi ş   madı da  taK g ne acı,    l 

IX

Adı-Soyadı: Habibe FIRFIR

Yaşı: 83

Derleme Yeri: şaphane

1. d rt
2. biri  ld  ya  olu  u  ocu  u yanımda g ne
3. h yı anaları v 
4.  yrı herkez  yrı
5. yaşımı bilm yon ına ğızım
6. buranı   deTl ni ne bilen a ğızım
7. ben yab ndan g di  imden peK bilm yon
8. d   nleri  yidir baK
9. y meKl  pil v,  orb , bam y , helv , pirin    bası yap l 
10. herkez yapıyo aşıl  yapıyo
11. ben mi yapıyon ğızım
12. bilm z min biliyon da işTe g   Tmeyon epeyden beri  Tmeyon
13. buranı  işT  bam y , bib  y laması, tomat z zalatası, mar l  te bete y yon ğ 
 ızım

14. tūşu dā_eri_inen yapılī
15. dā_eri_i gaynaTırlā sūzēlē, biberi de bōTdürülē
16. onuñ içine ġā sāmsaK dövēlē
17. ā tūşu ōle olū, hiç tūşusuz ōmaz
18. muTlağa dü_ünlēde olū
19. ben ne bilen anam
20. ben damlāda durdum da
21. ġeyiyōdu, üç etē_i bıraKmazlādı, varıdı varıdı
22. bōle cıbıllıK mıbıllıK yoğudu kapalıydılā
23. ā bōle benim gibi ġara car ġeyēlēdi
24. hinci manto giyyolā ġāli
25. şar mı déyolā ne déyolā ġızım
26. adamlā mı eskilēden bi şaPKa ġeyēlēdi
27. başka hiç ōle bi şe bilmeyon anam ben

X

Adı-Soyadı: Fadime AKAR

Yaşı: 65

Derleme Yeri: Şaphane

1. esğiden biz bayramlāda fālān işē ġeyēdiK
2. hanı yörüglü derlē üç eteK onnarı ġeyēdiK gülüm
3. onnānan bayrama gidēdiK hanı ōle yapādıK
4. yazmamız oyalı yazmalām ĩne oyalı, mekiK oyalı
5. ondan sonna şiş oyalı yazmalāmız modáydi
6. onnā yine aynı moda duruyo

7. herkez birē yazma örtünür ōle geleneKlēmiz ōleydi
8. dü_ünlēmiz yemeKli oluyodu hanı
9. üç gün yemeK bişirilēdi
10. ondan sonna yemeKlēde önceden benim yeni böyüyveren derkene dolma olurdu
11. sovan dolmaları olurdu ğazanlāda bişirilēdi
12. ondan sonna bulgur pilavı olurdu
13. et yemē_imiz olurdu bunnā
14. helvā basılır turşumuz olur
15. bunnā olurdu ğızım hepsi bunnādıydı
16. yinirdi ğomşulāmız gelirdi
17. yoKsa yabandan gelēnlēmiz olurdu onnara ğorduK
18. hepsini yemeKlēmizi ğorduK iKrām edēdiK
19. bunnarı yapādıK çocu_m aha bōle
20. şindi üç eteK yoK ğāri
21. gine de arada bi de géyenlē oluyo
22. dü_ünlēde fālān aldıranlā da oluyo
23. hanı esğiden bizim modamız déye dü_ünde aldırıyolā gelin olan ğızlā
24. kına gecesinde géyiyolā feglēnen bōle arķalarına şeylēni daķıyolā
25. ōle güzē güzē işli şeylēden
26. aynı o zamanķı gibi bayā da oluyo dē mi ōle hē
27. ederiz hē toPlanırız bi sen bana ben sana
28. bōle yardım ederiz birbirlēmize
29. hē yardımlaşmamız da iyidir

30. bayramlāmızda da yemeKlēmizi bi gün iki gün evelādan yaparız
31. el öpme_e gelenlere bāzı ğāve yaparız
32. bāzı hanı oturan yakın aḲrabālāmız olur
33. onnara yemeK için sofrā yemeK ğatarız
34. yūḳa baḲlavası yaparız gözēce yeriz
35. ramazan bayramındaydı sonna ğurban bayramında ğavurmalāmızı ğavuruz
36. haşáşlı bidelē loḳumlā yaparız
37. adına loḳum deriz onnā da haşáşlıdır bōle aha ōle
38. hindilēde ōmadı ya yenilēde vā farḲ
39. biraz kendilerini şe yapıyolā geriye çekiyolā demi
40. yenilēde vā gibi geliyo bana
41. hemmen şeye gidiyolā biz ōle deĝilidiK
42. kim gelise önümüze gözēce iKrāmımızı yaparız
43. baḲlavā ramazanda yūḳa baḲlavası daha çoḲ yaparız
44. gözēce onu bōle kesē veriz bōle
45. onnā da sevēlē gelen giden yir
46. ōle yaparız gülüm be aha bōle bōle
47. yeni bebeK dōdu_unda güzēce çocu_umuzu do_um yapTinán gelini ḳaryoláyá yatırız
48. güzēce çocu_u da geydiriz
49. güzē onu da yanıbaşına ḳaryoláyá yatırız güzē güzē
50. ona da gelenlē olur bebe_e gelenlē olur
51. loḳum ğoruz pisküvit ğoruz onnarı iKrām ederiz
52. çocuḲ sārılıḲ ōmasın deye sarı yazma örteriz
53. sārılıḲ oluveri de sarı yazma örteriz gülüm ōle ōle

54. annesini de tabi şe gibi geydiriz ġali lohusalı
55. güzēce geyimli geceliKleri sabahlıKları olur güzē olur
56. kırKını da güzēce çocu u yıkarız kırK daşnan
57. suyuñ içine daş atarız
58. kırK Tane daş topláceñ soKaKlādan işēden bu gezilen yerlēden
59. çocuK şe ōmasıñ nazar
60. ondan sōna bi de ātın atarız suyuñ içine
61. onnan bōle ġarışdırız onnan yīkarız
62. bōle ölçeriz kırK tane su ġuyarız
63. şeynen yumurtaynan ölçeriz
64. kırK tane su ġuyarız o ġovaniñ içine
65. gözēl onu veriz geline onnan yıkan dēye
66. çocu u da onnan yīkarız
67. çocu u düzlarız güzēce
68. suyuñ içine duz atarız bōle südüñ içine de atarız
69. suya da olur süde de olur ikisine de olur
70. ġoltuKlānın altlarına bōle koKmáceK yerlerine bōle elimizinen bi ōle şe yaparız
her tarafını
71. pamuKnan da yapılır aha bōle olur
72. kırKı çıKTınán hoca evine hacı evine götürülür
73. o da bize ġali kimisi yumurta veri bōle
74. kaç tane evde kimse varısa o ġadā yumurta veri
75. kimisi hediye veri çorap verī mendil verī eşarp verī
76. hē ādetimiz bōledir

77. oña göre yaparız çocuġum
78. ġız istemelēne gidēkene ilK evelā gidēkene bi gözē şe alıruz çāşıdan çıķulata
79. vēsin vēmesin o pakeT gidē
80. diyoZ ki allahın emrinnen peygamberin ġavlinnen ġızı isTeriz
81. eyā ōcese ġız gelir eliñi ōpē
82. ōmecese ġız da görünmēveri
83. bu işlē bōledir gülüm o annama gelir
84. hā tamam tamam deriz bu ōmaçáK heralde
85. onnā haber veri zāten derlē ġā saña
86. ondan sonna ġā ġitmēveriz
87. ordan haber gelir ōle olursa
88. benim dediġim gibi olursa ġız gēmez
89. yükseK yükseK tepelere ev ġurmasınlar
90. bi de kına gecelerinde bizim evelden ney neylerimiz vādı
91. nēy nēy anāsınī ķızsız ġōyan
92. dūz aşınī dūzsuz ġōyan
93. nēēēēy nēēēēy déye déye bōle o da insanı āladır ġāliK
94. bunu bōle o da ġızı ālaTır
95. ġız başlā hemen ōda hōnķūr hōnķūr ālamaġa
96. aha bōle anam be
97. dePrem ōdu şapāneye yeTmiş dePremi ōdu
98. dePrem ōdu da gülüm gine çoK şükūr ōlenlēmiz gedizde ōdu burda peK ōmadı
99. ēvlēmiz hasarlı ōdu
100. bu ēv fālān hasarlı yazıldı

101. güzēce para vēdilē yaPTırdıK sonna da ödediK paraları
102. çoK yıkılan yerlere de dePrem ēvleri vā orda onnā yapıldı
103. ōle onnā da orlara girivēdi
104. ğullanılmāceK şekilde olan ēvlē dePrem ēvlēne giTTi
105. bi dē memleketimize çoK yardımları doğandı dēvletin
106. anam bōle bizi hiç açıKTa ğomadılā
107. çadırları hemen yolladılā
108. ondan sonnā yiyceKlēmizi içceKlēmizi bol bol vēdilē
109. ēvlēmize giremediK
110. yemeK yapamadıK ōrda çadırdı yapıTıK ğā yemeKlēmizi
111. yemeKlikleri fālān vēdilē ğülüm de iyiydi çoK şükür
112. ölenlē de öldü giTTi Allah rahmeT eylesin ā bōle
113. ğüzele dayı derlē şapānede
114. dayı çocuĴum derlē
115. dayı cibarıım derlē
116. cibarı çocuK ondan sonnā dayı çocuĴum da derlē
117. güzē çocuĴum dēceK dē mi denmeyo işTe
118. bōle alışmışız biz anam ğālīK nāpam
119. işTe ğālī söylerlē ondan sonnā nēTTİñ, nāpıyoñ, iyi misiñ deye bōle derlē
120. nasīsıñız, iyi misiñiz demēzdiK önceden
121. AllaĴaĴsmāladiK denilen yere sālīcaKla giT sālīK şēsi ğonuşulurdu
122. ōle olurdu ğonuşmalāmız bōleydi anam
123. ğonuşTuĴumuz şeylē heP kendi yörelēmizin ğonuşması

124. bõle içTen gelereKTen bõle ğonuşuyoz

XI

Adı-Soyadı: Ahmet IŞIK

Yaşı: 72

Derleme Yeri: Şaphane (Kalabak mah.)

1. beş çocuğum vā, hāyı hiçbirini yoK
2. hafTadan hafTaya ikisinin yüzünü görüyön gerisini hiç göremiyön
3. hePsi bu ğadā
4. çoK soru sorma peK beceremem

XII

Adı-Soyadı: Yaşar BAYRAKTAR

Yaşı: 57

Derleme Yeri: Şaphane

1. şapānenin hangi yemeKleri mēşūr
2. düğünlē nolceK onlā normal
3. ama yemēğimiz ğarnıyarığımız dōlmamız patatēz otūrTması bõle güzē şeylē
4. sēvdiğim şeyleri söylüyön aslında ben bilmiyön
5. bunnarı ben seviyöm aslında
6. sonra şey işTe normalde eTli pilav düğünlēde de mēşūrumuz
7. bulgur pilavı eTli pirinç çorbamız bamyamız bir dē şapāne ğolası
8. evēT duydunuz muydu bunu turşu
9. evēT o turşu çoK güzel kuru biberden yapılır
10. biberler kurutulur böyle üsT burunlar alınır kurutulur
11. kışın onnarı kuru biberleri haşlarız önce
12. sonra bi suda beKleTiriz yıkarız filān iyce
13. ondan sonra dāğeriK dāda yetişen çoK eKşi bi şey

14. o da yazdan gene alınıyō k̄urutuluyō
15. dālardan topluyolar dā ıerī ını de kaynatıyoz suyunu süzüyosun çok güzel
16. ondan sonra o haşladı ımız biberleri yıkağı ımız ısladı ımız biberleri de içine katıyoz
17. bol sarımsaK peK çok bol sarımsaK
18. onnarı da şimdi bi tülbenTe koyuyolar
19. eskiden içine atıyoduK da güzel durmuyodu
20. tülbenTin içine sarımsaK içine de atıyolar
21. hemen bi gün sonra turşu oluyo işTe çok güzel
22. yemeKlêde muTlağa şapānenin geçerli

XIII

Adı-Soyadı: Kasım VURAN

Yaşı: 78

Derleme Yeri: Karamuratlar

1. Pazādan PaTlıcan aldıK bibē aldıK
2. bibēlerin hē ğızarTmasını yapıyoz
3. dü ınlêde bizim keşkeK Pişē nohuT Pişirilē fasulle, pirinç pilavı, çörba
4. ēylenirlē, gülerlē, oynālā, yāni herkezlē
5. askerleri u ırlāken toPlanırız millet yāni geçiriz
6. sePse bizim ōrda kiraz, fişne, elma hepisi de bulunur yāni
7. hayvancılıK da vādır az çok ğoyun, sı ır, ineK onnā vādır
8. yeTmişde dePrem ōdu
9. hē vallā çok ğuvveTli ōdu
10. heP şēlere girdiK çadırlara girdiK
11. ben yatıyodum evin duvarı göçüvēdi hasar ōdu

12. hē hemen dışarı ğaçTıK

13. çocuK iki tâne vā da ııldılā yāni

XIV

Adı-Soyadı: Fadime DAŞDEMİR

Yaşı: 71

Derleme Yeri: Şaphane

1. üç, izmirde üçü de

2. iki ölüm bi ğızım vā

3. işTe bu giden böyük olan benim Pazar görüyoduYuK

4. şimdi buranın ta başTan mı başlácez

5. önce bizim burda eski ādete gidēseK çocuKkan bildiKlēmi

6. yāni bi ğız o zaman ğız olan birbirini gōmeK yoKTu

7. gōmeden ēvlenirdi herkez anne baba ne derse

8. mesela işTe şu ğızı ölüm saña alıvēcez

9. gōmeden nişanlanıyodu

10. mesela söz kesildimi bizim būda ğāvede şeker üleşTi derlē

11. loğum, pışküviT, şeker, kolyā, cigara, çay, ğāve o gün ğāvede kim varısa
bütün iKrām ederlē

12. ondan sonna ēvden dō ğālī diyereKten o şekerden loğumdan ğız evine on ğadaK
götürüz

13. yāni a ız Tadı denir

14. ondan sonna biyōda yüzüK TaKma

15. eski ādeT ğālīñ hemen çoK giTmez iki insan bi yüzüK Tağā

16. olan yine giTmez olan ēvdedir ğālī

17. sonna olan da bayramda fālan giTmeK isTēse sādıcınnán ğardeşinnen gidē

18. gine o gelin ğızı gōmezdi

19. öbür odada yér içē birē mendil verisin
20. gelin ğızı gōmeden ōle bi el öPmeK
21. sādıç kapiya ğadā gelī onun elini öpēdi o para veridi ōle geri gidēdi
22. ondan sonna düün olceKse ğālīñ tabi bi ğonuşuyolādı onnā
23. neyse ēvde söz kesiyodu yine ta nikâhTa görū görüse
24. yine gōmeK yoKTu çoK eski bunna işTe
25. sonna işTe düün geldimi nikâh ōduu sıra bāzı eveli olū bāzı sonna olū
26. işTe hinciki gibi üç gün davul çalınır
27. daha önce varımış bizim annelēmiz babalāmız ğeymiş üç eteK ğeymiş
28. benim aKlım erdineñ üç eteK yoKTu
29. onu ancaK düünlēde birbirinnen kimde vāsa özenen ğeyiyodu
30. yāni ōle önce vāmış
31. benim annem, babam neyse babāannem bunnā ğeymiş de bizim günümüzde yoKTu ğāri
32. ipeKli deniyodu o zāman birmān bi birmān ādeTi
33. pembe dallı güllü ā şōle bişē
34. hindiK yalan sōlemeyen ben ōleydi
35. benim hālen duruyo gösTeriveren pembe gelinliK
36. gōsen sen saKlıyon hālā ben
37. o zāman ōleydi ādeT
38. beyaz meyz burā accıK da kenar olduu için sonna çıKTı
39. emme burā çoK tez ayaK uydurdu
40. eski ādeTleri çoK bıraKTıK

41. hep òle diyom ben şapāne deyip geçmen diyom
42. bizim şapāne aya ı tez uydurū herkez için ğonuşmasını yemesini
43. sen diyolā car geyiyon
44. ē ben yeTmiş yaşında geyerin diyom
45. manton yoK mu vā iki tāne geyemem, yabana gidēsem
46. bırakılmaz òldünen çıkā ğā bu déyom
47. gine öcü gibi bürünmüyom laf oluyo da bōle ediveriyon ben hemen
48. òle sorālā izmirde fālān Tēze sen ē diyom ben bōle ādeT
49. gözümü açTım on ı iki yaşında TaKTım kafama bunu ben
50. neyse dü ün geldinen eski ādeT şimdiki gibi fazlaca hayvan yoKTu
51. fakirlik vā o zaman belki teK hayvan kesiyodu
52. onnan üç gün idare ediyodu dü ünü
53. mesela hısım aKrabā beş ı altı çocuK vā davul ğā işTe
54. o zaman söğüş çıkıyodu olan evine
55. aKrabāları tePside bōle tePsiyi süslüyoladı
56. da ıa malı olan bi hayvan çıkarı davulnan
57. onu olan evine getirilē
58. amca dayı olan evine onu söğüş çıkarıdı
59. işTe Pazar gün çıkıyodu òle oluyodu
60. ğız evi de telāşeydi o zaman yā hep yemeK yiniyodu
61. biyō kınaya geliyoladı birē hediyeleyen
62. ğıza kına yakıyoladı dò āynan yas ede ede

63. o gün yemeK yidiriyonu ğız  evi de
64. o zaman ke keK,   ba ne var sa
65. hinciki gibi bolluK yoKTu ğızım o zaman
66.  scaK bi yemeK  sun da ne ol sa  sun
67.  le hayvan kesmeK f l n mı v  o zaman
68.  lan  evi kes di
69. peK ğız  evinde yoK o zaman
70. hinciki gibi bolluK mu v dı mesel  yoKTu
71.  le i Te    g n  vde   amınan o zaman heybe olurdu
72.  len d   n olurdu
73.   am oldun n  lan  evinden serho   oK olurdu y ren
74. o zaman i Te adaml  i  
75. bayıla ayıla ğız  evinin  n ne gelir  da davul  alınır
76. ertesı g n ğız hamamı da v dı o zaman
77.  lan  evi Tutuyodu hamamı
78. ğız da ar ada larını f lan derkene hamama g t r yodu
79. yemeK yiyodu y ni  oK uzun s r  bu, eve buyursa ız
80. cen zede ne olur g z ce i Te aynı evel  de  leydi  indi de  le
81. mesela evel  yemeK g t r l d  cen zenin  ld   g n
82. cen ze  aKTı mı mesela ba  s l  na gelir e  dos
83. getiren  onu  om usu yemeK getir 
84. aK am onu heP toplanır yirl 

85. üç gün öle okunurdu
86. öle olur cenâzelēmizde de adam ösun ğadın ösun farḲeTmez
87. asgeri de aynı şindiki gibi gine aynı böle oluyodu o zaman da
88. ben daha çocuḲTum o zaman asgerlê böle araba mı vâ yörüyoñ o zaman
89. pirinç çöbasını hâ pirinç çöbasının pirincini normal pirinçTen yapāsın
90. biyōda yıķāsın ılıḲ suya üç gün filan böle iyce ovalamadan yıķāsın
91. suyunu da ocaᵛa ğorsun sâde
92. su böle ılıdı mı atāsın pirinci
93. tabi az Pişircen çoḲ Pişircen suyunu ona göre ayarlāsın
94. suyunu alırsın ıscāḲ su ğuyāsın soᵛuḲ su ğuyāsın
95. ğaynamaᵛa başladı mı Tuzsuz tereyāᵛı vāsa içine atāsın
96. sana yāᵛı vāsa sana yāᵛı atāsın ğızarTmadan
97. o Pişê içinde onun içinde ğâli de ondan TaTlı olū pirinç çöbası
98. herkeze de şe yapmam anlatmam
99. ğülüyolā dēveriyon diyolā evde TaTlı olmuyo
100. işTe böle yapın diyom aᵛā yine ōmadı
101. ğazanlānan Pişiriyoz süneT, düᵛün ben iki senedir ğiTmiᵛon
102. hasTayım beyim öleli çoḲ rahaTsız oldum
103. yirmi sene düᵛün yemeᵛine ğiTTim ben
104. senede belki yirmi yere gidiyodum mēvlüt, düᵛün, süneT çoḲ
105. dü dāᵛa çöba Pişmedi

106. çöbayı gā işTe bōle hafif ğaynaTırsın o tez yapışır dibine
107. eĝē tereyā ın yoKsa sana yā ı at meselā ona benzē bi şē at
108. adlarını peK bilemem
109. ondan sonna bōle ğoyu mu seviyoñ accıK duru mu seviyoñ
110. o koğusu kesildimi pirinçlē dā ılır
111. PişTimi ondan sonna ayrı yā ğızartceñ gā tereyā ı ğızartceñ
112. gine o evelā PişTi ya onu içine ğatceñ onuñ
113. onu bi ğarışTırceñ ğoceñ gā suya
114. kapānı iyce kapama durulur o zaman
115. ğazanları bile kapamayız pirinç çöbası çoK durulur
116. òle bildi ın gibi òmaz
117. ondan sonna āyrı çiçeK yā ınnan salçasını alceñ sos yapceñ
118. onu da ötekinin üsTüne süslēveceñ
119. ğara biberini eTceñ
120. afiyetnen ye
121. bebeK dünyaya geldīnen bizim burda eski ādeT
122. göbe ını baĝlālādı bi ipnen temiz ipnen
123. çocu un bi hafta on gün sonna göbe ı düşdünen duzluyoz derdiK
124. o duzlama şōle bi şēdir
125. önce yıķāsın çocu u sonna yıķadıKTan sonna yıķamadan ğuru ğuru duzlayamazsın
126. hasTa olur òle o

127. önce yıkıyor çocuğu ondan sonra hafif duz şöle bi temiz bezinen her yanına sürüyor
128. çocuğu koymasındırız hem Pişmesin diye her tarafına süreriz
129. yatırız ya bi gün duru ya iki saat
130. görküyosa yıkarız çocuğu duzlamamız odur
131. ertesi gün yıkarız gâ çocuğu o duzu çıkısın diyerekten öle galır
132. on beş gün oldumu gırklarız bi
133. on beş gün gırkı deriz biz ona burda
134. on beş gırkında kırk daş sayarız kırk bir daş
135. onu temiz beze çıkırlarız
136. bi göva su hazırlarız
137. altın yüzük atarız ya da gümüş suyun içine çörekotu atarız
138. ondan sonra yumurtanın gafasını gırarız
139. kırk bir kere onun gabınnan ölçeriz o govaya gıyarız göva ılık
140. o suynan birinda annesi yıkanır gidē banyoda
141. birinde burda çocuğu yıkarız öle gırklarız
142. bir ay oldumu bir ay gırkı deriz onu da gırklarız
143. aynı o daşlarınan o yumurtaynan o yüzü ünen bir ay gırkını da aynı yaparız
144. son gırkını da gâlik o son gırk gâ kırkgün dedimi bi da a gırklarız
145. aynı gene öle yüz yıkarız
146. ondan sonra annesi geyinir çocuğu geyinir bi anneye babaya el öpme e gidēlē
147. o son gırkıdır gâli
148. vâ çok şindi yeni açılā vā

149. çoK gitTim benim böyüKlēm de vādı
150. yedi senedir işTe beyim öleli gidemiyon
151. yapamıyon içime bungunluK baygınlıK geliyo
152. düüne çıKmaK kolay da deıl
153. buranın yörenin ādeti her düünde aynı yemeK yapılır
154. bi teK mevlüTlēde deıışıK olur dāveTlēde deıışıK olur
155. aynı dediım gibi işTe pirinç çöbası, pilavi et, helvā basarız irmiKden daTlı olaraK
156. bamya olur, turşu olur
157. niāyeTde soıuı deriz biz ona ne varısa karpuz, üzüm
158. irmiK helvāsını tavaya işTe yāni ğoyuyoz
159. ben ölçü bilmem elim ğarardır benim el ğarārı
160. zāten cāhilim ōleyi bilmem
161. önce tavaya yāını ğoyuyoz irmiını ğatarız ğızarasıya ğadaK ğarışdırız
162. pembeleşdimi süTünü ğoyarız
163. bi şekerini ğatıp bi şeyisini ğata ğata denKleşir ğālim
164. ondan sonna tamamlandımı basarız
165. elim ölçüdür gözüm ğarar
166. zāten cāhilim hiç ölçü yaPmadım
167. şöle tavayı eğivēdimi bilirim ben ğā çiçeK yāını ğatdımını
168. zāten on dört kilo irmiK basıyoz bi düünde
169. şöle tavayı yan getirivedimmi onun yāı belli oluyo

170. ğararlaşıveriyo hemen onu bilirim ben òle
171. o ğızarasıya ğadaK ğarışdırıyoz ğāli ocaKda
172. accıK pembeleşdimi süTünü ğoyuyoz su ğoyuyoz
173. accıK suyunu aldımı iki kere felan su ğoyuyon
174. onu aldımı ondan sonna şekeri òle òle derken ğıvāmına geldimi kapat
175. şimdi tereyā ıını çoK insan ğodurmuyo
176. aslında güzel koğu veriyo çoK insan ğodurmuyo onu sōlemedim
177. tereyā ıı duzsuz tāze olceK
178. demin pirinç çōbasını annaTdım yā hanı çiğ tāze yā olceK atceñ o Pişē
179. sonna da gine ğıztartceñ onu ğatceñ o üstüne salçasını ğā çiçeK yā ıınnan
180. o süsTür ğāli bizim
181. bunun sünneTinde de berāberdiK biz mēmeT ıabinnen yanındáydim yanında
182. aKrabāmızdır sōledi bana sōledi
183. işTe bu tereyā ıı sır dediydi
184. süT ğatdım dedi ııne inanma
185. hiç ğatmadım dediydi bana
186. bunnan sünneTinde ğız şafa ıın sünneTinde
187. ben yanındáyim yā berāber ğatdıK süT ğatmadı
188. heP süT ğatdıK, süT ğatdıK diyolā ben hiç ğaTmadım irmi ıe ğatmadım
189. yaPmadı ıım şeyi yaPdım diye sōleyemem
190. herkez de ıışıK
191. sana yā ıı ğatıyolā o koğuyo diyolā

192. onu accıK ğızaranderken ğatāsın
193. ğarışdırınca da Pişē o tereyā ı
194. tāze olceK, duzsuz olceK, duzlu filan olmaceK
195. öle işTe ben onu göz ğarārı yaparım
196. tabi o çiçeK yā ından başka yāla olmaz zāten
197. en hafif onnan olur, öbürkü yālarınan zāten a ır olur
198. hem biz yedi kilo irmi e meselā yarım kilo ğatabiliriz
199. öle çoK de il gine
200. eñ az yirmi kişiye gidiyoduK senede
201. bu sene gereKmez dedim
202. başımda durceKlē, ondan sōna sinirden işTe mēmeT ağan öleli ondan yapamıyon
203. yā ayrılıK bu ben yalıñızım burda
204. üç çocu um vā izmirde
205. ğödü ünüz en böyüK ölüm da işTe gidē bi hafTa on gün sōna meselā
206. senelēdir teK kişiym ben
207. öle boş durmam gene ben arada yorgan da dikerin
208. boş durmayı sevmem boş duranı da sevmem
209. bōle her yörenin bi ādeti vā dē mi
210. demin asgeri sorduydun
211. ben çocuKқан işTe yeTmiş bir yaşındáyın ya
212. ta o ğarşıya biz yayan giTdıK

213. davulnan asger geçirme  e geliyodu 
214. b le annemin ete  inden dutuyodum
215. ben on bir yaşınd ken  ld  annem
216. tabi bi g n evela onun d   ası her şesi oluyo da yayan gidiliyo araba yo 
217. buradan kesdirmeden ġaradan pete a yoldan ordan ineriz
218. at  arabası mı giTceK artı  n se
219.   bu tarafd ydi kendi babamın evi buraya davulnan asger geçirme  e gelirdiK
220. bi de o asgerl  o z man annaTdım ya accı  a lı  v , yo lu  v , eKmeK yo 
o z man şindiki gibi de  il
221. s na eKmeK ediyol dı bi fırın v dı k y fırını o fırında
222. ġurutuyolarıdı eKme  i k flenmesin bozulmasın deye
223. onu bi de eTli daġarcı  v dır sen bilmezsin bay  bi ġoyunların derisinden
yapılma ama  o  g zel yapılır  o mazdı
224. onun b le ters yanını  eviril di ġıPġırmızı olurdu ġ  o deri
225. daġarcı  derdiK biz ona ondan hi  ge miyodu
226. onun k   Klerini b le  eviril  o eKme  i ona ġuy l  asgere sıkı sıkı sar l 
227. onu bi bu   su g rd nen ısl mış
228. fırın ġurusu ya o ġabarıverir onu yirmiş asgerle
229. bizim gelene  imiz g rene  imiz iyidir
230. mesel  mezere giTdil mi b le orda heP başın s   olsun sıraya dur  adaml 
231. burda evinde gelin geldimi g le g le ge in diye heP ġayınt ynan amca
dayıynan ġonuřurl 
232. birliK ber berliK  o 

233. ölü ossun, dü Ğün ossun, bayram ossun, heP berāber toPlanınız

XV

Adı-Soyadı: Ramazan GÜNEŞ

Yaşı: 52

Derleme Yeri: Ayvacık Köyü

1. kiraz, fişne, elma, ayva
2. zePze normalde tomatiz, büber, zalatalıK, fasulle, mısır, bulgur
3. belli başlı ādeTlē normalde aynı şapāne şeklinde oluyo
4. yāni eKseri de zāten burda oluyo
5. yāni şē nikāh felen şapānede
6. hē yedi kilometre bizim köy burā
7. en yakın köyü yāni şapānenin
8. fazla öle bi farkımız yoK yāni bizim aynı aşşacı yukarı
9. hayvancılıK var büyüKbaş küçüKbaş var
10. bizim köyde aynı buranın giyimi vādır
11. eski yoKTur yāni fazla bayanlāda olsun erkeKlēde olsun belli kıyāfet
12. normalde öle bi şē yoK şu anda yāni ğalmadı eskilēden

XVI

Adı-Soyadı: Elmas GÜNEŞ

Yaşı: 73

Derleme Yeri: Ayvacık Köyü

1. güzel bi yerdir
2. hē hePsinden yapıyoz vā vā eyidir
3. isTedi Ğini geyiyo ğoca ğarılā bile geyiyo gülüm
4. güzel et, pilāv, mērcimeK çöbası, nohuT, yo Ğürt
5. hē mēşūr dā Ğeri Ği ğaynaTāsın

6. onuñ eşi suyunnan sâmsaK dövê yirsin biberinen gözel oluyo

XVII

Adı-Soyadı: Arif ASLAN

Yaşı: 68

Derleme Yeri: Ayvacık Köyü

1. bizim köyde en çoK elmâ, armuT, fişne, kiraz, bûday, arpa, nohuT her şe yetişir
2. bizim köyde dü ünler Cuma gün başlıyor cumartesi, Pazar üç gün devâm ediyo
3. davullu zurnalı yemeK sırf dü ün evinden üç gün milleT ordan yir içē
4. ondan sonna efendime sōliyen gece ēlenceleri devâm ediyō
5. yöresel islâm oyununu oynanır
6. akdağ yaylası bu yörelerin havası oynanır
7. ondan sonna efendime sōliyen ğırıK hava oynanır
8. zāten bir numīralı oyuncuyuz biz
9. sōlerim ama şu anda sōleyemem
10. nasī sōliyer bu soķā ın ortasında utanırım utanırım ne sōliycem ben yā
11. Allah ıallāh şu anda hiçbir aKlımda yoK yā
12. hatırıma gelmedi hiç bi tâne yā şurda şu anda
13. evlērinin önü yoldür yoldan geçēn karaķoldür
14. ķurbān ılām sarī gelin al destinī burdan doldür
15. ķurbān ılām nazlı gelin al destinī bizden doldür

XVIII

Adı-Soyadı: Huriye CANGÜR

Yaşı: 76

Derleme Yeri: Ayvacık Köyü

1. bi şe mi decēñiz yoKsa

2. düŰünlēde muŰabbeTŰederiz
3. hiŰ bi erkeK, ocuK uymayız
4. düŰünŰevlerinde diñeliriz apıya
5. biri diñelir bi zopa alır eline bi ōlan ocuŰu uymaz ına gecesinde
6. hē adın adına oyunŰōynarız
7. deyemiyon hePsini biliyodum deyemiyom TaTlı uzum
8. heP ına evlerine gidiyodum
9. mēşŰr nohuT, fasulyá, mal keseriz onun etini şēŰederiz
10. hoşaF, ālma hoşaFı, fişne hoşaFı ā onnādan yaparız ā
11. oyun oKTu oyun da esgiden şindi yoK ā almadı onnā
12. ıyāfeTlēmiz ŰŰeteK geyēdiK ŰŰeteK esgiden hā
13. hindi geymiyolā ōle geyyolā da arada bi geyyolā esgilē almadı āri

XIX

Adı-Soyadı: Cennet DEĞİRMENCİ

Yaşı: 75

Derleme Yeri: Gaipeler Köyü

1. ā bōle oyunŰoynarlā
2. esgiden iki insan ıkādı adın arşı arşıya oynanırdı dē mi
3. aşıKnan oynuyoduK
4. hinci ōle dēŰil
5. hinci ōle arşı arşıya oynayan yoK
6. yardım edēdiK dāŰa hala yardım edēlē

XX

Adı-Soyadı: Ali Osman KALKAN**Yaşı:** 59**Derleme Yeri:** Değirmendere Köyü

1. en güzel fasullesi güzel olur
2. zāten fasulleyi de biz Pazara çıkāmayız yāni
3. şapāne tükeTir hemen
4. başka fasulle beş ğuruşa on ğuruşa satılırken yāni bi liraya satılırken bizim köyün fasullesi iki lira iki buçuK lira öle bi satılır
5. cevizi mēşūrdur
6. çoK güzel enteresan cevizi vādır yāni nası desem
7. hayvanı da lezzeTlidir yāni
8. bizim bu aKdağ şapāne da ı bura
9. burda kekiK çoK ödu ı undan kekiK de acı ödu ı undan hayvanın kekiK yimesile ösun yāmur ya ı āken de suyun aşā dökülmesile her şe çoK güzel lezzeTli olūmuş
10. acı kekiKTir bi de bizim keki ı imiz
11. yāni çoK lezzeTli olur yāni hayvanı da
12. dü ı nlerimiz nasıldır meselā dü ı nlerimiz
13. bizim bilāder de gelsin mi yanımıza
14. onu da arada bi artıK kaTTıram mı
15. bilāder bilāder bura ge bi
16. dü ı nleri anlatcem ben de unuTuvece ı im yerleri
17. dücünlerimiz eski osmanlı gibi olur da
18. hā aKlıma geldi aKlıma geldi
19. bizim şeytan mēmeT dayımız vādır bi

20. bi de elif abla varđı
21. o öldü rāmeTliK oldu da
22. memeT   ağa o tōbanın içine horùzları gūyā cimciriveri bacā  ından bi cıraKlaTır
23. aynı aynı gelin kına onnā türkiyenin her yerinde mēşūrdur
24. ben ōmayan şeyi annaTmaya çalışıyom yāni
25. horùzun bacā  ından biz de çocu  uz ya o zaman
26. horùzun bacā  ından cimciriveri de gā cıraK cıraK cıraK
27. biz bāzı bi gorkādıK bāzı bi sevinīdiK
28. kendi de bōle bi şeyiñ içine saKlanırdı
29. bōle çuval gibi bi şe gēyēdi
30. bōle biz gorkādıK acaba neyiñ nesi diye bi şe  ededıK
31. dü  ün yeri de bōle güzel olur yāni
32. islāmoğlu iniş gelir inişTen türküsü vādır
33. hadi o türküyü de sōliyem ben hafif hafif sōliyem de şōle dē mi
34. islāmoğlu efēm iniş gelır āman inişTēn āman
35. hēr yānların görünmüyōr efēm gümüşTēn
36. bu şapānemizin ulu cāmisine gelince bu lefhālarında yedi yüz  on yıllıK görünüyō
37. bin iki yüz  on aslında bin yüz  on tārhlimiş burası
38. yāni bi yüz senesi resmî gayıTlāda gayıTlıymış
39. yāni vakıflar genel müdürlü  ünde varımış ama biz yedi yüz  on yaşında olaraK biliyoz ulu cāmimizi
40. çok enteresan yazıları vādır içinde

41. yāni içerde atıf harfleri vādır vav harfleri atıf yāni
42. her bir harf yüz seneye teķābül edēse bu cāmi dörT yüz sene daha bi ayaQTa durma şēsi vā
43. yāni annadı ımız ğadarıyla eski bōle hattat yazılarından annadı ıma göre yāni benim kendi annadı ıma göre şapāne ulu cāmisinin bursa ulu cāmisinden daha yaşlı
44. yāni en az yüz yaş fazla ve dünyada ēn büyük ahşap ulu cāmi kütahyanın şapāne ilçesinin ulu cāmisidir
45. dünyanın en büyüK ahşap ulu cāmisi sütunları da ağaçTır
46. şindi şu anda sekiz yüz kūsür yaşında oldu ına göre hiçbi dePremde daha bi za ıyāT yoK yāni buranın
47. ve de şeyiñ yapTı ı sōleniyo burayı mīmar sinanıñ ğalfasıñ yapTı ı da sōleniyo
48. şu tepeye çıkaraQTan bu tepeden yaPmış yāni enteresan da cāmimiz vādır
49. dünyanın ēn büyüK ahşap ulu cāmisi baK Türkiye demiyom dünyanın
50. çoK annatce ım şēlē vā meselā selçuQLulā zamānından da o zamanna yapılmış burası yāni
51. ē bu ğadā yetsiñ mi hadi baķam

XXI

Adı-Soyadı: Durkadın CANER

Yaşı: 54

Derleme Yeri: Şaphane (Hacıhasanlar Mah.)

1. çālgıcı dolu çālgılı oluyo bizim dü ınlēmiz
2. gelinliK giyēlē nişanlı ı hanı
3. onnarı bilmiyom
4. ya fasulle ya çörba ondan sonnaca ıazım pilav yapılıyo
5. hē ōle bi de bamıya başka daha ne yapam

XXII

Adı-Soyadı: Ayşe AKSU

Yaşı: 53

Derleme Yeri: Şaphane

1. a ız özelliKleri kelimelē kısaltılır
2. genelde yutulur bāzı harflē
3. bāzı meselā ğayrı derken biz ğāli deriz
4. burda ğā olaraK konuşulur
5. eveT k'leri g olaraK arada meselā yumuşaK g de de ıl g de de ıl ğā diye bi kelime çıkā bāzı kelimelerin içinde
6. meselā yalım, öle de ıl gāliba annamında
7. o meselā kırmızı de ıl yalım öle kullanılır dē mi
8. emin olmamaK annamında yalım kelimesi kullanılır
9. onun dışında ğāli, ğā onnarı çoK kullanırız
10. meselā bizim ılan, sādıç, sādeç diye de kullanırız
11. meselā len demeK başka yerde şe e çekilir
12. ama burda meselā eşlerine eskilē ismini söyleyemeyen utanan hanımlā genelde eşlerine ve çocuKlarına kullanır bu kelimeyi
13. lan diye de ıl de len diye kullanılır ama bi yabancı erke e bunu söyleyemezsin çoK ayıPTır
14. onun dışında meselā kız kardeşine eĝē kendine kardeş olaraK gördü ü birine bizim kız, bizim ılan yakın gördüklerine kullanır bu kelimeyi
15. valla burda en mēşūr haşaşlı şeylē çoK yapılır
16. loğum deriz çöreKlere bunnā susam, ceviz üçüyle de yapılır
17. pidemiz vādır her yerde yoKTur yāni bu civarda Kütahya yöresinde demi sādece burda

18. bayramlāda pide yapılır
19. bi de eskiden şindi peK yapılmıyo mantı büyük babā  annem aynı gene mantı gibi  apatır
20. i ine ş  koyādı b le bulgur, pirin  gibi  onurdu  ıymanın bulunmadı  ı zaman
21. her evde olmazdı   nk  eskiden  ıyma
22. i ine bi t ne  avurma  oyara  onu fırına s r 
23. sarımsa lı su d k  de  i iK bi ş  yapardı
24. y ni mantı gibi ama mantı gibi olmazdı
25. daha far lı bi tadı olurdu
26. burda eskiden mesel   onserve peK bilinmezdi
27. benim bab   annem her  eyi asma yapra  ını bile kuruturdu
28. patlıcan ne varısa bah eden  ıkan hePsini pi iri yeme  ını yapādı ve bu her yerde olmaz
29.  uru patlıcan,  uru biber,  uru  aba ,  uru domatez acılı bunnarın t rl  gibi bi yeme  ı yapılır buraya  zg 
30.  o  lezzetli olur i Te  avurması varısa atılır yo sa atılmadan da yapılır
31. o yemeK mesel  her y rede olmayan bi de  i iK yemeKTir
32. onun dı ında burda z ten et genelde ızgara demi  le pi  
33.  avrulara   o     i li yapamaz mesel  bi anteP y resi gibi
34. mesel  burda patlıcanı k zleyereK  o  sevilir
35. hani ate in  zerinde biber olsun patlıcan olsun o t r  eyl 
36. ben mesel   o  severim onu y sız filan tuzlayara 
37.   valtıda o t r  eyl   o  yinirdi eskiden her  eyin her an bulunmadı  ı d neml de

XXIII

Adı-Soyadı: Naciye YELBOĞA

Yaşı: 58

Derleme Yeri: Şaphane

1. beş çeşit yemeğimiz olur düğünlêde pirinç çörbası, ẽTli pilav, helvā, komposto, bamıya
2. yemeğimiz olur bõle geleneK göreneK
3. düğünlêde kına gecesi, gelin alma felán olur
4. cumartesi gün aKşam kına gecesi olur
5. pazar gün öğlen olanı evi gızı evine gidē gelin getiri bõle işTe düğünlê olur
6. en çoK fişne, kiraz
7. fişnelēden komposto yapıyoz, satıyoz, kirazları satıyoz
8. aha õle vakiT geçiriyoz gızım
9. kış hazırlıı için konserve yapıyoz, reçel yapıyoz, turşu gızım
10. o küp turşusu ben yimiyon da hindiK gurmuyon bilmiyon
11. sirkeynen guruluyo hē o ẽşi turşu gızım
12. dāıeriıi gaynatıyoz biz güzēce, bübēleri haşlıyoz
13. azcıK indirdineñ şekē gatiyoz içine Tuz gatiyoz ẽşinin içine birbirine garişTıryoz
14. ben yalıñız yaşıyon evlaTlā gurbeTde
15. biri Tāşanlıda biri simavda biri izmiTde
16. õle yalıñız yaşıyon

XXIV

Adı-Soyadı: Ali DOĞAN

Yaşı: 65

Derleme Yeri: Kızıldoğan Köyü

1. yīceK ğadā her şey yetişiyo
2. buydéy, arpa, fasulle, misir
3. dü_ünlē mi adamın durumuna göre oluyo canım kendine göre ayarlıyo
4. hayvancılıK bol
5. besiciliK vā yāni ğurbandan ğurbana besiciliK

XXV

Adı-Soyadı: Sabri COŞKUN

Yaşı: 71

Derleme Yeri: Gaipeler Köyü

1. bizim kö_ün biraz hayvancılıK gerisi meyvacılıK
2. kiraz, fişne eKseri bol olan bunnā yāni
3. az da çiçciliK vā yāni bunnarı vā
4. kına gecelerinde ancaK ğadınlā erkeKlē mu_abbet sohbeT
5. heP yakın birbirine şe olur yāni o bunu görü, onnā onu görü yāni bizim kōde ōle
6. tabi tabi çalgı olur yā
7. askere gene aynı ōle bāzıları verilē yāni yemeK verilē bāzıları da verilmez
8. çocuKlara bi kına gecesi yapālā
9. askerleri duānan u_urlarız

XXVI

Adı-Soyadı: Hasan Ali YÜKSEL

Yaşı: 56

Derleme Yeri: Çamköy

1. fişne, kiraz, elmā, ārmut bunun gibi ğavun, ğrpuz, domatiz, buğdāy, arpa, mısır bunun gibi şeyle yetişir

2. Gediz dePreminde yeTmiş dePremi oldu
3. onda da ölü yoKTu da yannız hasar vādı onnā bir  iki binā ya ındı yāni
4. vā beş tāne  ocu um vā
5. āyrı iki tāne  ızım vā onnarı gelin etTim de
6. iki tāne  lan vā everdim āyrı ev yapıv dim
7. bi tāne  lan vā şu anda bek r
8. yedi tāne torunum vā
9. ben evel  fişneynen, kiraz nan bunnar nan u raşıyodum

XXVII

Adı-Soyadı: Emine AKSU

Yaşı: 61

Derleme Yeri: şaphane

1.  ayıTlı k reKli bi ş l  olceK heralde
2. şap nemizde devamlı birbirimize b lıyız
3.  l m zde de  oşar z dirimizde de  oşar z
4.  oK birbirimize b lıyızdır
5. mesel   ız istemedede de evel  bi s l lesini inceleriz
6. o s l le bize yar  mı yaramaz mı
7. ondan s na s l lesini be endiyeK  ızı eKseri esgiden d   nl de g r d K d  mi
8. d   n evinde bi oynatam gelem ba am şu  ızı beceriKli oynuyo mu
9. ondan s na bi de ş  v dır mesel 
10. ben be eniyosam benim  ızıma o  ızı d   ne  aldır diyosam hemen    ıyosa bu s z dinn cek iyi deriz d  mi
11. inaTcıysa inaTcıdır o
12.  le be enilir  ız

13. göründü űü gibi be űenildiyse aűşam bi evine oturma űa gidilir
14. bi de haber yollanı biz gēcez size diye
15. dünürlüK için gēcez diye sōleseK onnañ da haberi űdu űu gibi eēē onnañ da
gōynü varısa ayaűűabıları çevirmezlē
16. ayaűűabilān yönü çevrilmezse o ğız verilceK demeKtir dē mi űdan belli olur
17. çevirmezlē çevrilmesin dünür derlē
18. ayaűűabı çevrildi űinde bizi çevirceK bunnā denirdi
19. ondan sōna neyse biz bōle dünürlü űe geldiK
20. sizin ğızı be űendiK dünürlü űe geldiK
21. siz de düşünün daşının denir gidē
22. ondan sōna eve gidilmez ğāli
23. baű burda gidilmez artıű decēmiz yere gidilmez ğāli diyoz bu bizim dilimiz
24. o gün evde uyudumu ondan sōna ğāvede devamlı adamlā yapā dünürlü űü
25. iş bitince eve ğāve içilme űe gidilir
26. ğız alma űa gidilir bi ğız için ğonuşurlā şindi
27. söz verildi űi an ğāve içilme űe gidildimi orda bi ğāve içilir doā olur
28. ertesi gün çarşıda şekē da űılır bizim ğāvelēde
29. ğāvede şekē da űılıyo loűum, bisgüvit tepsi tepsi ğā da űılıyo
30. adı belli oluyo ğā şindi
31. yāni bu ilān gibi bi şē
32. öğleye dōĝru saat onda da űlan űevinin aűrabāları şekē gidiyo şekē taba űı
gidiyo diye toPlanır

33. bi ğız  evine Őek  goma  a gidiliyodu

34. ondan s na o Őek  giTdimi ondan on beş yirmi g n s na da ğız  evinden  lan  
evine Őek  ğarŐılı  ı geliyo

35. ba lava, sen sus bi ğarŐtırma a lımı tavu , g zl me Őek  ğarŐılı  ı gid   lan
 evine

36. o da giTdimi bi k   K nişan olurdu d  mi

37. d z  aŐın   duz    din
n    y n    y

38. s n bu ev n kızı   din
n    y n  y c n m n    y

39. d z  aŐı duzsuz mu  olur
n    y n    y

40.  mcasız k z gel n mi  olur
n    y n  y c n m n    y

41. ol r  amm   o  melin  olur
n    y n  y c n m n    y

42. nasıldı ğız o bi da  a var dı

43. analar b y d r h rma  il 
eller d v r y rma  il 
n    y n    y

44. anasının eski yorganı
uy usu daTlı yorganı

45. ellerin cici bici yorganı
uy usu acı yorganı

46. duz  aŐının duzu idim
ben bu evin kızı idim

47. duz  aŐı duzsuz mu olur
bu evler k zs z mı olur

48. selam sōleñ ābēsine
duTsuñ atının yelinden
49. yāni aTnan çıkıyo yā
50. gēldiKlerinde ġārşıdan o davuluñ sesini ney neyi duyduKca evde aġlādım
önceden
51. şeyin hatīcenin gelin vā hatīce çıkıyo
52. yāmurladan aldım fesini
anasınnan ġardeşi duTsun yasını
53. tımbıdı tımbıdı tımbıdı benim nası canım çıkıyo
54. o gelin de yāmurlara gidiyodu biliyoñ mu
55. yāmurlādan aldım fesini gelinin duTsun anasınnan ġardeşi yasını diyo

XXVIII

Adı-Soyadı: Ayşe AKSU

Yaşı: 67

Derleme Yeri: Şaphane

1. televizyon gibi şēlere çıKmasın da
2. herkezin birē eviniñ şēsi vā
3. deden vā evde sormadan geldim
4. tamam olabilir bi şē demiyom kōrKma gibi bi şē de_ıl de
5. yāni onun habarı olsa ben dediydim hacı saña ben ġayabaşına gidiyon dediydim
ben ġonuşceK mişin dediydim
6. küçüK nişan ediyoz derlēdi
7. eşine dosTuna ça_ırır ōlan_evi ġız_evine elinden ne geldiyse daķı daķā az çoK
8. undan sōna gelen hısım aKrabāsı da hediyele getiri bōle para verilir uña
9. ġız el öpTü diye uña da para verilirdi bōle para verilir uña da
10. eyē zenginse göñüllüyse yemeK veri ōlan_evine ġız_evi
11. ōle düñürlüKle burda bitē

12. undan sōna accıK durdumu söz kesēlē
13. düüne başlālā düün sözü kesēlē biyòda düüne başlanır
14. burda bizim bildiimiz ğadaK başlıK maşlıK òle bi şēlē alınıp verilmez
15. yemeKlē olanı isTedi ğadaK kimsesine çağırır erkeKli ğadınlı
16. bi yemeKci dutā yemeKcinin de adı fadimedir o da şurda oturuyo
17. dana kesen dana kesē geçi kesen geçi kesē
18. gücünün yeTTi ğadaK
19. bayā da masraflı olur bōle
20. herif deriki benim şu ölüm böyüse bi düünü olsa
21. ayıPTır sōlemesi sünneTi olsa da yemeK vēsem diye o ğadaK heveslidir burda
22. unu ahdēdē ğā
23. şu bi böyüse de borçluyum evim yoK kirādāymışın demez
24. gücünün yeTTi ğadaK bōle yemeK veri herkeze
25. eşe dosTa bōle elbiseliK alır, eteK alır
26. bu geleneK göreneK
27. bunu bōle yapālā
28. yemeKci de ğonuşsun birazcık
29. bi de esgiden ğızım bizim zamānımızda iki odası varısa ğaynananın bi odasına da ölunun gelinini ğuyādı
30. gelini olan derine dalceKsem ben
31. gelin, olan baba ne edesē parayı pulu meselā babaya verī
32. olan ğazanır gelir parayı uña verī
33. geliniñ çilesi daha beterdir

34. sabah ezanında ğalkā bi ğucaḲ odun alı
35. o odunnan ğaynananın odasindeyki oca ı yaḳā çōrbayı bişirī
36. ileşberse öküzü, ineği, eşeği varısa unnara baḳā
37. undan sōna bulaşı ını yıḳā
38. gelin biyòda ğalkā bağına bahçasına gidē
39. gelinliK esğiden çōḲ zordu hinci çoḲ ḳoláy
40. hindi ğāli de ı işTi
41. daha nere gidem ben daha derine dalem mi biraz
42. yemeK pirinç çōbası olur
43. undan sōna pilav olur üsTüne et ğoruz
44. biraz māliyeTli olan sāde et veri et yeme ı veri
45. onun yanına tabi iki ğap turşu olur
46. undan sōna bamya yeme ımız mēşūrdur
47. bamya yeme ı olur
48. hē bamyadan evela helva da ıtılır
49. pilavdan sōna helva verilir
50. undan sōna bamya yeme ı verilir
51. undan sōna so ıḲ bi şē
52. bu biraz ters geliyo baña emme göreneK
53. orta yere bi meydan sufrası ğurulur
54. meselā hinci ğāli veriveriyo aş ıevlerinde õle de ıl
55. bizim evlēde üçē sufra beşē sufra

56. bi sufraya on kimse oturu on  iki kimse oturu sekiz kimse oturu
57. bu yemeKleri b le   leden evela adaml  yir
58.   leden sonna  ad nl  yir
59. cumartesi   n olur bu
60. pazar   n  de tabi pazar   n  de ayrı   rene   imiz v dir
61.   z   evinden    iz gid 
62. undan s na ayıPTır s lemesi d maT hamam gid 
63. d madı hamamdan   karıl   lan   evinin   n nde oynadırl 
64.  al ı da  lan   vi davul d mbeK b le
65. bay  a ır olur bizim d    n burda
66. fatma abam  onu sun biraz da nerden dalc se   
67. bamya yeme   ini  urusunu alırsa  ha larız
68. bunu a cı annatsa iyi ya
69. biraz duz atarız biraz lemon duzu atarız unu ha larız
70. i Te a cı annatsın deye una diyom
71. undan s na o biraz ha land nen s na s z lmeden su  uyulur ba ına
72. o biraz dinnendirilir bamya b le Pa lanasıya  ada 
73. undan s na et   yılır so  an   yılır o beraber  avrulur  o cana
74. undan s na sal a atılır  st ne
75. s na su  uyulur
76.  aynadımı o bamyayı yı   yı   at  bamya yeme   ini b le bi iriz
77. a cı daha  ıvamlı annaTabilces 

78. hayī suya aTmaz ocaKıTa ğaynaceK ocaKıTa ğaynāken
79. haşlıyo dersiñiz biz börtüyo deriz
80. ğaba diyoza ya una diyoza börtüyo deriz ğā
81. bibere de deriz bunu
82. bibē turşusu ğurulurķana iki ğün evelā onu börtdürüz ğā biz ğaynar suda duza atā
83. biberi börtdürdün mü esgi dil
84. biberi haşladıñ mı dēverisiñiz ya
85. undan sōna bibē ōda suda o hası suyu süzülür
86. mādēm tam annatcēsem hası suyu süzülür ğüzē su ğuyulur çeşmeden
87. o unnan biraz duru bi ğün felen duru
88. aynı ğün dā ĞeriKleri dālādan toplā geliriz unu da haşlarız dā Ğeri Ği
89. dā ĞeriK de ēşisi çıKceK ğā unuñ
90. isTē haranıda haşlarız istē keseye ğuyarız
91. unu da iki ğün bōle beKleTiriz ēşisi çıkā
92. ertesı ğün sarımsā Ğı döveriz
93. ikisiniñ suyunnan biberi ğarışdırız büyük ğaba ğuyarız
94. bunu herkez bilmez ince şekē toz şekē atarız
95. aşılā arasında aşılā bilir kendisi
96. fadime abanın sırrını dēveriyon ben
97. turşunun sırrını dēveriyon
98. o şekeri çoKı atmayız hā alıP da bissürü devirmeyiz
99. yāni turşusuna ğöre bi yemeK ğaşı Ğı iki yemeK ğaşı Ğı o sasısını alır turşunun sasısını alır

100. felencanıñ turşusu çoK güzel olmuş derlê feşmancanıñkı sasıydı derlê
101. çünkü unuñ sır vâdır urda işTe o şekê unuñ sırrını alır
102. unu aşcılâ bilir ğâ
103. unu dışarı dēveriseñ yoK canım turşuya şekê mi ğatılır
104. çoK ğatılmaz
105. turşunun özelli Ği işTe sası ōmaması için
106. hinci bi yerini daha bulduK fatma abañ da ediyodur heralde unu
107. k̄onserve ediyoz ya fişnelēnen unu açarız undan aķıTıveriz çoK aķıTmıceñ az aķıTceñ
108. hem suyu parlaK olur
109. o da bu şapānenin ğâ sanki önemli yeme Ği
110. şapāne kolası deniyo ya
111. hē hē şapāne kolası derlê una
112. unu bayramlāda da yaparız bil Ğassa ğurban bayramlāda eti çoK yiyoz ya
113. meselā közleme yinir burda et genelde
114. bōle halK arasında herkez oca Ğını yakā közleme yinir
115. o zaman bi gün evela o turşu bayā bi böyüK tencerelere ğuyulur lōpür lōpür içilir
116. et felan doķanmaz
117. yeni bebeK dōdu Ğunda meselā ğız Ğevi
118. esgiden de ĞişikTi ğızım esgiyi mi annaden yeniyi mi annaden
119. esgiden ğızı hāmile meselā bebeK ōceK ōce Ği zaman duyurmazlādı
120. niyē meleKleri aĝrı çeken gelinin meleKleri dañılmasın derlēdi
121. ğız Ğevi duyāsa aĝrıyı daha çoK çekē derlēdi

122. meselā hindi ōle bi šē yoK

123. hindi anne beKliyo ğızını hindi deĴiK

124. daha ben esgi ōduĴuma göre yeniye uyamıyom

125. ğızım bebeK āldı geçen senekini kendim āldım geldim

126. beş sene evelāķını ğayınneyne iddāleşdim

127. sen bebeĴi al gülizar ben sōna vācem dedim

128. o da ğızıyo ğadın da niye gelmiyoñ ben ğızıma gidiyon

129. vāmam dedim

130. sōna ğızım tapaladı durdu da anne sen merhameTsizsin diye geçen senekini
kendim gitTim

131. hē duyurulmazdı mücüdeci gidēdi ğızıñ annesi tarafına

132. bebeK ōdu bebeK ōdu diye

133. o da o mücüde varana evinde ne varısa beş ğuruş on ğuruş para verīdi

134. undan sōna bebeĴe doğuya gelirdi

135. ğayınnaya ğayıntaya elinden geldiĴi ğadaK evde kim varısa damādına gömleK
neyse iç dış ğızına beşiK düzüyoz derdiK bōle

136. hinciki devirleri fazla bilmiyon ğā

137. kına gecesinde cumartesi gün aKşamın milleT bōle beleñĴarısı daĴılī
yakınları ğalır

138. ğıza kına yakılır ğāli

139. bi yandan ğızıñ yengesi varısa yengesi dutā bi yandan arķadāşı dutā

140. o kına yakıldımı kına yakıldınān üçünü bir yorganınĴaltına yatırılā

141. yengesinnen meselā ğızĴarķadāşı ğolundan duTdu geldi yā

142. ellerine yaKTılā ayaKlarına yaķālā

143. ondan sōna yatırılā şuraya herkezin ortasında milletin içinde üçüne bir yatırılā
144. alırlā gelirlē bi olan çocu unu ğorlā
145. ōle bi şē vā
146. çocuK bi yaşında bile olurdu
147. dutalā bi ayaK ucuna bi bağlālā, baş ucuna bi bağlālā
148. bebe i olursa olan ossun derlerīdi
149. bōle geleneK göreneK ğāli
150. şindi bu yeñilē sinemada yaķıverīyolā
151. burda kiraz festevalimiz oldu o mēşūrlādı biyoda
152. bedia aķartürK geldi adamın ğula na giTmiş bi gōsem felan eTsem diye
153. hadi bi de ĩrē isin ğula na giTmiş Allah rāzı ossun
154. o da āmış da gēmiş
155. yaķın ğomşuyum hemen ça ırdılā baña yörü yörü dedilē bediaya
156. genčkene biraz ben de bi seviyo görünüyodum
157. tabi acemiliKTe şarkılarını felan hindiK de il de
158. yörü yörü bedia aķartürK geldi mēmeT ağa dedilēdi
159. ğoşTum vādım hoş geldin ğızım hoş bulduK
160. ğızım dedim senin bi şarkın vā dedim
161. bülbül şarkısını dedim aKşamın bi sōlēvēsen ya dedim
162. bülbül şarkısını dedim aKşam dedim ben hindi demedim yā
163. aKşam dedim ĩrica ediyom dedim bi dedim dile getirivē de millet eylensin

164. hemen duruyodu bir ba_ırdı bu ordan çıĝlı_ı
165. bülbülüm sen hasTa mısın déye
166. ondan sōna mēmeT_ı ağam da rahmeTliK ĝali o da sa_ıöl sa_ıöl ĝardaşım sa_ıöl
167. adam o ĝada_ı muTlu olduy_ıku o ĝada_ı muTlu oldu
168. ĝardeşim diyo ĝā yüzüne sa_ıöl ĝardeşim sa_ıöl dedi
169. ev sā_ııbı da allah rāzı ossun elinden geldi_ı ĝada_ı evinde o vāmişTır bi oyalı yazma da_ıivedi boynuna
170. o da sanki muTlu göründü
171. o da seviyolā ĝali bu şarkıyı déye a_ışşam ben giTmesem iyiydi baña yakışmaz da ben gine a_ışşam gitTim şōle bakıyodum bi basTı şarkıyı gene

Adı-Soyadı: Emine AKSU-Ayşe AKSU(Birlikte)

XXIX

Ayşe AKSU:

1. hindi eveli gōmeK mi varıdı
2. hiç gōmeK yoKıTu
3. dü Ğün oldu ğāli dē mi imam niġâ Ğı ğıyılceK ğızım
4. bi de meselā ōlana gelin imam niġâ Ğı ğıyılır helâli o diye
5. imam aşşāda beKlē yemeK yirlē
6. gelin dış bocça diye tavuK getiri gelir
7. ōlan Ğevine ğız Ğevi kaç aKırabāsı varısa tavuK kesē ğızım
8. hindiK hazır alınıveriyo
9. ğomşulā toplanır ğız Ğevinde on, on beş ğarı unnarı temizlēlē bişirilē dörde gözlemeynen üsTüne birē oyalı yazma hiçbi şē yoKsa birē mendil ğonur

10. o olan  evinin a rab alarına daha d rusu hediye i verip gelin ba annara unnara heP  le dirilir
11. bir c  ezi de iki tavu  da bunu hocal  y ceKTir   
12. eKmeK yindinen s na geline imam ni         y lceKTir    hoca v dır z ten orda
13. n se a rab  dan bi ya l s n  yoll l  gelinin yan na
14. vekilli  ini al gel gelinin hadi derl 
15. adam da var  ya l  adam var  geline   z m ba na der vekilli  ini veriyon mu der
16. y ni gelini o   da  adam n on be  yirmi adam n i ine getirip de sen bunu isTiyon mu dese esgiden  daP var d 
17. h  isTiyon deyemez
18. hinci olsa eveT der
19. der de  oca sinemada der
20. undan s na a rab m z n biri v m    ld  r meTliK
21.   z m demi  vekilli  ini ba na veriyon mu demi 
22. bu da san m    ba na kem li   sTerdil  beyinin adı kemal
23. kem li   sTerdil  benim yan ma bunu  uyv ceKl  san m  

XXX

Emine AKSU:

1. vekilli  in ne demeK isTedi  ini annam yon da ben onu ba na gelce  mi deyo san yon
2. hay r dedim ben adama
3. allah  allah dedi hac  dedem t be t be , allah  allah  iTdi d  arı
4. yeniden gine geldi
5.   z m vekilli  ini veriyon mu dedi

6. şindi ben kafayı bozdum
7. eyē dedim buysa dāmaT dedim tacımı duvā ımı aten camdan kendimi aten de
ğaçen dedim
8. anam, on ıaltı yaşında çocu ım
9. şindiki gibi televizyon yoK
10. babam çoK disiPlinliydi bi arkadaş yanına giTmeK yoK
11. allā ın çocu unu duTmuşlā tavuK gibi gelin etmişlē
12. o da bōle der işTe bilmez
13. ama kafa bozmayı iyi bilmişin baK
14. tacı duvā ıı aten de camdan aten kendimi diyon
15. baña diyon o olanı gösTeriP de bu adama mı veriyolāki şindi dedim ben
16. ayselin annesi, amcamızın ğarısı oluyo ya
17. ayselin annesi nasıl gülüyo nasıl gülüyo biliyoñ mu sen niye ōle dedin hacı
amcana diye
18. neden demicen dedim ben onnan mı evlencen şindi dedim
19. yerlere yatıyo şindi o
20. hayır dedi hocalā dedi niķâh ğıyceKlē dışāda ondan soruyolā saña dedi
21. o arada da kapı açıK şōle kemal bi geçivedi ordan
22. evine filan giTmeK yoK önceden
23. ilK vādı ın gün görüyoñ
24. kör topal çıkāsa ğaderine ğāli
25. kapı arasından geçivedi ını gödüüm duvā ın içinde
26. bunnan eviymiş dōru dedim ben şindi içime su sepildi bōle
27. ondan sōna o giTdi

28. hacı amcan bi dā  a giTdi
29. pat k t bi ba ıvedim kemal yan odada halime ye geninen
30. halime ye gen bi el  pT rd 
31. kemal de hemen elini  p   pmez bunu  ı  adı

XXXI

Emine AKSU:

1. gelin g r mcesiz oyuna g   mazdı d   nde
2. ill  g r mce  nden g   ceK ya da elti
3. t rk  de bah elerde b r lce oynar gelin g r mce onu s lenirdi
4. ond n ına eltiyse bah elerde eylence oynarlar iki elti o t rk  s lenirdi

XXXII

Ay e AKSU:

1. oynasın a ba alım bir  araya gelince
2. d   nlere gid diK d   nl den geldiKmi bi de b le ne el diK y  bir a  da  a var dı yanımızda a  rab  olara 
3. birimiz  al  felancı b le oynadı fe mancı b le oynadı herkezin oyununu yaz dı
4. undan s na evimize da  ılırdı 
5. hinci diyol  ba a b le olce  ini bilmiyoz diyol 
6. bi de benim abamın     lu var dı unn  ni annandı
7. tabi unun yak n  yo  diye unun yak n  ben  dum diye her d   nde  ı  a ben bi oyn dım
8. ell mi de b le vurdu  um zaman  a   a   t di
9.  i     ni burnuna da ın v din g  derl di   ba a gelin g zları olalı derl di
10. unna  g r mcesi eltisi de benin g  li

11. hinci diyolā nasī sinemaya giTmeden duruyoñ sen diyolā
12. allah ādı sevgisini ğāli
13. hemen giTmeden baK merāK  edēdim acabā ben sinemaya giTmeden nasī
dururum
14. hinci aha baK bi bunda giTdim
15. undan sōna éminenin ğızı gelin oluyo
16. émine dedim şu hediye al ğızına daK
17. baña hediye lâzım de il dedi ğızımın m rvetini g mediKTen s na dedi giTdim
18. bi oraya giTdim birkaç  le gidiyon
19. birinde ğā nası ğulaKlām paTlāceK  du
20. elimde bez mendil varıdı mantomun cebinde b ld m ikiye
21. baş   rt n n  altında ğulaKları dıKadım
22.  aTlıyo ğafam yā allah ādı sevgisini benden  aTlıyo
23. nerde okudun sen
24. ne  retmeni
25. iyi, iyi baKam allah hayır g sT sin
26.  abuK  ıKdı mı atamañ
27. benim ğızın da ilK senesi  ıKdı
28. işTe sbs mi diyoñuz kps mi aha unu da bursada  du o
29. ilK ona vurdu on seneliK heralde o da
30. ben de hālen ğızdım durdum
31. okuduñ  retmen  duñ diyoduK hatice bi de bunun imti  ānı mı  ıKdı dedim
32. anne h  dedi

33. ē ne vā gā biz o seneyi ipnen çekiyoduK bi de imti ūānı çıKdı
34. anne dedi ğazanamadıysam çıKmaceK bu dedi bōle dedi
35. kendi üzülüyo ā ūlıyo çıKmazsa déye
36. o da allah böyüK ilK senede çıKdı
37. çoK şükür, çoK şükür
38. allah yidirce ūini vēsin
39. kötahyaya hinci peK sıK giTmiyoz ğāli
40. uca buca ūa, çolu ūun çocu ūun yanına giTdimi mānā oluyo
41. ben orayı çoK iyi bilirin
42. doKTora kötahyaya gidēdiK
43. alışverişe meselā urba derīdiK olan evlenen derkene urba ğaldırıyoz derdiK oraya gidēdiK
44. kötahyayı çoK iyi tanırın hem de severin

XXXIII

Emine AKSU:

1. bayramdan iki gün önce o iki günde biz fırınnāda haşāşli pide yapıyoz, eKmeK yapıyoz, çōreK yapıyoz diye ğırılırız
2. bi de baKlava yaparız
3. yemeKlēmizi de hazırlarız bayramdan bi gün önce
4. bayram gün kendinden küçüK kimselē hemen el öPme ūe gelir bayramlaşma ūa gelir
5. bayram ōdan oraya, ōdan oraya bütün büyüKlēmizi saycez diye bayram budur bizim
6. el öPme ūe gideriz toplanır toplanır kaç aKrabā varīsa dolaşırız
7. ğomşuları sayarız başTan sona el öPme ūe

8. bayramda hısım aḲrabāysa ramazansa daTlı dutulur
9. ğurbansa sofralā atılır yemeKlē, daTlılā, dolmalā, et ōle
10. eKseri el öPcez diye büyüKlēn ellerini öPcez diye bütün aḲrabālarımızı dolaşırız
11. bayramlāda saygımız çoḲTur birbirimize
12. hiç bi büyüK bıraḲmayız el öPme  e gitcez diye
13. o da şēse hāli vaḲTi iyise mendil,  orap hazırlā küçüKlere vēmeK için hediye
14.  ocuḲlara para verilir elini öpen küçüK  ocuḲlara
15. ōle bizim bayramımız
16. ōle bi ē  lenceli bi yerimiz yoḲ
17. ā birbirimizin evine gitmeynen ē  leniriz

SONUÇ

Şaphane ilçe merkezi ve ilçeye bağlı 9 köyden toplam 27 kişiyle yaptığımız görüşmelerin yazıya geçirilmesi sonucunda ses ve şekil bilgisi yönünden birçok özellik karşımıza çıkmaktadır. Ses ve şekil bilgisi yönünden ortaya çıkan özelliklerin çoğu yazı dilimizden farklı olmakla birlikte bazı benzerlikler de görülmüştür.

Ses ve şekil özellikleri açısından ulaştığımız sonuçlar şöyledir:

Ses Bilgisi

1. Şaphane ağzında yazı dilimizde bulunan temel ünlülerin yanı sıra, konuşan kişilerin konuşma özelliklerine bağlı olarak oluşmuş ve bu ünlülerin ara sesleri olarak boğumlanma nitelikleri değişmiş başlıca ünlü türleri şunlardır: â, á, ă, é, ò, ɥ, ù.

2. Şaphane ağzında asli ünlü uzunluklarının yanında hece kaynaşması, ünsüz ve ünlü düşmesi, hece düşmesi gibi birtakım ses olayları sonucunda ortaya çıkan uzun ünlüler şunlardır: ā, ē, ī, ō, ō̄, ū, ū̄.

3. ğ, k (<ğ), h, v, y ünsüzlerinin eriyip kaybolmasıyla alçalan ikiz ünlülere ve eşit ikiz ünlülere sıkça rastlanmıştır. Yükselen ikiz ünlülerin örneği ise daha azdır.

4. Şaphane yöresinde en çok kullanılan kısa ünlüler ĭ ve ĩ ünlüleridir. Ayrıca kelime sonundaki -l ve -r ünsüzlerinin düşmesi sonucu kendinden önceki ünlüyü kısaltmasından ve kişinin söyleyiş özelliğinden kaynaklanan ünlü kısaltmaları da görülmüştür.

varısa (4/10) < varsa, *bamıya* (9/9) < bamyā, *yapıyoz* (23/7) < yapıyoruz, *hepisi* (13/6) < hepsi, *veridi* (28/133) < verirdi, *ırıca* (28/163) < rica.

5. Şaphane ağzında ünlü uyumu oldukça belirgindir.

a. Ünlü uyumuna uymayan bazı yabancı kaynaklı kelimeler bölge ağızlarında ünlü uyumuna uydurulmuştur. Bunların bir kısmı ilerleyici ünlü benzeşmesi, bir kısmı da gerileyici ünlü benzeşmesi yoluyla gerçekleşmiştir.

ğayrı (22/3) < ğayri “ğayr” (Ar.), *habarı* (28/5) < haberi (Ar.), *mezere* (14/230) < mezara (Ar.), *çıkulata* (10/78) < çikolata “cioccolata” (İt.), *halva* (6/2) < helva (Ar.).

b. Ünlü uyumunda bazı kelimelerin eski şekillerini koruduğu görülmüştür.

buñā (14/227) < buñar < bñar, *ğardaşı* (8/13) “kardeşi” < karındaş, *anam* (10/118) < annem, *alma* (18/10) < elma.

c. “-ken” zarf-fiil eki ünlü uyumuna uydurularak “-kan” şeklinde kalınlaştırılmıştır.

ğurulurkana (28/82) < kurulurken.

ç. İlgi (aitlik) görevinde kullanılan “-ki” eki ve bağlaç olan “ki” bölge ağzında uyuma girmiştir.

zamankı (10/26) < zamanki, *olduyku* (28/162) < oldu ki.

6. Gelecek zaman ekinin inceltici özelliği, kalın ünlü a’nın incelererek devamındaki eki inceltmesi ve s, ş, l, y ünsüzlerinin inceltici özelliği sebepleriyle de Şaphane ağzında ünlü uyumunun bozulduğu örneklerle de rastlanmıştır.

annatceim (20/50) < anlatacağım, *ğıyılceKTir* (29/12) < kıyılacaktır, *modáydi* (10/5) < modaydı, *yaşındáyın* (14/211) < yaşındayım, *serhoş* (14/73) < sarhoş, *iddāleşdim* (28/126) < iddialaştım.

7. Şaphane ağzında “kalın ünlülerin incelmesi, ince ünlülerin kalınlaşması; geniş ünlülerin daralması, dar ünlülerin genişlemesi; düz ünlülerin yuvarlaklaşması, yuvarlak ünlülerin düzleşmesi” gibi ünlü değişimleri oldukça fazladır.

8. Ünlü düşmesi sözcük başında, ortasında ve sonunda görülebilir. Şaphane ağzında en sık rastlanan ise sözcük ortasındaki ünlünün düşmesidir.

a. Akıcı, yarı ünlü, sızıcı ve patlayıcı ünsüzlerin arasında bulunan ünlüler genellikle düşer.

burda (1/1) < burada, *yıyceKlēmizi* (10/108) < yiyeceklerimizi.

b. İki kelimenin birleşmesi durumunda ve sözcük kökünde iki ünlünün yan yana gelmesi durumunda da ünlü düşmesine rastlanmıştır.

nēdem (4/4) < ne edelim, *nołceK* (12/2) < ne olacak, *Alla_a_smāladiK* (10/21) < Allah’a ısmarladık, *iddāleşdim* (28/126) < iddialaştım.

9. Ünlü türemesi örnekleri görülmüştür.

işē (10/1) < şey, *mücüdeci* (28/131) < müjdecî, *gençkene* (28/156) < gençken.

10. Şaphane ağzında yazı dilimizde kullanılan ünsüzlerden başka “F, ğ, k, K, K, ñ, P, T” ünsüzleri kullanılmıştır.

11. Kelime başındaki arka damak “k” ünsüzü ötümlüleşmiştir.

ğızım (1/1) < kızım, *ğatıyolā* (6/13) < katıyorlar, *ğūveren* (6/26) < koyuvereyim, *ğaynatırlā* (9/15) < kaynatırlar.

12. Şaphane ağzında “tonlulaşma (ötümlüleşme), tonsuzlaşma (ötümsüzleşme), süreksizleşme, süreklileşme (sızıcılaşma), akıcı ünsüzler arasındaki değişimler” gibi ünsüz değişimleri oldukça fazladır.

13. İç seste “t” ünsüzünün ötümlüleşmesine çok rastlanmıştır.

āladır (10/93) < ağlatır, *pembeleşdi* (14/162) < pembeleşti, *annaden* (28/118) < anlatayım, *iddāleşdim* (28/126) < iddialaştım.

14. Şaphane ağzında yaygın bir kullanıma sahip olan “ñ” ünsüzü, Eski Türkçede olduğu gibi kelime köklerinde, ilgi halinde, ikinci şahıs iyelik ekleri ve fiil çekimlerinde görülür.

çeñiz (28/61) < çeyiz, *geliniñ* (8/13) < gelinin, *getiriyoñ* (2/11) < getiriyorsun.

15. Şaphane ağzında belli bir kurala dayandırılmayan bazı ünsüz değişimleri de vardır.

hincī (6/1) < şimdi.

16. İç seste ünsüz benzeşmesi örneklerine sıkça rastlanmıştır.

sonna (3/8) < sonra, *fāsulle* (13/3) < fasulye, *ossun* (14/233) < olsun.

17. Kelime başındaki ünsüz düşmesine sadece iki kelimenin birleşmesi durumunda rastlanmıştır.

naPcez (4/8) < ne yapacağız, *nāpam* (10/118) < ne yapalım.

18. Kelime sonu ünsüz düşmesi sonucu ünlü uzunlukları ortaya çıkmıştır.

güzē (10/25) < güzel, *vā* (3/11) < var, *bibē* (9/13) < biber, *şē* (4/4) < şey.

19. Hece kaynaşması, Şaphane ağzının belirgin özelliklerindendir ve çeşitli şekillerde meydana gelmiştir.

yaşıyoz (1/1) < yaşıyoruz, *dövcen* (6/12) < döveceksin , *gomşulāmız* (10/16) < komşularımız, *çıķarem* (7/11) < çıkarayım, *bilmēz min* (9/12) < bilmez miyim.

20. Ünsüz türemesi örneklerine sık rastlanmamıştır.

21. Şaphane ağzında ünlü ve ünsüz bakımından eski şekillerini koruyan kelimeler vardır.

Şekil Bilgisi

1. Şaphane ağzında kullanılan çokluk eki şekilleri şunlardır: +lĀ / +lĀr, +nĀ / +nĀr.

2. Tamlayan ekinin hece kaynaşmasına uğradığı bir örneğe rastlanmıştır.

ayaĶķabilān yönü (27/16) < ayakkabıların yönü.

3. Belirtme hâli ekinin yerine bir örnekte yönelme hâli eki kullanılmıştır.

eşine dostuna çaırır (28/7) < eşini dostunu çağırır.

4. Bulunma hâli ekinin yerine bir örnekte yönelme hâli eki kullanılmıştır.

dePrem ōdu şapāneye yeTmiş dePremi ōdu (10/97) < şaphanede yetmiş depremi oldu.

5. Bulunma hâli eki, bazı örneklerde sertleşme kuralına uymayarak aslî şeklini korumuştur.

ocaĶda (14/171) < ocakta, *gurbeTde* (23/14) < gurbette, *izmiTde* (23/15) < izmitte.

6. Çıkma hâli ekinin yerine bir örnekte bulunma hâli eki kullanılmıştır.

bende bu ğadarlıĶ (2/12) < benden bu kadarlık.

7. Bulunma hâli eki, yer bildiriminin yanı sıra zaman bildirme görevinde de kullanılmıştır.

8. İlgi eki “-ki”, bölge ağzında uyuma girmiştir.

zamanķı (10/26) < zamanki.

9. Şahıs ve işaret zamirlerinin çokluk üçüncü şekilleri genellikle ilerleyici benzeşmeye uğramıştır.

bunnā olurdu ğızım (10/15) < bunlar olurdu kızım.

10. Şaphane ağzında “mi” soru edatının 1. teklik çekimi “miyim”, hece kaynaşmasına uğrayarak “min” şeklinde kullanılmıştır.

özlemez min? (4/16) < özlemez miyim?

11. Beraberlik veya vasıta ilişkisi kuran “ile” edatında “-l > -n” değişimi yapıp edatın sonuna “+n” eklenerek “+nAn” şeklinde kullanılmıştır.

ğasıKnan oynuyoduK (19/3), *sirkeynen ğuruluyo* (23/11).

12. Yazı dilimizde “ama” olarak kullanılan bağlaç, Şaphane ağzında “amma, emme” şeklinde de kullanılmıştır.

13. Şaphane ağzında “yalnız” bağlacı gerileyici benzeşmeye uğrayarak “yannız” şeklinde kullanılmıştır.

14. Şaphane ağzında şimdiki zaman eki “-(I)yo” dur.

yaşıyoz (1/1), *soruyoñ* (1/4), *bilmiyoñuz* (6/17), *duruyo* (6/10), *diyom* (14/41).

15. Gelecek zaman eki, Şaphane ağzında hece kaynaşmasına uğramıştır.

naPcez (4/8), *alceñ* (14/117), *anlatcem* (20/16), *vācem* (28/127).

16. Gelecek zaman eki, Şaphane ağzında uyuma girmemiştir.

olceK (6/6), *alceñ* (14/117), *ğıyceKlē* (30/20).

17. Gelecek zaman teklik 1. şahıs eki “-m”, bazen “-n” olarak kullanılmıştır.

vēcen (6/23) < vereceğim.

18. Bazı örneklerde “r” ile biten fiil kök ya da gövdelerinden sonra “geniş zaman eki” kullanılmamıştır, hece düşmesi olmuştur.

ğavuruz (6/16) < kavururuz, *veriz* (10/44) < verimiz, *geçiriz* (13/5) < geçiririz.

SÖZLÜK

A

ā (3/9): işte.

a  a (6/29): hayır.

ābē (27/48): ağabey.

accı  (14/38): azıcık.

a  ız (22/1): a ız.

aha (10/19): işte.

ālad- (10/93): a lat-.

annam (10/83): anlam.

ā am (14/73): ak am.

ā amınan (14/71): ak amleyin, ak am olunca.

ā ē (7/23): Ay e.

a  a  ı (15/8): a a ı.

B

bālı (27/2): ba lı.

bayā (10/26): baya ı.

bele   arısı (28/137): biraz, az.

bil  assa (28/112): bilhassa,  zellikle.

bilm yon ına (9/5): bilmiyorum ki.

bir c  ezi (29/11): bir tanesi.

birm n (14/32): pembe gelinlik.

biss r  (28/98): bir s r .

bi ir- (6/1): pi ir-.

biy  (6/23):  imdi.

boc a (29/6): boh a.

b le (6/9): b yle.

b rt- (28/79): ha la-.

b y K (14/3): b y k.

buña (14/ 227): pınar.

buydéy (24/2): buğday.

büber (15/2): biber.

C

cıbıllıK (9/22): çıplaklık.

cibar (10/116): çocuk.

cigara (14/11): sigara.

cimciriver- (20/22): çimdikleyiver-.

Ç

çāşı (10/78): çarşı.

çeñiz (28/61): çeyiz.

çıkulata (10/78): çikolata.

çoKcana (28/73): çokça.

çümen (7/2): çimen.

D

dağarcıK (14/223): askerlere yapıp kurutulan ekmeği koymak için koyun derisinden yapılan bir çeşit torba.

dañıl- (28/120): darıl-.

daş (10/56): taş.

dayı (6/30): güzel.

dā ıa (14/105): daha.

dā ıeri ıi (9/15): dağ eriği.

derkene (10/10): derken.

deye (10/23): diye.

dışālara (8/11): dışarılara.

doğu (28/134): doğumdan sonra yapılan ziyaret.

dō- (10/47): doğ-.

do ıā (27/27): dua.

dò ٱālī (14/12): dualı.

do ٱum (10/47): doğum.

duz (10/68): tuz.

dū (14/105): dur.

dübeK (7/14): dibek.

E

eKserī (27/7): genelde, genellikle.

emme (28/32): ama.

erdineñ (14/28): erdiği zaman.

ēši (16/6): ekşi.

ever- (26/6): evlendir-.

eyā (10/81): eğer.

eyē (28/10): eğer.

F

fasulle (13/3): fasulye.

felan (14/173): falan.

felancı (32/3): herhangi bir kişi isminin yerine kullanılan sözcük.

felen (15/5): falan.

feşmancı (32/3): herhangi bir kişi isminin yerine kullanılan sözcük.

filan (14/90): falan.

fişne (1/16): vişne.

G

ğā (3/9) < gayrı: artık, bundan böyle.

ğāda (10/74): kadar.

ğādā (11/3): kadar.

ğadaK (1/6): kadar.

ğaK- (14/82): kalk-.

ğālī (10/73) < gayrı: artık, bundan böyle.

ġālīK (10/93) < gayrı: artık, bundan böyle.

ġālim (14/163) < gayrı: artık, bundan böyle.

ġālīñ (14/15) < gayrı: artık, bundan böyle.

ġalĶ- (28/34): kalk-.

ġara car (9/25): kara çarşaf.

ġarar (14/165): karar.

ġāri (6/23) < gayrı: artık, bundan böyle.

ġāve (10/31): kahve.

ġayınne (28/126): kaynana.

ġırĶ (14/144): kırk.

ġız (10/88): kız.

ġızar-(14/192): kızar-.

ġine (14/87): yine.

ġo- (14/113): koy-.

ġovanıñ (10/64): kovanın.

ġoyun (13/7): koyun.

ġō- (14/205): gör-.

ġōynü (27/15): gönlü.

ġözē (3/6): güzel.

ġüver- (6/26): koyuver-.

ġüzē (1/11): güzel.

H

habar (28/5): haber.

hanı (10/2): hani.

haşaşlı (10/36): haşhaşlı.

hinci (14/26): şimdi.

hindi (3/10): şimdi.

hindiK (14/34): şimdi.

hönkür hönkür (10/95): hüngür hüngür.

I

ıscaK (14/66): sıcak.

İ

ileşber (28/36): rençber.

İne (10/4): iğne.

işē (6/1): şey.

İyce (14/90): iyice.

K

kō (25/5): köy.

L

lemon (28/69): limon.

len (22/11) < ulan < oğlan: Şaphane yöresinde eskiden eşlerine isimleriyle hitap etmeye utanan hanımların eşlerine veya çocuklarına kullandığı kelime.

loğum (22/16): Şaphane yöresinde haşhaşlı çöreklerle verilen isim.

M

mal (18/9): hayvan.

mezer (14/230): mezar.

mücüdeci (28/131): müjdecî.

N

nēse (29/13): neyse, her neyse.

ney ney (27/50): düğünlerde kız evinden gelin çıkarken okunan türkü.

O

ō- (10/81): ol-.

ōlan (8/10): oğlan.

Ö

ōle (6/10): öyle.

ōlen (14/72): öğleyin.

P

peteḳa (14/217): patika.

Pisküvit (10/51): bisküvi.

S

sālīḲ (10/121): sağlık.

sāmsāḲ (9/16): sarımsak.

sārīḲ (10/53): sarılık.

sası (28/105): ekşi.

sePse (13/6): sebze.

sıḲır (13/7): sığır.

soḲan (28/73): soğan.

sōna (28/8): sonra.

sonna (10/15): sonra.

sonnacaḲazım (21/4): sonra.

sōra (1/8): sonra.

sovan (10/11): soğan.

söğüş (14/54): Şaphane yöresinde eskiden düğün zamanı oğlan evine davulla götürülen hayvan.

sufra (28/55): sofrası.

süd (10/68): süt.

Ş

şapāne ḳolası (12/7): Şaphane turşusu.

şē (10/54): şey.

şindi (22/19): şimdi.

T

tomatiz (15/2): domates.

U

urba (32/43): evlilik öncesi yapılan elbise alışverişi.

uᵘurla- (13/5): uğurla-.

V

vā- (28/127): var-.

Y

yā (6/16): yağ.

yāmur (18/5): yağmur.

yāla- (6/16): yağla-.

yalım (22/6): galiba, herhalde.

yalñız (23/14): yalnız.

yannız (26/3): yalnız.

yīceK (24/1): yiyecek.

yoᵘūrt (16/4): yoğurt.

yūқа (10/34): yufka.

Z

zalatalıK (15/2): salatalık.

zePze (15/2): sebze.

zopa (18/5): sopa.

KAYNAKÇA

- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK.
- Bekar, B. (2011). *Kütahya Domaniç Ağzı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Biber, S. (2010). *Kütahya Gediz ve Yöresi Ağzı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Boz, E. (2002). *Afyon Merkez Ağzı (Dil Özellikleri, Metinler, Sözlük)*. Ankara: Başkent Grafik.
- Buran, A. (1996). *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*. Ankara: TDK.
- , (1997). *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları*. Ankara: TDK.
- Çotuksöken, Y. (2007). *Türkçede Ekler-Kökler-Gövdeler*. İstanbul: Cem.
- Demircan, Ö. (2005). *Türkiye Türkçesinde Kök-Ek Bileşmeleri* (2. bs.). İstanbul: Papatya.
- Dinçay, M. A. (2009). *Kütahya Simav Ağzı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Eker, S. (2003). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker.
- Ergin, M. (1999). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Gemalmaz, E. (1978). *Erzurum İli Ağızları*. Ankara: TDK.
- Gülensoy, T. (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağızları* (1. bs.). Ankara: TDK.
- , (2000). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ.
- Gülsevin, G. (2002). *Uşak İli Ağızları (Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük)*. Ankara: TDK.
- Günay, T. (1978). *Rize İli Ağızları (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi.
- Hacıeminoğlu, N. (1974). *Türk Dilinde Edatlar* (2. bs.). İstanbul: Millî Eğitim.

-----, (1984). *Türk Dilinde Fiiller*. Ankara: Cönk.

-----, (1992). *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller* (2. bs.). Ankara: Kültür Bakanlığı.

<http://www.saphane.tr.gg> (27.01.2013).

http://www.nufusu.com/ilce/saphane_kutahya-nufusu (27.01.2013).

<http://www.kutahyakulturturizm.gov.tr/TR,69502/saphane.html> (27.01.2013).

Karahan, L. (2017). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: TDK.

Korkmaz, Z. (1994). *Güney-Batı Anadolu Ağızları Ses Bilgisi (Fonetik)*. Ankara: TDK.

-----, (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK.

-----, (2005). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar* (C. 2). Ankara: TDK.

-----, (2007). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK.

Tekin, T. (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler* (1. bs.). Ankara: Şafak.

Yumurtacı, A. (2012). *Kütahya Pazarlar Ağzı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

DİZİN

-A-

Ağız, v

-B-

Belirtme, ix, x, 56, 57, 73, 160

Benzeşme, viii, 45

Bulunma, ix, 58, 59, 70, 160

-Ç-

Çıkma, ix, 59, 60, 160

-F-

Fiil, ix, xi, 66, 67, 68, 87, 92, 97, 99

-H-

Hece, vii, 20, 23, 51, 52, 56, 57, 159

-İ-

İsim, ix, xi, 64, 67, 68, 97, 169

İyelik Ekleri, ix, 62

-K-

Kök, 169

-Ö-

Ötümlüleşme, viii, 39, 40, 42, 46

Ötümsüzleşme, viii, 40, 42, 46

-S-

Ses, v, viii, 15, 17, 39, 40, 46, 157

Sıfat, xi, 53, 99

Sızıcılaşma, viii, 43

Süreksizleşme, viii, 40, 43, 47

-Ş-

Şaphane, v, vii, 17, 18, 19, 20, 21, 24,
 26, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 35, 36, 37,
 38, 39, 40, 41, 43, 44, 46, 47, 48, 50,
 51, 52, 55, 56, 58, 60, 61, 63, 64, 65,
 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 81,
 82, 83, 87, 88, 89, 90, 91, 97, 98, 102,
 104, 105, 109, 110, 116, 118, 134,
 135, 137, 139, 142, 157, 158, 159,
 160, 161, 166, 167

Şekil, v, 15, 87, 160, 170

-T-

Tonlulaşma, viii, 39, 40, 46

Tonsuzlaşma, viii, 40, 42, 46

Türeme, 35

-U-

Uzun Ünlü, vii, 19, 170

-Ü-

Ünlü, vii, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 34, 35,
 157, 158

Ünsüz, vii, viii, ix, 21, 25, 39, 40, 44,
 45, 46, 47, 48, 49, 53, 160

-Y-

Yalın, ix, 56, 70

Yönelme, ix, 58, 70

-Z-

Zamir, xi, 85

Zarf, xi, 99

